T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE KRONİK YOKSULLUĞUN BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

Betül SAĞLAM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sedat UĞUR

Çankırı – 2023

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE KRONİK YOKSULLUĞUN BELİRLEYİCİLERİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

Betül SAĞLAM
ORCID: 0000-0003-4307-1792

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sedat UĞUR

Çankırı – 2023

İÇİNDEKİLER

Sayfa
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ i
TEZ KABUL VE ONAY ii
ÖN SÖZ iii
ÖZET iv
ABSTRACT v
KISALTMALAR vi
TABLO LİSTESİ vii
ŞEKİL LİSTESİ viii

1. GİRİŞ 1

2. YOKSULLUK VE YOKSULLUĞUN KAPSAMI 4
2.1. Yoksulluğun Tanımı 4
2.2. Yoksulluk Çeşitleri 6
2.2.1. Tek Boyutlu Yoksulluk 6
2.2.1.1. Mutlak Yoksulluk 6
2.2.1.2. Göreli Yoksulluk 8
2.2.2. Çok Boyutlu Yoksulluk 10
2.2.3. Kronik – Geçici Yoksulluk 11
2.2.4. Objektif (Nesnel) – Subjektif (Öznel) Yoksulluk 11
2.2.5. Kırsal – Kentsel Yoksulluk 13
2.3. Yoksulluğun Ölçülmesi 14
2.3.1. Tek Boyutlu Yoksulluk Ölçümleri 15
2.3.1.1. Kafa Sayım Oranı (Yoksul Kişi Oranı (H)) 15
2.3.1.2. Yoksulluk Açığı Endeksi 16
2.3.1.3. Yoksulluk Açığı Endeksinin Karesi 16
2.3.1.4. Sen Endeksi 17
2.3.1.5. Foster Greer ve Thorbecke Yoksulluk Endeksi (FGT) 18
2.3.1.6. Türkiye İçin Tek Boyutlu Yoksulluk Ölçümleri Üzerine İnceleme 19
2.3.2. Çok Boyutlu Yoksulluk Ölçümü 21
2.3.2.1. Gösterge Paneli ve Bileşik Endeksler Yöntemi 23
2.3.2.2. Venn Şeması Yöntemi 24
2.3.2.3. İstatistiksel Yöntem 25
2.3.2.4. Bulanık Küme Yöntemi 25
2.3.2.5. Türkiye İçin Çok Boyutlu Yoksulluk Ölçümleri Üzerine İnceleme 26

3. KRONİK YOKSULLUK: TANIMI, KAPSAMI VE ÇEŞİTLERİ 28
3.1. Kronik Yoksulluğun Tanımı ve Kapsamı 28
3.2. Kronik Yoksulluğun Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri 30
3.3. Kronik Yoksulluğa Giriş ve Kronik Yoksulluktan Çıkış Sebepleri 34
3.3.1 Kronik Yoksulluğa Giriş Sebepleri 35
3.3.2. Kronik Yoksullukta Kalıcı Olma Nedenleri 37
3.3.3. Kronik Yoksulluktan Çıkış Sebepleri 37
3.4. Kronik Yoksulluk ve Yoksulluk Tuzakları 38
3.5. Kronik Yoksulluğun Ölçülmesi 43
3.5.1 Süre Yaklaşımı 43
3.5.2 Bileşenler Yaklaşımı 45

3.5.3 Kırılganlık Yaklaşımı 46
3.6. Türkiye İçin Kronik Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Bir İnceleme 49

4. TÜRKİYE'DE KRONİK YOKSULLUĞUN BELİRLEYİCİLERİ: YÖNTEM, VERİ VE ANALİZ 51
4.1. Nitel Değişkenli Panel Veri Modelleri 51
4.1.1. Panel Veri ve Panel İkili Nitel Tercih Modeli 51
4.1.2. Panel Logit Model 55
4.1.2.1. Homojen Panel Logit Model 56
4.1.2.2. Heterojen Panel Logit Model 57
4.1.2.2.1. Sabit Etkili Panel Logit Model 57
4.1.2.2.2. Rassal Etkili Panel Logit Model 58
4.2. Panel Sıralı Nitel Tercih Modelleri 59
4.2.1. Panel Sıralı Logit Modeli 61
4.2.1.1. Sabit Etkili Panel Sıralı Logit Modeli 61
4.2.1.2. Rassal Etkili Panel Sıralı Logit Modeli 62
4.2.1.2.1. Marjinal Etkiler 65
4.3. Veri, Model ve Bulgular 65
4.3.1. Uygulamada Kullanılan Veri ve Özellikleri 65
4.3.2. Model, Analiz ve Bulgular 69

5. SONUÇ VE ÖNERİLER 77

KAYNAKÇA 81

ÖZGEÇMİŞ 109

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırladığım *Türkiye'de Kronik Yoksulluğun Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz* adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakça da gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

01.03.2023

İmza

Betül SAĞLAM

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Betül SAĞLAM tarafından hazırlanan *Türkiye'de Kronik Yoksulluğun Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz* başlıklı bu çalışma, *01.03.2023* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *oybirliğiyle* başarılı bulunarak jürimiz *tarafından İktisat* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sedat UĞUR	İmza: ……
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Halil İbrahim GÜL	İmza: ……
Üye	: Doç. Dr. Çiler SİGEZE GÜNEY	İmza: ……

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun …../…../202.. tarih ve …….. sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Yoksulluk, tarih boyunca hemen hemen her dönem karşılaşılan problemlerden birisi olmuş ve farklı çalışma alanlarıyla da iç içe geçmiştir. Ancak bireylerin, yalnızca bir dönem için yoksulluk durumlarının incelenmesi yoksulluk ile mücadelede yetersiz kalmıştır. Bu tezde yoksulluğa zaman boyutu dahil edilmiş ve dinamik bir analiz gerçekleştirilmiştir. Sonuçta da geçici ve kronik yoksulluk üzerinde belirleyici olan faktörler açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu tezin oluşmasında bilgisi ve donanımı ile büyük katkısı olan, bu süreç boyunca tüm acemiliklerime rağmen sabır ve hoşgörüsüyle desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, gerek lisans gerekse de yüksek lisans eğitimim boyunca her zaman yol gösterici olan ve öğrencisi olmaktan mutluluk duyduğum değerli hocam Sayın *Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sedat UĞUR*'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez jürisinde yer alan Sayın *Doç. Dr. Çiler SİGEZE GÜNEY* ve Sayın *Dr. Öğr. Üyesi Halil İbrahim Gül*'e vakitlerini ayırarak çalışmama sağladıkları katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bütün eğitim hayatım boyunca emeği olan tüm öğretmenlerime ve hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Tez yazımı sürecinde benden desteğini esirgemeyen, moral ve motivasyonlarıyla her daim yanımda olan arkadaşlarıma teşekkür ederim. Hayatımın her döneminde yanımda olan, moral kaynağım ve benimde ablası olmaktan mutluluk duyduğum, sevgili kardeşim *Melih SAĞLAM*'a; emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim, bu tezde çok büyük emeği olan, varlıklarıyla beni hep güçlü kılan ve hayatımın her döneminde en büyük destekçilerim olan sevgili annem ve babam *Fatma-Sefa SAĞLAM*'a minnettarım…

01/03/2023

Betül SAĞLAM

ÖZET

Tezin Başlığı: Türkiye'de Kronik Yoksulluğun Belirleyicileri Üzerine Bir Analiz

Tezin Yazarı: Betül SAĞLAM

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sedat UĞUR

Anabilim Dalı: İktisat Anabilim Dalı

Tezin Türü: Yüksek Lisans

Kabul Tarihi: 01.03.2023

Yoksulluk, geçmişten bugüne dek, bütün toplumların karşı karşıya kaldığı temel sorunlardan biridir. Yoksulluk, genellikle gelire dayalı bir anlayış olarak ifade edilse de, sosyal ve kültürel faktörleri de içeren çok boyutlu bir anlayışı da içerisinde barındırmaktadır. Ancak yoksulluğun bir diğer önemli boyutu da zamana yöneliktir. Bireylerin yalnızca bir dönemdeki yoksulluk durumlarının incelenmesi, bireylerin gerçek yoksunluklarının anlaşılmasında yetersiz kalır. Oysa yoksulluk kavramının dinamik bir yapıda incelenmesi, bir diğer deyişle bireylerin yoksulluğunun geçici mi yoksa kronik mi olduğu, yoksulluk hakkında daha anlamlı çıkarsamalar yapılabilmesine olanak verir.

Yoksulluk olgusuna dinamik bir bakış açısıyla yaklaşan bu çalışma, Türkiye'de kronik yoksulluğun temel belirleyicilerinin incelenmesini amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayımlanan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasının 2015-2018 yılları arası mikro panel verileri kullanılarak, kronik yoksulluğun belirleyicileri rassal etkili panel sıralı logit model ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, bireylerin yaşı ilerledikçe, eğitim düzeyi arttıkça, sağlık durumları iyileştikçe, çalışıyor durumda oldukça geçici ve kronik yoksul olma olasılıklarının azaldığı; geçinebilme durumları zorlaştıkça geçici ve kronik yoksul olma olasılıklarının ise arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, kadınların erkeklere göre geçici ve kronik yoksul olma olasılıklarının daha az, evli olan bireylerin ise bekarlara göre geçici ve kronik yoksul olma olasılıklarının daha fazla olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Kronik Yoksulluk, Rassal Etkili Panel Sıralı Logit Modeli

ABSTRACT

Thesis Title: An Analysis On The Determinants Of Chronic Poverty In Turkey

Author: Betül SAĞLAM

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Mehmet Sedat UĞUR

Department: Department of Economics

Thesis Type: Master's Thesis

Date: 01.03.2023

Poverty has been a major issue in all societies throughout history. Poverty is generally believed to be an income-based concept, but it also includes social and cultural factors which demonstrate its multidimensionality. However, another important aspect of poverty is time. Examining an individual's poverty situation over a single time period is insufficient to understand the real deprivations of these individuals. But, on the other hand, examining the concept of poverty in a dynamic structure, that is, whether an individual's poverty is temporary or chronic, allows for more significant inferences about poverty.

This study, which approaches the phenomenon of poverty from a dynamic perspective, aims to investigate the main determinants of chronic poverty in Turkey. In this context, the determinants of chronic poverty were analyzed with a random effect panel ordered logit model by using the micro panel data from the Turkish Statistical Institute's Survey of Income and Living Conditions for the period of 2015-2018. According to the findings, the probability of being temporarily and chronically poor decreases as the age of the individuals increases, the level of education increases, their health status improves and when the individuals are employed. However, it has been concluded that the probability of being temporarily and chronically poor increases as the ability of individuals to make ends meet becomes more difficult. In addition, it has been observed that women are less likely to be temporarily and chronically poor than men and married individuals are more likely to be temporarily and chronically poor than singles.

Keywords: Poverty, Chronic Poverty, Random Effect Panel Ordered Logit Model

KISALTMALAR

AF Yöntemi	Alkire-Foster Yöntemi
bkz.	Bakınız
BMGP	Birleşmiş Milletler Gelişme Programı
CPRC	Kronik Yoksulluk Araştırma Merkezi (Chronic Poverty Research Centre)
ÇBYE	Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi
Çev.	Çeviren
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
Ed.	Editör
FAO	Gıda ve Tarım Teşkilatı (Food and Agricultural Organization)
FGT	Foster Greer Thorbecke Endeksi
GDS	Gelir Değerlendirme Sorusu
GYKA	Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması
H	Kafa Sayım Oranı (Yoksul Kişi Oranı)
HABITAT II	Birleşmiş Milletler İnsani Yerleşimler Programı II
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
İGE	İnsani Gelişme Endeksi
İYE	İnsani Yoksulluk Endeksi
MGDs	Bin Yıl Kalkınma Hedefleri (The Millennium Development Goals)
MGS	Minimum Gelir Sorusu
OPHI	Oxford Yoksulluk ve İnsani Gelişme Girişimi (Oxford Poverty and Human Development Initiative)
PG	Yoksulluk Açığı Endeksi
s.	Sayfa
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
SGP	Satınalma Gücü Paritesi
ss.	Sayfa Sayısı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNICEF	Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu (United Nations Children's Fund)
vd.	Ve diğerleri
WFP	Dünya Gıda Programı (World Food Programme)
WHO	Dünya Sağlık Teşkilatı (World Health Organization)

TABLO LİSTESİ

Tablo No: **Sayfa**

Tablo 2.1: Türkiye'de Hanehalkı Kullanılabilir Fert Medyan Gelirine Göre Hesaplanan Yoksulluk Oranı (%), (2014-2021) ……...…….. 9

Tablo 2.2: SGP Kullanılarak Türkiye İçin Hesaplanan Gelire Dayalı Göreli Yoksulluk Sınırına Sınırına Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı ……20

Tablo 2.3: Yeni Küresel ÇBYE'nin Boyutları, Göstergeleri, Yoksulluk Sınırları ve Ağırlıkları ……...22

Tablo 3.1: Kronik Yoksulluğun İticileri, Sürdürücüleri ve Kesicileri ……34

Tablo 4.1: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Medyanının %60'ına Göre Yoksulluk Oranları ……66

Tablo 4.2: Bağımlı Değişkene Ait İstatistik Değerleri ……67

Tablo 4.3: Açıklayıcı Değişkenlerin Tanımlamaları ……..67

Tablo 4.4: Açıklayıcı Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistik Değerleri ……68

Tablo 4.5: Rassal Etkiler Sıralı Logit Modeli ……70

Tablo 4.6: Rassal Etkiler Panel Sıralı Logit Modeli, Yoksul Olmama Durumu İçin Marjinal Etkiler ……..71

Tablo 4.7: Rassal Etkiler Paneli Sıralı Logit Modeli, Geçici Yoksul Olma Durumu İçin Marjinal Etkiler ……..72

Tablo 4.8: Rassal Etkiler Panel Sıralı Logit Modeli, Kronik Yoksul Olma Durumu İçin Marjinal Etkiler ……..74

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil No: **Sayfa**

Şekil 2.1: Subjektif Yoksulluk Sınırı ……13

Şekil 3.1: Kronik Yoksullar, Geçici Yoksullar ve Yoksul Olmayanların Sınıflandırılması ……29

Şekil 3.2: Kronik Yoksulluk Çeşitleri ……40

Şekil 3.3: Kronik Yoksullktan Yukarı Doğru Hareketliliğe: Girdiler ve Yoksulluktan Çıkış Süreci ……42

Şekil 4.1: Gizli Değişkenin Eşik Değer Yapısı ……..60

1. GİRİŞ

Yoksulluk, genellikle az gelişmiş ülkelere ait bir sorun olarak görülse de, gerek gelişmekte olan gerekse de gelişmiş ülkelerde halen önemli bir sorun olarak yer almaktadır (Şenses, 2019, s. 18). Yoksulluk, en basit anlamda, gelire dayalı bir anlayış olarak ele alınmakta ve bireylerin, temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri yeterli gelir düzeyine sahip olamama durumları olarak tanımlanmaktadır. Ancak yoksulluk son zamanlarda, yalnızca gelir yetersizliği değil, sağlıksız çevre koşullarında yaşam sürdürmek, yeterli güvenliğe sahip olamamak, sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden daha az yararlanmak, kentlerden ayrıştırılmak, şiddete daha açık olmak gibi insani yaşam boyutlarını da içeren bir kavram olarak ifade edilmektedir (Tekeli, 2000, s. 145). Bu doğrultuda yoksulluk, parasal olguyu içeren tek boyutun yanında, insani gelişmeyi de içeren çok boyutlu bir olgudur (Alkire, Kanagaratnam, Nogales ve Suppa, 2022).

Yoksulluğun kesin ve net bir tanımının olmaması kavrama olan bakış açısını genişleterek, kendi içerisinde mutlak, göreli, objektif, subjektif, insani, kırsal, kentsel yoksulluk gibi farklı tanımlamalar yapılabilmesine neden olmaktadır (Topgül, 2013). Mutlak ve göreli yoksulluk anlayışları, genellikle en sık kullanılan kavramlardır. Bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayamama durumu mutlak yoksulluk (Çetin, 2020), bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilse de toplumun genel refah düzeyinin altında kalması ise göreli yoksulluk olarak ifade edilmektedir (Aslan, 2020).

Yoksulluğun ölçümünde ve yoksulların belirlenmesinde önemli hususlardan bir tanesi yoksulluk sınırının belirlenmesidir. Yoksulluk sınırı, yoksul olan ve yoksul olmayan birey ya da haneleri birbirlerinden ayrıştırır. Dolayısıyla sınırın altında kalan birey ya da haneler "yoksul", sınırın üzerinde yer alan birey ya da haneler ise "yoksul değil" olarak sınıflandırılmaktadır. Ancak bu sınıflandırma genellikle tek bir dönem için yapıldığından statik bir özellik sergilemektedir. Bu durum, bireylerin yalnızca incelenen dönem için yoksul olup olmadığını ifade etmekte, ilerleyen dönemlerdeki yoksulluk durumunu ise içermediği için yetersiz kalmaktadır. Şöyle ki, birey incelenen dönem için yoksul olabilir, ancak içerisinde bulunduğu yaşam şartları değişerek yoksulluktan çıkabilir ya da tersi bir durum yaşanarak bireyin yoksulluğu devam edebilir. Bu durum ile karşı karşıya kalan bireylerin yoksulluklarının geçici bir durum

mu yoksa kronik bir durum mu olduğu, yoksulluğa zaman boyutu dahil edilerek anlaşılabilir (Uğur, 2016a).

Ele alınan bütün dönemlerde yoksulluk sınırının altında kalan bireyler kronik yoksul (Keser, 2019), bazı dönemlerde yoksul olup bazı dönemlerde yoksul olmayan bireyler ise geçici yoksul olarak sınıflandırılmaktadır (Sigeze ve Şengül, 2018). Kronik ve geçici yoksulluğun ayırt edilebilmesi için Rodgers ve Rodgers (1993) tarafından önerilen sürekli gelir yaklaşımı ya da Bane ve Ellwood (1986) tarafından ortaya atılan süre (spells) yaklaşımı kullanılmaktadır. Sürekli gelir yaklaşımında, bireylerin gelirleri, incelenen bütün dönemlerde belirlenen yoksulluk sınırının altında ise, bireyler, kronik yoksul, incelenen dönemler arasında bir kere yoksulluk sınırının altında ise geçici yoksul ve incelenen bütün dönemlerde yoksulluk sınırının üzerinde ise yoksul olmayan olarak sınıflandırılmaktadır. Süre yaklaşımında ise analiz edilen sürenin yarısından fazlasında bireyler yoksul ise kronik yoksul, analiz edilen sürenin yarısından daha azında bireyler yoksul ise geçici yoksul olarak sınıflandırılmaktadır (Israeli ve Weber, 2014). Yoksulluk olgusuna dinamik bir bakış açısıyla yaklaşan bu çalışma, Türkiye'de kronik yoksulluğun temel belirleyicilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada TÜİK'in yayımladığı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA)'nın 2015-2018 yılları arası mikro panel verileri kullanılarak, rassal etkili panel sıralı bir logit modelinden yararlanılacaktır. Literatürde panel veri kullanarak yoksulluğu inceleyen çalışmalar olmakla birlikte, ilgili yöntemle analiz gerçekleştiren çalışmaların sayısı sınırlıdır. Bu nedenle bu tezin, literatüre bu eksikliği gidermesi konusunda katkı yapması da amaçlanmaktadır.

Tez, giriş ve sonuç bölümleri dahil olmak üzere 5 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünü ifade eden ilk bölümde, çalışmanın genel içeriğinden bahsedilmektedir. İkinci bölüm, genel olarak yoksulluk ve yoksulluğun kapsamı üzerine bir incelemeyi içermektedir. Bölüm içerisinde yoksulluk ile ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturulacak, yoksulluk tanımlamaları, çeşitleri, tek boyutlu ve çok boyutlu yoksulluk olmak üzere yoksulluk ile ilgili temel yaklaşımlar ele alınacaktır. Bölüm içerisinde tek boyutlu ve çok boyutlu yoksulluk için ölçüm yöntemleri detaylandırılarak, Türkiye için tek boyutlu ve çok boyutlu yoksulluk ölçümleri üzerine bir inceleme yapılacaktır.

Üçüncü bölüm, kronik yoksulluğun tanımı, kapsamı ve çeşitlerini içermektedir. Bölüm içerisinde kronik yoksulluk detaylandırılacak, ardından kronik yoksulluğun sosyo-ekonomik belirleyicileri incelenecektir. Daha sonra bireylerin kronik yoksulluğa giriş, kronik yoksulluk içerisinde kalma ve kronik yoksulluktan çıkış sebepleri ayrı ayrı incelenecek, kronik yoksulluk ile yoksulluk tuzakları arasındaki ilişki detaylandırılacaktır. Kronik yoksulluğun ölçüm yöntemlerinin incelenmesinin ardından son olarak Türkiye için yapılan kronik yoksulluk çalışmaları üzerine bir inceleme yapılacaktır. Dördüncü bölüm, tezin yöntem, veri ve analiz bölümüdür. Bu bağlamda, nitel değişkenli panel veri modelleri açıklanacak ardından panel logit modeli ve panel sıralı logit modeli detaylı olarak açıklanacaktır. Daha sonra rassal etkili panel sıralı logit model uygulanarak analiz gerçekleştirilecek ve elde edilen bulgular yorumlanacaktır. Tezin son kısmı ise sonuç bölümüdür ve bu bölüm, çalışmadan elde edilen sonuçları ve bu sonuçların işaret ettiği politika önerilerini içerecektir.

2. YOKSULLUK VE YOKSULLUĞUN KAPSAMI

2.1. Yoksulluğun Tanımı

Yoksulluk ve yoksulluğun ölçülmesi konusunda öncü isimlerden olan S. Rowntree, yoksulluğu "bireyin toplam gelirinin hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan giyim, yiyecek vb. ihtiyaçlarını karşılayacak kadar yeterli olmaması, kazançlarının yetersiz olması" olarak tanımlamaktadır (Townsend, 1962). Bu doğrultuda yoksul, yeterli düzeyde parası olmayan veya konforlu bir şekilde hayatını devam ettirebilmesi için ihtiyacı olan araçlara sahip olamayan bireydir. Yoksulluk ise bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli kaynağa sahip olamama durumu ve buna benzer bir şekilde hayatta kalabilmek için gerekli olan beslenme, barınma gibi temel imkânlardan mahrum olma yani asgari yaşam standardına erişememe durumudur (Aktan ve Vural, 2002; Alagh, 1992; World Bank, 1990, s. 26). Drewnowski (1977) yoksulluğu, insan ihtiyaçlarının yeterli olduğunu düşünülenden daha az tatmin edilme düzeyi olarak tanımlarken; Lipton (1997) ise kişi başına özel tüketimin, belli bir düzeyin altında kalması durumunun yoksulluk olduğunu vurgular.

Yoksulluk genellikle gelire dayalı bir bakış açısı ile ele alınır ve gelir yoksulluğu, temel ihtiyaçların karşılanabilmesi için gerekli miktarda gelirin elde edilememesidir (Aktan ve Vural, 2002). Dolayısıyla yoksulluğa gelir yoksunluğu bakış açısı ile yaklaşanlar, yoksulluğun tüm boyutlarının gelirle yüksek oranda ilişkili olduğunu ifade eder. Oysa yoksulluk yalnızca gelir yetersizliği olarak değerlendirilmemeli, yoksulluğun, birden fazla boyutunun olduğu dikkate alınmalıdır (Burchi, Rippin ve Montenegro, 2018). Bu doğrultuda Altay (2005), yoksulluğu yeterli bir gelir düzeyine sahip olamamanın yanında ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yoksun olma durumu olarak ifade eder. Amartya Sen ise yoksulluğu, gelir yetersizliği olarak görmek yerine, "yapabilirlik" kavramı ile değerlendirerek ele almıştır. Bu bağlamda yapabilirlik; sağlıksızlık, cahillik, eğitimsizlik, açlık, kötü barınma koşulları gibi her bireyin yaşamak istemeyeceği ve korunmak isteyeceği durumlardan kaçınabilme yetisi olarak ifade edilmektedir. Sen, yoksulluğu ise yapabilirlikten yoksunluk olarak tanımlamıştır (Sen, 1993, s. 50; 2004). Sen bu tanımı ile yoksulluğun yalnızca parasal olarak değerlendirilmesinden ziyade, çok boyutlu olarak değerlendirilebileceğini de ifade etmektedir. Burada önemli olan noktalardan bir tanesi yoksulluk ile yoksunluk

arasındaki farkı anlamaktır. Yoksulluk, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak kaynağa sahip olamama durumu iken yoksunluk bu ihtiyaçlara erişememe, mahrum olma durumunu ifade etmektedir (Örnek, 2010; Greitemeyer ve Sagioglou, 2019). Yoksunluk daha geniş bir ifadeyle, eğitim ve sağlık gibi kamusal hizmetlerden yeterli düzeyde faydalanamamayı, sosyal ilişkilerdeki zayıflığı, gelir ve servet farklılığını, toplumsal ilişkilerden dışlanmayı, gıda ve barınma koşullarında ki farklılıkları ve sosyal güvencesizlik gibi bireyin karşılayamadığı durumları da içermektedir. Dolayısıyla yoksunluk, bireyin mahrum kaldığı durumları ve içinde yaşadığı şartları ifade etmektedir (Şeker, 2011; Yıldırımalp ve Özdemir, 2013).

Kesin ve net bir tanımı olmayan yoksulluk, uluslararası düzeyde de farklı tanımlamalar ile ifade edilmektedir. Birleşmiş Milletler, 1997 yılında yayımladığı İnsani Gelişme Raporu (Human Development Report)'nda yoksulluğu; kabul edilebilir yaşam şartları altında bireylerin uzun ve sağlıklı bir hayat yaşayabilmeleri, özgür ve haysiyetli olmaları, kendisine ve başkasına saygılı olması için gerekli olan fırsat ve seçeneklerden mahrum kalmaları olarak tanımlamaktadır (UNDP, 1997). Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ise 1976 yılında gerçekleştirdiği konferansta *temel ihtiyaçları (basic needs)* ayrıntılı olarak tanımlarken, yoksulluğun ne anlama geldiğini de ifade etmektedir. Temel ihtiyaçlar; i) yaşanılan çevrede toplu tüketim konusu olan sağlık, eğitim, elektrik, güvenli içme suyu, kanalizasyon ve kamu ulaşımı gibi gerekli hizmetler, ii) bir ailenin temel tüketimi için ihtiyacı olan asgari gelir seviyesi, iii) mutlak düzeyde temel ihtiyaçların insan haklarının daha geniş bir çerçevesi içinde karşılanması, iv) bireyin kendisini etkileyen kararların alınmasına katılım sağlaması, v) bütün ülkelerde istihdamın[1], hem amaç hem de araç olarak temel ihtiyaçlar stratejisine girmesidir. Belirlenen temel ihtiyaçları sağlayamayan bireyler yoksul olarak sınıflandırılmaktadır (ILO, 1976, s. 32).

Yoksulluk kavramının göreceli, geniş ve kapsamlı olması içinde bulunulan şartlar doğrultusunda farklı şekillerde tanımlama yapılmasına olanak sağlamaktadır. Bireylerin yeterli harcama düzeyine sahip olamamaları ve gelir yetersizliği yaşamaları

[1]ILO (1976), istihdamın temel ihtiyaçlar stratejisine girmesinin sebebini şöyle açıklamaktadır: Bireylerin ekonomiye katılabilmesi için çalışmaları gerekmektedir, çalışan bireyler, çıktı sağlayarak gelirlerinde bir artış elde etmektedir ve artan gelir düzeyi, bireylerin içinde bulunduğu yoksulluk durumundan kurtulmalarına yardımcı olmaktadır. Ayrıca bireyin çalışması, kendisi için harcadığı zamana değecek bir şeyle meşgul olduğunun farkına varmasını sağlamaktadır.

tek boyutlu yoksulluk olarak tanımlanabilirken, bireylerin sosyal, kültürel faaliyetlerden yoksun olması ise çok boyutlu yoksulluk olarak tanımlanabilmektedir (Uğur, 2016b). Bu durum, yoksulluğun farklı gruplara ayrılarak çeşitlenmesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda, bir sonraki bölümde yoksulluk çeşitlerine değinilecek ve yoksulluk çeşitleri ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

2.2. Yoksulluk Çeşitleri

Yoksulluk kavramının, toplumlar arasında değişkenlik göstermesi kavrama olan bakış açısını genişletmiştir. Genel olarak yoksulluk, asgari geçim düzeyine erişememe ve temel ihtiyaçları karşılayamama durumu olarak tanımlansa da kendi içerisinde tek boyutlu olarak mutlak ve göreli yoksulluk, çok boyutlu yoksulluk, kronik, geçici, objektif, subjektif, kırsal ve kentsel yoksulluk olmak üzere farklı gruplara ayrışmaktadır. Bölüm içerisinde bu yoksulluk çeşitleri detaylandırılacaktır.

2.2.1. Tek Boyutlu Yoksulluk

Tek boyutlu yoksulluk, genellikle harcama ya da gelir değişkeni kullanılarak hesaplanan geleneksel yoksulluk yaklaşımıdır. Dolayısıyla bu yaklaşımda harcama ya da gelir, yoksulluğun göstergesi kabul edilerek bir yoksulluk sınırı oluşturulur. Oluşturulan bu sınıra göre birey ya da haneler, yoksul ve yoksul olmayan olarak sınıflandırılır (Karadağ, 2015, s. 18). Tek boyutlu yoksulluk yaklaşımında sınır belirlenirken, genellikle mutlak ve göreli olmak üzere iki farklı sınır kullanılır.

2.2.1.1. Mutlak Yoksulluk

Bireylerin ya da hanehalklarının, barınma, beslenme, eğitim, sağlık hizmetleri, giyinme, güvenlik gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için gerekli olan, minimum gelir ya da harcama düzeyine erişememeleri mutlak yoksulluk olarak ifade edilmektedir (Erdem, 2006, s. 326; Jollife ve Prydz 2016; Sezgin, Hobikoğlu ve Budak, 2022).

Mutlak yoksulluk sınırının belirlenmesinde üç yaklaşım kullanılmaktadır. Bu yaklaşımlar; asgari gıda harcaması yaklaşımı, temel gereksinimler yaklaşımı ve gıda

oranı yaklaşımıdır (Önder ve Şenses, 2006). *Asgari gıda yaklaşımı*nda, bireyin günlük kalori ihtiyacını karşılayacak mal sepeti belirlenir ve oluşturulan mal sepetinin parasal değeri hesaplanır. Belirlenen parasal değer mutlak yoksulluk sınırını oluşturur ve bu gelir seviyesine erişemeyenler yoksul kabul edilir. Asgari gıda harcaması yaklaşımında belirlenen mal sepeti, mal ve hizmetlerin en az maliyetini yansıttığı için nesnel bir yoksulluk sınırını ifade eder (Şenses, 2019, s. 63). Ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre alınacak kalori miktarında farklılıklar olabilir. Az gelişmiş ülkelerde günlük 2070, gelişmekte olan ülkelerde 2480 ve gelişmiş ülkelerde ise 3390 kalori bireyin günlük kalori ihtiyacı olarak kabul edilir. Belirlenen kalori düzeyine ulaşamayanların sayısının, toplam nüfusa oranı ise mutlak yoksulluk oranını ifade eder (Kayalıdere ve Şahin, 2014).

*Temel gereksinimler yaklaşımı*na göre yoksulluk sınırı, asgari gıda harcamalarının yanına ek olarak gıda dışı temel harcamalar (barınma, sağlık, eğitim, giyinme vb.) da eklenerek hesaplanır. Bu yönü ile asgari gıda harcaması yaklaşımından ayrılır. Dolayısıyla bu yaklaşımda ilk yaklaşıma göre, daha yüksek gelir düzeyinde bir mutlak yoksulluk sınırı tanımlanır (Şengül, 2004, s. 42). Son olarak hanehalkı gıda harcamalarının gelire oranı da bir yoksulluk göstergesi olarak hesaplanabilir. Bundan hareketle gelirinin belli bir oran fazlasını (genellikle %40) gıda harcamaları için ayıran hanehalklarını da yoksul olarak tanımlayan yaklaşım *gıda oranı yaklaşımı*dır (Önder ve Şenses, 2006).

Bireylerin hayatlarını devam etmelerini sağlayan asgari yoksulluk sınırı ülkelere, bölgeye ve bireylerin yaşam tarzına göre değişkenlik gösterebilir. Dünya Bankası'nın belirlediği kıstaslara göre günlük aşırı yoksulluk sınırı, gelirin 2.15$'ını ifade etmektedir. Ancak bu sınır orta ve üst gelir düzeyine sahip gruplarda doğru bir gelir yoksulluk kıstası olmayacağı için orta gelir düzeyine sahip ülkelerde aşırı yoksulluk sınırı günlük 3.65$, üst gelir düzeyine sahip ülkelerde ise aşırı yoksulluk sınırı günlük 6.85$ olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu sınırlamalar, Dünya Bankası'nın tanımlamasına göre, mutlak yoksulluğun gelir sınırlamalarını belirtmektedir (World Bank, 2022, s. 3). TÜİK, 2011 yılında harcama esasına dayalı olarak hesaplanan mutlak yoksulluk sınırı veri yayımlamasını sonlandırmıştır. Çünkü Türkiye'de mutlak yoksulluk sınırı altında kalan birey sayısı oldukça sınırlı düzeydedir.

2.2.1.2. Göreli Yoksulluk

Göreli yoksulluk yaklaşımının temelleri Runciman'ın (1966) göreli yoksunluk teorisinde ve Townsend'in (1979) çalışmasında görülür. Bu çalışmalarda, göreli yoksulluk ölçümlerinin temel düşüncesi, mutlak ekonomik konumun değil, göreceli ekonomik konumun refahın belirleyicisi olduğudur (Decerf, 2022). Göreli yoksullar, sosyal açıdan topluma katılımları engellenmiş kişilerdir ve bunlar ayrıca, temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabiliyor olsalar da toplumun genel refah düzeyinin altında olan bireylerdir. Dolayısıyla göreli yoksullar, asgari geçim düzeyini yakalamış olsalar da ortalama refah seviyesinin altında kalmış olan kimselerdir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011, s. 63). Bir diğer ifadeyle göreli yoksulluk, bireyin veya hanehalkının yaşam seviyesini, daha yüksek bir yaşam seviyesine sahip olan grup ile karşılaştırdığında ortaya çıkan durumdur (Streeten, 1994). Bu yaklaşımda yoksulluk kesin, net bir sınıra sahip olmayıp toplumun ortalama refah seviyesi temel sınır olarak belirlenir. Dolayısıyla belirlenen temel sınır zaman içerisinde bölgeler, hatta ülkeler arasında değişkenlik gösterebilir.

Yüzdelik dilim tanımlamaları, göreli yoksulların belirlenmesinde kullanılan yöntemlerden biridir ve gelir eşitsizliğine dayanır. Yoksulluğun, gelir dağılımının belirli bir düzeyinde en düşük olduğu kabul edilir. Örneğin, %10 veya %20'lik en düşük yüzdelik dilim şeklinde ifade edilir. Bu dilimlerde yer alan bireyler, yaşamlarının bir veya daha fazla boyutunda yoksul ve toplum içerisinde de sosyal faaliyetlerden geri kalanlar olarak görülür (Hagenaars, 1986, ss. 27-28).

Göreli yoksulluğun hesaplanmasının bir diğer yöntemi ise birey ya da hanehalkının elde ettikleri gelirinin, ortalamasının veya medyanının belirli bir oranının altında kalan bireyleri yoksul kabul ederek gerçekleştirilmektedir (Uğur, 2016a, s. 21; Ünal ve Doğan, 2022). Türkiye'de eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan geliri[2]ne göre

[2]Medyan geliri, gelirlerin küçükten büyüğe doğru sıralandığında ortaya düşen gelir değerini ifade etmektedir (TÜİK, 2017). Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri ise hanehalklarının kullanılabilir gelirlerinin eşdeğerlik ölçeklerine göre hesaplanması ve eşdeğer hanehalkı büyüklüğüne oranlanmasıyla elde edilmektedir (Aykın ve İpek, 2021). Gelire bağlı olarak hesaplanan eşdeğerlik hesaplamaları, ülkelerin kendi belirledikleri ölçekler ya da OECD gibi uluslararası kuruluşlar tarafından belirlenen ölçeklerden yararlanarak yapılmaktadır (Öztornacı ve Demirdöğen, 2015). Yoksulların belirlenmesi adına ilk adım olarak bir sınır belirlenir. Bununla birlikte ilgili hane için eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri hesaplanır. Bunun için de çeşitli eşdeğerlik ölçütlerinden biri kullanılır ve nihayetinde belirlenen sınıra göre gelirin medyanının belirli yüzdesinin altında kalanlar yoksul olarak nitelendirilir (Uğur, 2016a, s. 49).

göreli yoksulluk analizi TÜİK tarafından gelir üzerinden hesaplanmaktadır. Hesaplama standardı eşdeğer hanehalkı fert medyan gelirinin %50'si belirlenerek yapılmaktadır. Bunun yanı sıra medyan gelirinin %40, %60 ve %70'i de hesaplanarak sonuçlar paylaşılmaktadır.

Tablo 2.1: Türkiye'de Hanehalkı Kullanılabilir Fert Medyan Gelirine Göre Hesaplanan Yoksulluk Oranı (%), (2014-2021)

YIL	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Medyan gelirinin %40'ına göre	8,7	8,7	8,4	7,4	7,9	8,3	8,9	8,5
Medyan gelirinin %50'sine göre	15,0	14,7	14,3	13,5	13,9	14,4	15,0	14,4
Medyan gelirinin %60'ına göre	21,8	21,9	21,2	20,1	21,2	21,3	21,9	21,3
Medyan gelirinin %70'ine göre	29,4	29,5	28,7	28,1	28,5	28,5	29,0	28,7

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Tablo 2.1'e bakıldığında, Türkiye'de tüm hesaplama yöntemlerine göre yoksulluk 2014'ten 2017'ye azalmıştır. En düşük değerler 2017 yılında gerçekleşmiş ve ardından değerler artmaya başlamıştır. 2021'de bir önceki yıla göre yeniden değerlerde azalma meydana gelmiştir. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirine göre hesaplanan yoksulluk oranlarında, en düşük yoksulluk değerini medyan gelirinin %40'ına göre yapılan hesaplama vermiştir. Medyan gelirinin yüzdelik değeri büyüdükçe yoksulluk değerleri de büyümektedir. Çünkü yüzdelik dilim büyüdükçe gelir seviyesinin medyan değeri değişmekte ve daha fazla birey göreli yoksulluk sınırına girmektedir. Türkiye'de 2021 yılına ait medyan geliri %40 iken yoksulluk oranı %8,5 ve medyan geliri %70 iken yoksulluk oranı %28,7'dir. Bu değerler arasındaki fark gelir seviyesinde meydana gelen değişimden kaynaklanmaktadır. %40'lık dilimde gelir seviyesi daha düşük olduğu için yoksulluk sınırı da daha düşük, %70'lik dilimde gelir seviyesi daha büyük olduğu için yoksulluk sınırı da daha büyük bir değer olarak ölçülmüştür.

Mutlak yoksulluk ile göreli yoksulluğa bakıldığında ikisi de yoksulluk hesaplamasında benzerlik barındırabilir ancak ikisi arasında bir seçim yapılması gerekmektedir. Çünkü mutlak yoksullukta toplumda yoksul birey olmayabilir, fakat yoksulluğu gelir dağılımıyla ilişkilendiren göreli yoksulluk yaklaşımına göre, toplumda her zaman yoksul bireyler var olabilmektedir (Şenses, 2019, ss. 91-93). Mutlak ve göreli yoksulluk arasındaki ayrıma bakıldığında, mutlak yoksullukta yaşam düzeyi yoksulluk

sınırının altına düşen nüfusun oranı söz konusu iken, göreli yoksullukta ise bireyin asgari yaşam düzeyine erişebilse de kendini yoksul hissetmesi söz konusudur. Dolayısıyla mutlak yoksulluğun kullanımı, öznellik barındırmadığı için daha yaygın olmakla birlikte daha iyi sonuçlar verebilmektedir (Srinivasan, 1977). Ancak ülkelerin gelişmişlik seviyeleri ve yoksulluk sınırları farklılıklar içerebilmektedir. Gelişmiş ülkeler daha yüksek yaşam standardına sahipken, gelişmekte olan ülkeler düşük yaşam standardına sahip olabilmektedir. Dolayısıyla ülkeler arasındaki bu ayrıma bakıldığında gelişmiş ülkeler için göreli yoksulluk sınırını kullanmak daha uygunken, gelişmekte olan ülkeler için mutlak yoksulluk sınırını kullanmak daha uygun olabilmektedir (Ravallion, 1992, ss. 32-33).

2.2.2. Çok Boyutlu Yoksulluk

Yoksulluk, karmaşık bir olgu olmasının yanı sıra çok boyutlu bir olgudur (Atkinson, 2003). Yoksulluğun yalnızca parasal bir durum olmadığını ifade eden çok boyutlu yoksulluk yaklaşımı, yoksulluğun insani gelişmeyi de temsil eden boyutlarından (gelir, sosyal haklar, sağlık, eğitim, yaşam standardı gibi) yoksun olma durumudur (Alkire ve Foster, 2007; Chambers, 2006; Kılıç ve Tunçsiper, 2021). Daha detaylı olarak, sağlık ve eğitim imkânlarından yoksun olmak, yeterli beslenememek, barınacak durumda olmamak, herhangi bir işe sahip olmamak, sağlıklı içme suyuna erişememek ve insanca yaşam imkânlarına sahip olamamak gibi farklı yoksunluk şekilleri çok boyutlu yoksulluğu ifade etmektedir (Sapancalı, 2001). Dolayısıyla çok boyutlu yaklaşım, geleneksel tek boyutlu yaklaşıma göre farklılıklar içermektedir (Alkire, 2011). Geleneksel tek boyutlu yoksulluk, yoksulluğa gelir açısından bakarken; çok boyutlu yoksulluk yetersiz sağlık koşulları, niteliksiz eğitim, kötü barınma koşulları, yetersiz geçim koşulları, sosyal dışlanma gibi sebeplerden dolayı gelirin ötesinde yer almaktadır. Dolayısıyla yoksulluk çok yönlü ve çok boyutludur (UNDP, 2010, ss. 95-96). Ayrıca, bu yaklaşım toplumu oluşturan grupların yoksulluğunu ayrı ayrı incelemeye de olanak sağlamaktadır. "Kim yoksul? Nasıl yoksul? Ne kadar yoksul?" şeklindeki sorulara çok boyutlu yoksulluk yaklaşımı ile cevap bulmak mümkün olmaktadır (Alkire ve Fortacz, 2021).

2.2.3. Kronik – Geçici Yoksulluk

Kronik yoksulluk (chronic poverty), içerisinde zaman boyutunu barındıran dinamik bir kavramdır. Dolayısıyla kronik yoksulluk zamanla ilişkilendirilen, birey ya da hanelerin uzunca bir süre yoksulluk sınırının altında yaşadığı ve yoksulluk sınırının üzerine çıkmalarının düşük olduğu durumu ifade etmektedir (McKay, 2013, ss. 112-113). Birey ya da hanelerin, belirlenen yoksulluk sınırının altında kısa süre kalması ve ardından yoksulluk sınırının üzerine çıkabilmesi yoksulluğun geçici bir durum olduğunu ifade etmekte ve geçici yoksulluk olarak tanımlanmaktadır (Suryahadi ve Sumarto, 2001). Dolayısıyla zaman boyutu, kronik ve geçici yoksulluk arasındaki en önemli fark olmaktadır. Türkiye'de kronik yoksulluğun göstergesi olarak değerlendirilebilecek sürekli yoksulluk oranı 2021 yılında %13,8 olarak hesaplanmıştır (TÜİK, 2022). Kronik ve geçici yoksulluk daha detaylı olarak üçüncü bölümde ele alınacaktır.

2.2.4. Objektif (Nesnel) – Subjektif (Öznel) Yoksulluk

Objektif yoksulluk yaklaşımında yoksulluk hesaplanırken, gelir harcamaları, tüketim harcamaları, kalori miktarı gibi daha nicel ölçütler kullanılmaktadır. Bu yaklaşımda, yoksulluğu belirlemede bireyin kendi duyguları yer almamaktadır. Townsend ve Sen'e göre birey her zaman kendisi için en iyi olanı istemeyebilir. Dolayısıyla bireyin veya hanehalklarının yaşamlarına devam etmeleri için gereken ihtiyaçları belirlenmelidir (Kaya, 2011, s. 34). Bu yaklaşımda ihtiyaçlar, sağlık hizmetlerine erişim, gelir, okur-yazarlık oranı, kalori miktarı gibi somut ve ölçülebilir ölçütlere dayanmaktadır (Işık, 2018). Dolayısıyla objektif yoksulluk yaklaşımında yoksulluğu ortaya çıkaran sebepleri belirlemek mevcut olmaktadır (Beyazıt, 2020). Ancak objektif yoksulluk yaklaşımında yoksul sınıfında yer almayıp, kendisini yoksul hisseden bireyler de olabilmektedir. Bu durumda yer alan bireyleri, objektif yoksulluk yaklaşımı yansıtmamaktadır ve bu durumu gidermek için yoksulluğun öznel tarafını vurgulayan subjektif yoksulluk yaklaşımı literatüre kazandırılmıştır.

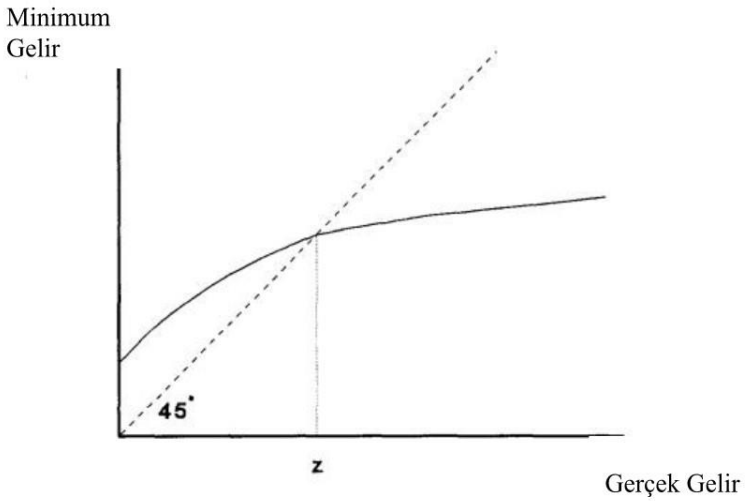
Subjektif (öznel) yoksulluk, Goedhart vd. (1977) tarafından ortaya atılmıştır. Subjektif yoksulluk, bireylerin toplumda var olan asgari yaşam düzeyinin yeterliliğine dair öznel yargılar olarak kabul edilmektedir (Ravallion, 1990). Bu yoksulluk yaklaşımında hanehalklarına sorular sorularak gelir yeterliliği ölçmeye çalışılmakta ve bu iki

yaklaşım ile yapılmaktadır. Yaklaşımlardan ilki "Minimum Gelir Sorusu" (MGS) olarak ifade edilmektedir. MGS'de hanehalkının ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli olan minimum gelir seviyesi aranmaktadır ve ankete katılanlara doğrudan ihtiyaçlarını karşılamak için gereken minimum gelir sorulmaktadır. Diğer yaklaşım ise hanehalklarının çeşitli gelir seviyelerini "*çok kötü, kötü, yetersiz, kıt kanaat yeterli, yeterli, oldukça yeterli, iyi ve mükemmel"* olacak şekilde sözel olarak değerlendirmeye çalışan "Gelir Değerlendirme Sorusu" (GDS) olarak ifade edilmektedir. Her iki yaklaşım da subjektif olarak hanehalklarının gelir seviyesini değerlendirerek yoksulluğu ölçmeyi hedeflemektedir (Başaran ve Çetinkaya, 2013).

Subjektif yoksulluk sınırının hesaplanmasında kullanılan endeks, Leyden Yoksulluk Sınırı endeksidir. Bu endeks, Goedhart, Halberstadt, Kapteyn ve Van Praag (1977) tarafından geliştirilmiştir ve diğer yoksulluk sınırlarına göre daha fazla öznellik içermektedir. Çünkü bu endekste yoksulluk sınırı, kişilerin kendilerini yoksul olarak kabul ettikleri sınır olarak alınmaktadır. Hanehalklarına geçinebildikleri minimum gelir ve yaşam standartlarına yönelik sorular sorulmakta ve alınan cevaplara göre öznel bir ölçüt ortaya çıkmaktadır (Goedhart vd., 1977).

Ravallion (1992), Kapteyn vd. (1988) çalışmasından esinlenerek subjektif yoksulluk sınırı çalışması yapmıştır. Ravallion (1992), bireylerin öznel yargılarını kullanarak, kabul edilebilir bir asgari yaşam standardını oluşturduğunu ifade eder. Avrupa ülkeleri için yapılan araştırmada bireylere, "Kişisel olarak hangi gelir düzeyinin asgari seviyede olduğunu düşünüyorsunuz? Yani hangi düzey düşük gelir seviyesinde daha zor geçinirsiniz?" sorusunu sorar ve anket sonuçlarından elde edilen yanıtlar gerçek gelirin artan bir fonksiyonu olur. Bu soruyu içeren araştırma sonucu Şekil 2.1'de gösterildiği gibi bir ilişki bulma eğilimindedir.

Şekil 2.1: Subjektif Yoksulluk Sınırı

Kaynak: (Ravallion, 1992, s. 34)

Şekil 2.1'e ait subjektif yoksulluk sınırında yer alan z noktası yoksulluk sınırıdır. z'nin üst kısmında yer alan bireyler kendi gelir düzeylerini yeterli görürken, z'nin alt kısmında yer alan bireyler gelir düzeylerini yeterli görmemektedir (Ravallion, 1992, s. 34). Burada bireylerin kendilerini yoksul hissettiği gelir seviyesinin bulunması amaçlanmaktadır. Dolayısıyla, Leyden Endeksi ve Ravallion'un (1992) subjektif yoksulluk sınırı çalışmasının ortak yönü, bireylerin kendilerini yoksul hissettiği gelir seviyesini aramalarıdır.

2.2.5. Kırsal – Kentsel Yoksulluk

1970'li yıllardan itibaren kürselleşme ve neoliberalizm kentleri tüketim mekanları olarak değiştirmeye başlamıştır. 1980'li yıllarda değişim belirginleşmiş ve kentler sermayenin birikim aracı olarak görüldüğü, yüksek rantların elde edildiği ve hizmet sektörünün geliştiği mekanlar olmuştur (Göksu, 2018). Bu değişimler kent yoksullarını oluşturmaya ve sayılarını artırmaya başlatmıştır. Kent yoksulları, 1996 yılında yayımlanan Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı II (HABITAT II) raporundan sonra daha da önem kazanmıştır. Bir ülkede kentlerde yaşayan bireylerin, toplum için belirlenmiş asgari yaşam standardını sağlayabilecek yeterli kaynaklara erişememesi, davranışsal ve toplumsal ilişkiler açısından sorun yaratabilecek olması, barınma yoksulluğu yaşaması kent yoksulluğu olarak ifade edilmektedir (UN, 1996).

Ayrıca kentsel yoksulluk, belirli bir şehirde yoksulluğun konumu, kapsamı ve koşulları hakkında bilgi toplama ve analiz etme süreci olarak tanımlanmaktadır (Baker ve Schuler, 2004).

Kırsal alan, genellikle tarım ve hayvancılık ile ilgili etkinliklerin yapıldığı, bireylerin iş bulmakta ve geçinmekte zorlandığı, yüz yüze ilişkilerin yaygın olduğu, iş bölümü ve uzmanlaşmanın gelişmediği ve bu sebeplerden ötürü göç veren bölge olarak tanımlanmaktadır. Kırsal yoksulluk ise kırsal alanda yaşayan bireylerin yeterli ve düzenli bir gelire ve belirli bir mülkiyete sahip olmamaları olarak ifade edilmektedir (Kartal ve Demirhan, 2014, ss. 141-142). Kırsal bölgede yaşayan bireyler genellikle tarım, hayvancılık, ormancılık gibi hizmet alanlarında çalışmaktadır (Khan, 2000).

Kırsal bölgede yaşayan ve tarımsal üretimini yapabilecek toprağa sahip olmayan bireyler kente göç etmektedir. Kente göç eden bireyler, kent yoksulluğunun artışına yeni bir sebep olmakta ve bu durum yoksulluk oranlarını yükseltmektedir. Ayrıca kırdan kente göçün artması, kentlerde yaşayan bireyler için sosyal alanlarda ve gelir dağılımında eşitsizlik meydana getirmektedir (Topgül, 2013). Dolayısıyla kırdan kente göç, ulaşım, ticaret ve imalat sektörlerinde sağlanan istihdamda düzensizliğe sebep olmaktadır (Buğra, 2008, s. 25).

2.3. Yoksulluğun Ölçülmesi

Yoksulluk, gerek hanehalkları gerekse de hükümetler için güncel bir konu olarak önemini korumakta ve yoksulluğu ölçmeyi amaçlayan çalışmaların sayısı giderek artmaktadır. Bu çalışmaların birçoğu, genelde yoksulluğun nedenlerini incelemeye çalışırken, yoksulluğa ilişkin farklı ölçümler geliştirmeye çalışmaktadır (Atkinson, 1987; Sen, 1976). Yoksulluk üzerine araştırma yapılırken, birey ya da hanehalklarının yoksul sayılma kıstasları, hayat standartlarının ölçülme düzeyi, yoksulluk sınırının nasıl belirleneceği gibi yoksulluğun ölçümü ile ilgili sorunlarla karşılaşılmaktadır (Ravallion ve Huppi, 1991). Bir yoksulluk ölçümünün gerçekleştirilebilmesi için öncelikle yoksulluk sınırının belirlenmesi gerektiği, yaygın bir görüştür. Yoksulluk sınırı, yoksul birey ya da haneler ile yoksul olmayan birey ya da hanelerin birbirlerinden ayrıştırılması için kullanılmaktadır (Doğan, 2014; Erdoğan, 2002; Watts, 1969, s. 64).

Yoksulluk ölçümü yapılırken, bireysel refahın nasıl değerlendirileceğine, herhangi bir bireyin yoksul olup olmadığının hangi refah düzeyinde söylenebileceğine ve yoksulluk ölçümünde bireysel refah göstergelerinin nasıl hesaplanacağına dair birtakım anahtar soruların cevabı sorgulanır. Bu sorulardan ilk ikisinde toplumda kimlerin yoksul olduğu, üçüncü soruda ise yoksulluğun yoğunluk derecesi ölçülmeye çalışılır (Ravallion, 1992). Dolayısıyla bu bölümde yoksulluk ölçümü için oluşturulan tek boyutlu ve çok boyutlu ölçüm yöntemleri incelenecektir.

2.3.1. Tek Boyutlu Yoksulluk Ölçümleri

Yoksulluğun genellikle gelir düzeyi veya harcama düzeyi ele alınarak ölçülmesi, tek boyutlu yoksulluk ölçümü olarak sınıflandırılmaktadır (Mussard ve Pi Alperin, 2007, s. 29). Kafa sayım oranı, yoksulluk açığı endeksi, yoksulluk açığı endeksinin karesi, Sen endeksi ve Foster Greer Thorbecke endeksi tek boyutlu yoksulluk ölçümleri arasında yer almaktadır. Bu bölüm içerisinde tek boyutlu yoksulluk ölçüm yöntemleri detaylandırılacak, ardından Türkiye için tek boyutlu yoksulluk ölçümleri üzerine bir inceleme yapılacaktır.

2.3.1.1. Kafa Sayım Oranı (Yoksul Kişi Oranı (H))

Yoksulluğun belirlenmesinde kullanılan kafa sayım oranı veya yoksul kişi oranı, yoksulluk sınırı altında bulunan nüfusun toplam nüfusa oranını ifade eden en temel yoksulluk ölçütüdür (Ravallion ve Sen, 1996). Bu ölçütte yoksul kişi oranı (H), yoksulluk sınırı altında kalan yoksul nüfus (q) ve toplam nüfus (n) ile ifade edilmektedir (Sen, 1976). Yoksul kişi oranı (H) şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$H = {}^{q}/_{n} \tag{2.1}$$

Yoksul kişi oranının hesaplanmasında birtakım eksiklikler mevcuttur. Yoksul kişi oranı endeksi, gelir dağılımına karşı duyarsızdır. Bu oran, yoksulluk sınırının altında yer alan birey ile daha da alt sıralarda yer alan birey arasında herhangi bir ayrım yapmamaktadır. Dolayısıyla bu yönü ile yoksulluğun derecesini ölçmekte yetersiz kalmaktadır. Ayrıca, yoksulların ne kadar yoksul oldukları da bilinmemektedir. Eğer yoksulların durumunda bir iyileşme olduğu halde yoksulluktan kurtulup

kurtulmadıklarının bilinemediği durumda endeks yetersiz kalmaktadır (Haughton ve Khandker, 2009, s. 69).

2.3.1.2. Yoksulluk Açığı Endeksi

Yoksulluk açığı endeksi, yoksul kişi oranına benzemektedir. Ancak yoksul kişi oranı yoksulluğun derecesi hakkında bilgi vermemek ile birlikte yoksullar arası gelir hareketlerini de yansıtmamaktadır. Bu eksiklikleri giderebilmek için oluşturulan yoksulluk açığı endeksi yoksulluğun derinliği hakkında bilgi vermekte (Johnson, 1988) ve yoksul bireylerin yoksulluk sınırının üzerinde olabilmeleri için ihtiyaçları olan gelir ya da harcama düzeyini belirtmektedir (Uzun, 2003). Yoksulluk açığı endeksi, yoksulların ortalama gelirlerinin, yoksulluk sınırının ne kadar uzağında olduğunu ifade etmektedir (World Bank, 2014, s. 43). Yoksulluk açığı endeksi (PG) şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$PG = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{q}\left[\frac{z-y_i}{z}\right] \tag{2.2}$$

Burada, z yoksulluk sınırı, y_i i kişisinin geliri, q toplam yoksul sayısı ve n toplam nüfusu ifade etmektedir. Bu tüm nüfus genelinde ortalama yoksulluk açığı (yoksul olmayanlar için sıfır açık) olarak ifade edilmektedir (Ravallion, 1992). Yoksulluk açığı endeksi, yoksul kişi oranı gibi yoksul bireyler arasındaki gelir dağılımını göz ardı etmektedir. Ayrıca yoksul bireylerin sayısını bu endekste dikkate almamaktadır (Şenses, 2019, s. 66).

2.3.1.3. Yoksulluk Açığı Endeksinin Karesi

Yoksulluk açığı endeksinin karesi, yoksulluk açığının yoksulluk sınırına oranının karesi olarak ifade edilmektedir. Endeks, yoksulluğun şiddetini ölçmek amacıyla oluşturulmuştur (Mabughi ve Selim, 2006). Dolayısıyla endeks yoksulluğun şiddeti hakkında bilgi vermektedir. Yoksulluk açığı endeksinin karesi (SPG) şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$SPG = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{q}\left[\frac{z-y_i}{z}\right]^2 \tag{2.3}$$

Burada, z yoksulluk sınırı, y_i i kişisinin geliri, q toplam yoksul sayısı ve n toplam nüfusu ifade etmektedir. Bu endeks, yoksullara ulaşmayı amaçlayan politikaları karşılaştırmak açısından avantajlıdır (Ravallion, 1992).

2.3.1.4. Sen Endeksi

Kafa sayım oranı ve yoksulluk açığı endekslerinin yoksulların sayısını göz ardı etmesi ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını dikkate almaması araştırmacıları yeni endeks arayışlarına yönlendirmiştir. Bu eksikliği gideren ve yoksullar arasındaki gelir dağılımını da içinde barındıran Sen endeksi gündeme gelmiştir (Şenses, 2019, s. 66).

Sen (1976), geliştirdiği yoksulluk ölçüsünün karşılaması gereken üç temel aksiyomu tanımlar. Aksiyomlardan ilki olan odak aksiyomuna göre, endeks yalnızca yoksulların gelirine bağlı olmalıdır; ikincisi olan monotonluk aksiyomuna göre, endeks yoksullar arasındaki ortalama gelire duyarlı olmalıdır ve son olarak transfer aksiyomuna göre, endeks yoksullar arasındaki gelir dağılımına duyarlı olmalıdır (Jäntti ve Danziger, 2000).

Sen bu endekse, gelir dağılımındaki duyarsızlığın önlenmesi ve gelir dağılımının da hesaba katılması amacıyla Gini katsayısını eklemiştir. Bu doğrultuda Sen endeksi şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$P_{Sen} = H\left[I + (1 - I)G_p\right] \tag{2.4}$$

P_{Sen} Sen endeksini, H yoksulluk oranını, I yoksulluk açığı oranını ve G_p yoksullar arasındaki gelir dağılımını (Gini katsayısı) ifade etmektedir (Sen, 1976). Sen endeksi, daha geniş ve kapsamlı bir yoksulluk ölçütünün hesaplanabilmesini sağlamıştır (Dağdemir, 2002). Sen endeksinin yoksulluk ölçümleri için iki büyük katkısı olmuştur. İlki, yoksul hanenin gelirinde herhangi bir azalış meydana geldiğinde yoksulluk endeksinde artış görülür. İkincisi ise yoksul bir hanehalkına daha yüksek bir hanehalkından gelir transfer edildiğinde endekste artış meydana gelir. Bu önemli iki katkı ile kendinden önceki endekslerdeki eksiklikler giderilmiştir (Bildirici, 2011, s. 11).

2.3.1.5. Foster Greer ve Thorbecke Yoksulluk Endeksi (FGT)

FGT endeksi, J. Foster, J. Greer ve E. Thorbecke tarafından geliştirilen ve gelirin yoksulluk sınırının altında kalan bireyler için nasıl dağıldığını hesaplayabilmek için kullanılan bir yoksulluk ölçüsüdür. Endeks, yoksulların gerçekten ne kadar yoksul olduğunu ölçmeyi hedeflemektedir (Odekon, 2006, s. 386). Endeks şu şekilde hesaplanmaktadır:

$$P_a(y,z) = \frac{1}{n}\sum_{i=1}^{q}(\frac{g_i}{z})^a, a \geq 0 \quad (2.5)$$

Burada, z yoksulluk sınırı, g_i i kişisinin geliri, q toplam yoksul sayısı, n toplam nüfusu ve a ise yoksulluktan kaçınma parametresi olup, endeksin yoksulluğa karşı hassasiyetini ölçmektedir. Dolayısıyla:

*$a = 0$ ise endeks, yoksulluk oranına,

*$a = 1$ ise endeks, yoksulluk açığı oranına,

*$a = 2$ ise endeks, yoksulluk açığı oranının karesine dönüşmektedir.

FGT endeksi ayrıca şu şekilde de hesaplanabilmektedir:

$$P_{FGT} = H\left[I^2 + (1-I)^2 C_p^2\right] \quad (2.6)$$

H yoksulluk oranını, I yoksulluk açığı oranını ve C_p^2 yoksul kesim arasındaki gelir eşitsizliğinin karesini ifade etmektedir (Foster, vd. 1984, ss. 762-763). Yoksulluğun doğası gereği yoksul nüfus içerisinde de önemli farklılıklar bulunmaktadır. Kafa sayım oranı, yoksulluğun derinliğine bakılmaksızın her yoksul kişiye eşit değer vererek bu farklılıkları göz ardı etmektedir. Yoksulluk açığı oranı ise yoksullar arasındaki yoksulluğun derinliğini yansıtmaktadır. FGT endeksi, yoksullar arasındaki farkı endeks değeri içine taşımakta ve aradaki uçurumları vurgulayarak hesaba katmaktadır. Ayrıca FGT endeksi ile nüfusun alt-gruplara ayrıştırılabilmesi de mümkündür (Foster vd. 2013, s. 225). Dolayısıyla Foster, Greer ve Thorbecke'nin çalışması, yoksulluk ölçümleri için zarif bir birleştirici çerçeve sunmaktadır (World Bank, 2014, s. 45).

2.3.1.6. Türkiye İçin Tek Boyutlu Yoksulluk Ölçümleri Üzerine İnceleme

Türkiye ekonomisinde sanayileşme, kalkınma ve modernleşme ile birlikte yoksulluk zaman içerisinde farklılaşma gösterse de hemen hemen her dönem için problem olma niteliğini sürdürmektedir (Coşkun, 2012). Türkiye'de tek boyutlu yani gelire bağlı yoksulluğun ölçülmesindeki ilk çalışmalar (Dumanlı, 1996; Dağdemir, 1999; Erdoğan, 2002), gelir seviyesinin yoksulluk üzerinde etkili bir faktör olduğu sonucuna ulaşmış ve ilerleyen dönemlerde bu çalışmaların sayısı giderek artmıştır. Yakın zamanda tek boyutlu yoksulluk çalışmaları (Kızılgöl ve Demir, 2010; Canbay ve Selim, 2010; Aydın ve Güloğlu, 2011; Limanlı, 2015; Dalgıç, İyidoğan ve Güven, 2015; Evcim, Güneş ve Karaalp-Orhan, 2020; Ayan ve Değirmenci, 2021; Van, 2022), yoksulluğun gelir seviyesi ile yakından ilişkili olduğu sonucunu elde etmiştir. Kızılgöl ve Demir (2010), hanehalklarının gelirlerine ve tüketim harcamalarına göre yoksulluğu belirleyen unsurları tespit etmeyi amaçlamışlardır. Hanehalkı reisinin eğitim düzeyi ve yaşının artması yoksulluğu azaltıcı; hanehalklarının kırsal kesimde yaşaması ise yoksulluğu artırıcı bir durum olduğu sonucuna erişmişlerdir. Evcim vd. (2020), çalışmalarında Türkiye'de hanehalkının göreli yoksulluğunu incelemişlerdir. Yoksulluğun hanehalkı büyüklüğü, işsizlik, yevmiye hesabı ile çalışma ve evli olma ile pozitif yönlü bir ilişki olduğu; eğitim düzeyi, Sosyal Güvenlik Kurumu'na kayıtlı bir işte çalışma ve sanayi sektöründe istihdam edilme ile ters yönde bir ilişki içerisinde olduğu sonuçlarına erişilmiştir. Van (2022), Türkiye'de yoksulluğun mikro belirleyicileri üzerine bir çalışma yapmıştır. Gelir düzeyinin arttırılmasında eğitim seviyesinin önemli rol oynadığı, hane nüfusunun fazla olmasının ise yoksulluk derinliği üzerinde önemli etkiye sahip olduğu, Karadeniz, Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgelerinin diğer bölgelere göre yoksulluğu daha derin yaşadıkları sonucuna erişmiştir.

Yukarıda incelemesi yapılan makalelere bakıldığında gelire bağlı yoksulluk, yaş, eğitim seviyesi ve hane içerisinde yaşayan birey sayısı ile yakından ilişkilidir. Çalışmalardan elde edinilen bulgulara göre, bireylerin yaşı ilerledikçe yoksulluk riskinin azaldığı (Evcim vd., 2020), eğitim seviyesi ve gelir düzeyinde meydana gelen iyileşmelerin yoksulluk üzerinde azaltıcı etki yarattığı (Kızılgöl ve Demir 2010; Canbay ve Selim, 2010; Aydın ve Güloğlu; 2011), hane içerisinde yaşayan birey

sayısının artması yoksulluk üzerinde arttırıcı etki (Ayan ve Değirmenci, 2021; Van, 2022) meydana getirdiği görülmektedir.

Yoksulluk çalışmalarında önemli hususlardan bir tanesi de verilerin toplanması ve güvenilirliğidir. 1962 yılında kurulan Devlet İstatistik Enstitüsü, Türkiye'de veri toplama merkezi olmuştur. Enstitü, 2005 yılında yeniden yapılandırılarak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) adını almıştır. Kurum 2006 yılından itibaren her yıl düzenli olarak, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA) verilerini yayımlamaktadır. GYKA'da hanede yaşayan bireylerin gelir ve gelir dağılımına ilişkin bilgilerinin yanında ayrıca yaşam koşullarını içeren bilgiler de sunulmaktadır.

Tablo 2.2: Satınalma Gücü Paritesi (SGP) Kullanılarak Türkiye İçin Hesaplanan Gelire Dayalı Göreli Yoksulluk Sınırına Göre Yoksul Sayıları, Yoksulluk Oranı ve Yoksulluk Açığı, 2014-2021

Yıllar	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
%40								
Yoksulluk Sınırı (TL)	4312	4826	5517	6166	6918	8354	9621	10884
Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	5929	5970	5749	5197	5712	5942	6674	6505
Yoksulluk Oranı (%)	7,8	7,8	7,5	6,6	7,2	7,4	8,2	7,9
Yoksulluk Açığı[3]	21,3	21,8	19,6	19,8	20,1	20,5	22,4	23,9
% 50								
Yoksulluk Sınırı (TL)	5390	6032	6896	7707	8647	10442	12026	13605
Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	10451	10503	10296	9690	10647	10833	11424	11233
Yoksulluk Oranı (%)	13,8	13,8	13,4	12,3	13,3	13,4	14,0	13,6
Yoksulluk Açığı[3]	23,6	23,8	23,0	21,5	22,1	22,4	25,4	24,7
%60								
Yoksulluk Sınırı (TL)	6468	7238	8275	9249	10377	12531	14431	16326
Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	15801	16024	16034	15318	16375	16299	17176	16859
Yoksulluk Oranı (%)	20,9	21,0	20,8	19,4	20,5	20,2	21,0	20,4
Yoksulluk Açığı[3]	25,9	24,9	24,4	24,2	24,3	25,5	25,8	26,2

[3]TÜİK (2022) yoksulluk açığını şu şekilde açıklar: *"Yoksulluk açığı yoksulların derecesi hakkında bilgi verir. Yoksulluk açığının 100'e yaklaşması, yoksulluğun derecesinin çok fazla olduğunu, küçülmesi ise yoksulluk risk derecelerinin daha az olduğunu ifade eder. Yoksulluk Açığı=((Yoksulluk Sınırı-Yoksulların EFB medyan geliri)/Yoksulluk sınırı)*100 formülüne göre hesaplanır"*.

%70								
Yoksulluk Sınırı (TL)	7545	8445	9665	10790	12106	14619	16836	19047
Yoksul Sayısı (Bin Kişi)	21465	21605	21547	21665	22484	22397	23152	23057
Yoksulluk Oranı (%)	28,4	28,3	27,9	27,5	28,2	27,7	28,3	27,8
Yoksulluk Açığı[3]	27,9	27,6	27,1	25,5	26,9	27,6	28,2	27,8

Kaynak: (TÜİK, 2022)

Tablo 2.2 satınalma gücü paritesi (SGP) kullanılarak Türkiye için hesaplanan gelire dayalı göreli yoksulluk sınırına göre yoksul sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı değerlerini ifade etmektedir. Medyan gelirinin yüzdelik değerleri büyüdükçe, gelir düzeylerinin medyan değeri değişmekte ve yoksulluk değerlerinde de artış meydana geldiği görülmektedir. Bu bağlamda, örneğin, %40 medyan değerinde yoksulluk sınırı 10884 TL ve yoksul sayısı 6 milyon 505 bin kişi olarak bulunmuş ve %70 medyan değerinde ise yoksulluk sınırı 19047 TL ve yoksul sayısı ise 23 milyon 57 bin kişi olarak hesaplanmıştır.

2.3.2. Çok Boyutlu Yoksulluk Ölçümü

Gelir ya da harcamaya yönelik yoksulluk ölçümleri tek bir boyutu ifade eder. Ancak yoksulluk, gelirin yanı sıra bireyin yaşamında yeri olan birçok farklı boyutu da içerisinde barındırır. Dolayısıyla bireylerin yoksunluklarını daha iyi anlayabilmek için sosyal, kültürel veya demografik gibi çeşitli boyutların da ölçüme dahil edilerek yoksulluğa daha geniş bir çerçeveden bakılması gerekmektedir. Bu nedenle yoksulluğun çok boyutlu olarak ölçülmesi, yoksulluk ile ilgili daha fazla bilgi edinmeye olanak sağlar (Alkire vd., 2015, ss. 11-14; Thorbecke, 2007). Bu doğrultuda çok boyutlu yoksulluğun ölçümü için son yıllarda ortaya atılan birçok endeks söz konusudur. Bunların en önemlilerinden biri Birleşmiş Milletler Gelişme Programı (BMGP) tarafından hesaplanan, ilk kez 1990 yılında yayımlanan ve halen de yayımlanmaya devam eden İnsani Gelişme Endeksi'dir (İGE). Endeks, gelirin yanında eğitim, sağlık gibi gelir dışı faktörlere yer vermesiyle yoksulluğu çok boyutlu açıdan ölçmek adına önemli bir adım atmıştır (UNDP, 1990). BMGP tarafından 1997 yılında ülkelerin yoksullukla verdiği mücadeleleri daha somut göstergeler ile ölçmek için

İnsani Yoksulluk Endeksi (İYE) tanımlanmıştır. İYE, temel eğitim hizmetlerinden mahrum kalma, yaşam süresinin kısalığı, kamusal kaynaklara erişememe gibi insani gelişmeden mahrumiyet ve yoksunluğu ölçmektedir (UNDP, 1997). İYE'nin oluşturulması ile yoksulluk üzerine çalışmalar daha da önem kazanarak hızlanmıştır. Yoksulluğa dair boyutlar araştırılmış, yeni boyutlar eklenmiş ve yoksulluğu çok boyutlu olarak ölçme çalışmaları ivme kazanmıştır. Bu doğrultuda 2010 yılında Oxford Yoksulluk ve İnsani Gelişme Girişimi (OPHI) ve BMGP tarafından Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) geliştirilmiştir. ÇBYE, bireylerin, hanehalkların veya grupların farklı bölge ya da etnik gruplarda yoksulluğun yaygınlığını, şiddetini, kaç kişinin kaç farklı yoksunlukta olduğunu ortaya koymaktadır (UNDP, 2010, ss. 94-95). ÇBYE, 1997'den beri yayımlanan İYE'nin daha kapsamlı halidir. İYE, sağlık, eğitim ve ortalama yaşam süresinde yoksullukları yansıtmayı amaçlamıştır. Ancak, haneleri veya daha büyük insan gruplarını yoksulluk açısından tanımlamakta yetersiz kalmıştır. ÇBYE, bu yetersizliği gidermekte, kaç kişinin yoksulluk içinde kaldığını hesaplamakta ve kaç boyutta yoksulluk ile karşı karşıya kaldığını ele almaktadır. Endeks, her yıl güncellenen veriler ile yeniden yayımlanmaktadır (Chowdhury ve Mukhopadhaya, 2014).

Küresel düzeyde çok boyutlu bir yoksulluk endeksi için önerilen (Alkire ve Jahan, 2018) boyutlar, göstergeler ve bunlara ilişkin verilen ağırlıklar Tablo 2.3'te gösterilmektedir:

Tablo 2.3: Yeni Küresel ÇBYE'nin Boyutları, Göstergeleri, Yoksunluk Sınırları ve Ağırlıkları

Yoksulluk Boyutu	Göstergeler	Yoksunluk (Mahrumiyet) Durumu	Ağırlık
Sağlık	Beslenme	Hanede herhangi bir çocuk veya yetişkin yetersiz beslenmektedir.	1/6
	Çocuk Ölüm Oranı	Anket yapılmadan önceki beş yıllık dönemde ailede herhangi bir çocuk ölmüştür.	1/6
Eğitim	Eğitim Öğretim Yılı	Hanede 10 yaş ve üzeri bireylerden birisi temel eğitimini tamamlamamıştır.	1/6
	Çocukların Okula Devamlılığı	Okul çağındaki herhangi bir çocuk 8. sınıfı bitireceği süre boyunca okula gitmemiştir.	1/6
Yaşam Standardı	Yemek Pişirme Yakıtı	Hanehalkı yemek pişirmek için hayvansal veya bitkisel yakıt kullanmaktadır.	1/18
	Temiz Su	Temiz su kullanımı ortaktır veya kullanımı için herhangi bir iyileştirme olmamıştır.	1/18
	İçme Suyu	Ailenin içme suyuna erişimi sınırlıdır veya 30 dakikalık yürüme mesafesindedir.	1/18

	Elektriğe Erişim	Hanehalkının elektriğe erişimi bulunmamaktadır.	1/18
	Barınma	Hanenin barındığı yerleşkede çatı, duvar veya zeminde eksiklikler vardır ya da doğal malzemeden yapılmıştır.	1/18
	Demirbaşlar	Haneler, ulaşım aracına (at arabası, bisiklet, motosiklet, araba, kamyon) ve teknolojik aletlere (buzdolabı, radyo, televizyon, telefon, bilgisayar) sahip değildir.	1/18

Kaynak: (Alkire ve Jahan, 2018, s. 9)

Tablo 2.3 ÇBYE için sağlık, eğitim ve yaşam standardı olmak üzere yoksulluğun üç boyutunu içermektedir. Her boyut çeşitli sayıda alt boyut içermektedir. Beslenme ve çocuk ölüm oranı sağlık boyutunu; eğitim öğretim yılı ve çocukların okula devamlılığı eğitim boyutunu; yemek pişirme yakıtı, temiz su, içme suyu, elektriğe erişim, barınma ve demirbaşlar yaşam standardı boyutunu oluşturmaktadır. ÇBYE'nin hesaplanmasında kullanılan veriler, bireylerden ve hanelerden anket yolu ile toplanmaktadır. Elde edilen verilerden bireylerin yoksunlukları belirlenmektedir. Örneğin; sağlık boyutundaki çocuk ölümü göstergesinde, eğer hanede anketten önceki beş yıllık süre içerisinde, herhangi bir çocuk ölmüş ise birey çocuk ölümü göstergesinden yoksun olarak sayılmaktadır. Yine aynı şekilde örneğin; yaşam standardı boyutundan elektriğe erişim göstergesinde, eğer hanehalkının elektriğe erişimi yok ise birey elektriğe erişim göstergesinden yoksun olarak sayılmaktadır. ÇBYE yalnızca anket yöntemi ile hesaplanmamaktadır. Hesaplanmasında birden fazla yöntem kullanılmaktadır. Yöntemler içerisinde yer alan boyutlar ve alt göstergeler, yoksulluğa yeni yaklaşımlar getirerek yoksulluğun farklı yönlerini belirtmektedir. Oluşturulan yeni yaklaşımlar ile çok boyutlu yoksulluk hesaplamaları yapılmaktadır. Çok boyutlu yoksulluk, ÇBYE'nin yanı sıra birçok farklı yöntem ile de hesaplanmaktadır. Bu yöntemler; gösterge paneli ve kompozit endeksler, Venn şeması yöntemi, istatistiksel yöntemler, bulanık küme yöntemi olarak gruplandırılabilir (Alkire vd., 2015). Bu bölümde bu yöntemler ele alınacak, ardından Türkiye için çok boyutlu yoksulluk ölçümleri üzerine bir inceleme yapılacaktır.

2.3.2.1. Gösterge Paneli ve Bileşik Endeksler Yöntemi

Gösterge paneli (dashboard) yöntemi, yoksulluğun çok boyutluluğunu ölçmek ve yoksulluk boyutlarını ayrı ayrı değerlendirmek için uygulanan bir yöntemdir (Alkire, Foster ve Santos, 2011). Gösterge paneli yönteminin kullanılmasını Hicks ve Streeten

(1979) savunmuştur. Burada, yoksulluğun farklı yönlerindeki değişmeler birbirinden bağımsız göstergeler (bebek ölüm oranı, mecliste yer alan kadın milletvekili oranı, temel eğitime devam oranı gibi) ile incelenmektedir. Dolayısıyla yoksulluğun çeşitli boyutlarını, farklı göstergeleri bir araya getirerek hesaplamaktadır. Gösterge panelinin önemli örneklerinden birisi Birleşmiş Milletler Milenyum Kalkınma Hedefleri'dir (Ravallion, 2011). Gösterge paneli yönteminin hem avantajlı hem de dezavantajlı yönleri bulunmaktadır. Avantajları, her göstergenin farklı bir kümede referans olarak alınmasına imkân sağlaması ve gösterge sayısında herhangi bir kısıt olmaması iken, yöntemin yoksunlukların ortak dağılımına ilişkin bilgi içermemesi ise dezavantajlı yönünü oluşturmaktadır (Alkire vd., 2015, ss. 72-74).

Bileşik endeks yöntemi ise birkaç göstergenin bir araya getirilmesi ile oluşturulur. Endeksin amacı, tanımlanan göstergeleri birleştirerek mevcut ilerlemeyi yansıtacak bir sayısal değer bulmaktır (Chakrabartty, 2017). Bileşik endeks oluşturulurken ilk önce konu belirlenmelidir. Daha sonra konuya ilişkin alt göstergeler seçilmeli ve veriler düzenlenmelidir. Alt göstergeler arasındaki ilişki kurulup, endeksin analizi ile sonuçlandırılmalıdır (Koçaşlı ve Eroğlu, 2021). Bileşik endeks yöntemi, ülkeler ve bölgeler arası karşılaştırmaları kolaylıkla yapılabilmesi yönüyle güçlüdür. Ancak yoksunlukların ortak dağılımını yansıtmaması ve ağırlıkların nasıl verileceği konusunda standart bir uygulamasının bulunamaması yönüyle eksiktir (Alkire vd., 2015, ss. 72-74). Ayrıca yöntemde göstergeler arasında eşit olmayan ağırlıklandırma yapıldığında dengesiz bir yapı oluşabilmektedir (Yorulmaz, 2022). Dolayısıyla çok boyutlu yoksulların belirlenmesi oldukça güçleşmektedir. Bileşik endeks yöntemi, İnsani Gelişime Raporları için kullanım alanı olmakta ve raporda yer alan İGE, bileşik endeks yönteminin önemli örneklerinden birisidir (Alkire vd., 2015, ss. 72-74).

2.3.2.2. Venn Şeması Yöntemi

Çeşitli göstergelere ilişkin yoksunluk oranları Venn şeması yönteminde şekil (diyagram) olarak gösterilebilmektedir. Venn diyagramları, her bölme bir sınıfla ilişkilendirilecek şekilde birbirini içeren, dışlayan veya kesişen daireler ve elipsler gibi kapalı şekiller koleksiyonundan oluşur. Klasik küme gösterimine benzediği için sonuçların yorumlanması kolaydır. Göstergeler arasındaki ilişkiler kesişim kümesi olarak gösterilebilmektedir (Oldford ve Cherry, 2006; Venn, 1880). Venn şeması

yaklaşımı iki ile dört boyut arasındaki çalışmalarda oldukça kullanışlıdır. Ancak boyut sayısı arttıkça, görsel sunumun oldukça zor olması yöntemin kullanılmasını güçleştirmektedir (Alkire vd., 2015, s. 78).

2.3.2.3. İstatistiksel Yöntem

Yoksulluk analizine istatistiksel yaklaşımda; i) hanehalkı temel analiz birimi olarak ele alınır ve hane içerisinde kişi başı tüketim, yaşam standardının bir ölçüsü olarak benimsenir, ii) tüketim-yoksulluk sınırı belirlenir ve sınırın altında kalan kişiler yoksul olarak sayılır, iii) çok değişkenli analiz yoluyla yoksulların temel özellikleri belirlenir ve dolayısıyla yoksulluğun nedenleri de belirlenmeye çalışılır (Pyatt, 2003).

İstatistiksel yöntemler, çok boyutlu yoksulluk ölçümleri oluşturulurken göstergelerin seçimine ve gruplandırılarak boyutlandırılmasına destek olur. İstatistiksel programların artması ve yaygınlaşması ile kullanılması oldukça yaygın hale gelmiştir. Ancak oluşturulan ölçümlerin, yöntemde yer alması gereken aksiyomlardan hangilerini sağlayıp sağlamadığı genellikle belirgin olmadığı için bazı durumlarda ölçümlerin sonucunu tahmin etmek güçleşmektedir. Yöntemde dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta, her bir yönteme ait varsayımlar arasında farklılıklar olabileceğidir (Alkire vd., 2015, 98-100).

2.3.2.4. Bulanık Küme Yöntemi

Bulanık küme teorisi, 1965 yılında L. A. Zadeh'in *Bulanık Kümeler (Fuzzy Sets)* makalesi ile literatüre girmiştir (Demir, 2022). Bulanık küme analizi, belirsiz küme sınırları olan problemlerin çözümü için kullanılan bir yöntemdir (Mansoori, 2011). Bulanık küme analizi, birimlerin ait oldukları kümeleri belirli üyelik fonksiyonları ile ifade eder (Değirmenci ve Ayan, 2020). Bulanık ve klasik küme arasındaki temel fark üyelik fonsiyonlarının birbirinden farklı olmasıdır. Üyelik fonksiyonları klasik küme yaklaşımında $\{0,1\}$ değer alırken, bulanık küme yaklaşımında $[0,1]$ aralığında sonsuz değer alabilmektedir (Demir, 2022). Ayrıca bulanık küme yönteminde, her birey için yoksulluk derecesi tanımlanarak yoksulluk endeksi hesaplanmaktadır. Bulanık küme analizi ile yoksulluk üzerine yapılmış farklı çalışmalar söz konusudur (Cerioli ve Zani, 1990; Cheli ve Lemmi, 1995; Betti, Cheli, Lemmi ve Verma, 2006; Costa ve Angelis,

2008; Uğur, 2016a; Demir, 2022). Cerioli ve Zani (1990) oluşturmuş olduğu tam bulanık yönteminde, alt ve üst olmak üzere değerler belirleyerek, değerler arasında kalan bireylerin yoksunluk derecelerinin doğrusal olarak değiştiğini varsaymaktadır. Uğur (2016a) ise Türkiye'de yoksulluk dinamiklerini çok boyutlu olarak bulanık küme yöntemi ile analiz etmiştir. Çalışmasında, daha fazla dönem yoksulluğu tecrübe eden bireylerin gelire görece daha fazla bağımlı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bireylerden daha az dönem yoksulluk içerisinde bulunanların sayısının, daha çok dönem yoksulluk içerisinde bulunanların sayısına göre daha yüksek olduğunu bulmuştur. Ayrıca, parasal olmayan göstergelere bağlı yoksulluktan çıkış ve yoksulluğa girişin, gelire bağlı hareketliliğe göre daha fazla olduğu sonucunu elde etmiştir.

2.3.2.5. Türkiye İçin Çok Boyutlu Yoksulluk Ölçümleri Üzerine İnceleme

Türkiye üzerine çok boyutlu yoksulluğu inceleyen çalışmalarda genellikle birbirinden farklı yaklaşımlar kullanılmış olsa da özellikle son dönemlerde Alkire ve Foster (2011)'in geliştirdiği AF yöntemi sıklıkla kullanılmaktadır (Acar, 2014; Karadağ ve Saraçoğlu, 2015; Uğur, 2015, 2016a, 2016b; Kartal ve Zanbak, 2020; Limanlı, 2016, 2020; Kılıç ve Tunçsiper, 2021; Karahasan ve Bilgel, 2021; Giovanis ve Ozdamar; 2021).

Uğur (2016a, 2016b), yoksulluğu çok boyutlu olarak incelemiş, yoksulluğun ekonomik göstergelerin yanı sıra eğitim ve sağlık gibi bazı boyutlarını da içerdiğini ifade etmiştir. Ayrıca çok boyutlu yoksulluk ölçümünün, tek boyutlu yoksulluk ölçümüne göre daha kapsayıcı olduğunu ifade etmiştir. Kartal ve Zanbak (2020), çalışmalarında Antalya, Burdur ve Isparta'dan oluşan TR61 bölgesinde TÜİK GYKA'nın 2017 yılı verileri kullanarak çok boyutlu kadın yoksulluğunu araştırmışlardır. İncelenen bölgede yaşayan kadınların, kronik rahatsızlıklarının olması ve fiziki şartları elverişsiz konutlarda yaşamalarının en fazla yoksunluğun yaşandığı göstergeler olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Limanlı (2020), Türkiye'deki çocuk yoksulluğunu çok boyutlu olarak incelemiştir. Ayrıca çalışma çocuk yoksulluğunun düzeyini hesapladıktan sonra çok boyutlu çocuk yoksulluğunun belirleyicilerini de incelemiştir. Herhangi bir çocuğun, çok boyutlu yoksulluğa düşme ihtimalini etkileyen temel neden ebeveynlerin eğitim düzeyidir. Bunun yanı sıra hanenin servet dağılımı ve etnik kimliği de çok boyutlu çocuk yoksulluğunun

belirleyicileri arasındadır. Kılıç ve Tunçsiper (2021) ise 2010-2018 dönemi için TÜİK GYKA mikro veri setini kullanarak AF yöntemi ile Türkiye için çok boyutlu bir yoksulluk endeksi hesaplamışlardır. Ayrıca Türkiye ile bazı ülkelerin çok boyutlu yoksulluk ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkisini Sistem Genelleştirilmiş Momentler Tahmincisi ile test etmiştir. Elde etkkileri bulgulara göre çok boyutlu yoksulluğun azaltılması, ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etki yaratmaktadır. Dolayısıyla ekonomik büyüme için yoksulluk ile mücadelenin oldukça önemli olduğu sonucuna erişmişlerdir.

Yapılan çalışmalarda çok boyutlu yoksulluğun ölçülmesi için kullanılan yöntemlerde farklılıklar olsa da yoksulluğa ilişkin elde edilen sonuçlar önem arz etmektedir. Tek boyutlu yoksullukta gelir boyutuna göre hesaplama yapılırken, çok boyutlu yoksulluk için çok sayıda boyut ve göstergeler kullanılmaktadır. Dolayısıyla çok boyutlu yoksulluğun hesaplanması ve hane ya da bireylerin yoksulluk durumlarının incelenmesi daha kapsamlı bir şekilde yapılmaktadır.

3. KRONİK YOKSULLUK: TANIMI, KAPSAMI VE ÇEŞİTLERİ

3.1. Kronik Yoksulluğun Tanımı ve Kapsamı

Yoksulluk, dinamik bir yapıda olması nedeniyle zamana göre sınıflandırma yapmaya olanak sağlar. Zaman içerisinde bireylerin yoksulluk durumlarında değişiklikler meydana gelebilir. Bir birey, yoksul iken yoksulluktan kurtulabilir veya yoksul değil iken yoksul sınıfına gerileyebilir. Bireylerin bu şekilde yoksulluk durumundaki değişiklikleri göz önünde bulundurularak yoksulluğun kronik (uzun dönemli) mi yoksa geçici (kısa dönemli) mi olduğunun ayrımına varılabilir (Zülfikar, 2010). Ancak hanehalkları yoksullaşmaya başladıkları zaman kendi yoksulluklarının kronik mi yoksa geçici mi olduğunu fark etmeleri oldukça güçtür (Lok-Dessallien, 1999). Bu bölümde öncelikle kronik yoksulluk tanımı verilecek, ardından geçici yoksulluk ile aralarındaki farklılıklara değinilecektir.

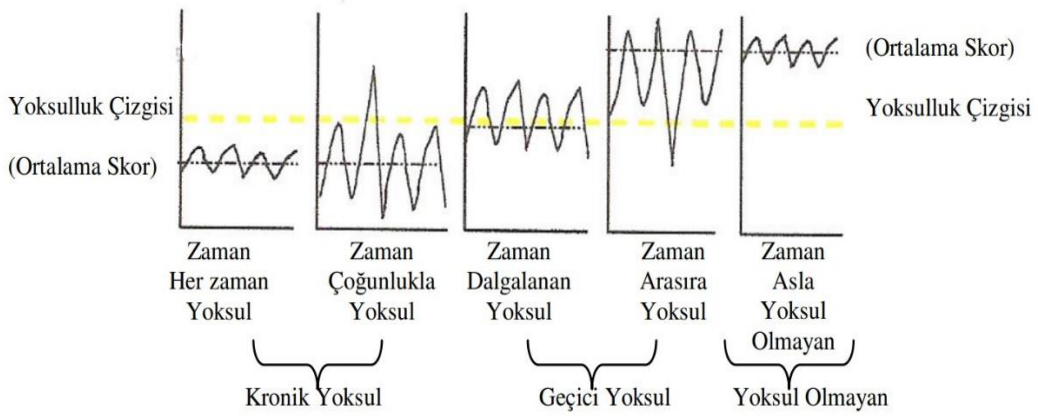
Kronik yoksulluk yapısal sorunlardan kaynaklanan, uzun dönemli ve kalıcı bir yoksulluk türüdür (UNDP, 1997, s. 13). Temiz (2008), kronik yoksulluğu *"salt ekonomik haklardan yoksun olma değil, aynı zamanda uzun süreli, şiddetli bir biçimde yaşanan ve nesilden nesile aktarılan yoksulluk"* olarak tanımlamaktadır. Bireyler için beş yıldan uzun süre devam eden ancak geçici bir durumda olabilen, genellikle birden çok göstergede çok daha uzun yoksunluklarla ilişkilendirilen yoksulluk durumu kronik yoksulluk olarak ifade edilmektedir. Kronik yoksulluk, yıldan yıla ve nesilden nesile belirli bir sınırın altında kalacak olan bireyleri ve haneleri etkilemektedir (Barrientos ve Hulme, 2005; Hulme ve McKay, 2006; Hulme ve Shepherd, 2003; Shepherd, 2007). Dolayısıyla çocukluğunu yoksul olarak geçiren bireylerin yetişkinlik dönemlerinde de yoksul olma ihtimalleri ve torunlarının da yoksulluk riski ile karşı karşıya kalma ihtimalleri oldukça güçlüdür (Aliber, 2003). Shepherd (2007), kronik yoksulluğun sadece nesilden nesile geçmediğini, çocuğun ya da yetişkin bireyin hastalık, engel durumu gibi bazı sebeplerden dolayı aileye olan bağımlılığının artması ile birlikte bireyden aileye geçebileceğini ve kronik bir hal alabileceğini de ifade etmektedir. Dolayısıyla kronik yoksulluk, bireylerin uzunca bir süre yoksulluk sınırının altında yaşadığını ve temel ihtiyaçlarının (barınma, sağlık, eğitim vb.) kısıtlı olduğunu ifade etmektedir. Kronik yoksul olan bireyler; ekonomik olarak etkin olsa da istihdam

koşulları, verimli varlıklara erişim (servet) eksikliği gibi sebeplerden ötürü yoksulluk sınırının altında kalabilen ve ruhsal ya da fiziksel engelleri sebebiyle uzunca bir süre ekonomik olarak aktif olamayan uzun süreli yoksullar olmak üzere iki grupta sınıflandırılabilmektedir (CPRC, 2004, s. 7). Dolayısıyla kronik yoksulluk, hem refah hem de zaman boyutunu içerdiğinden dolayı doğası gereği daha karmaşık bir kavramdır (Vakis, Rigolini ve Lucchetti, 2016, s. 3).

Bireylerin yoksulluk sınırının altında bir süre kalması ve daha sonra sınırın üzerine çıkması yoksulluğun geçici olduğunu ifade etmektedir (Osmani, 2007). Kronik yoksulluk ile geçici yoksulluk arasındaki en önemli fark zaman boyutudur. Geçici yoksulluk; mevsimsel, ekonomik dalgalanmalar, doğal afetler, salgın hastalıklar, işsizlik vb. faktörlere bağlı olarak yaşam şartlarında meydana gelen kısa süreli değişimlerdir (CPRC, 2004; UNDP, 1997, s. 3). Kronik ve geçici yoksulluk, bazen tüketim düzeyleri ile de ifade edilebilmektedir. Jalan ve Ravallion (1998) ve Osmani (2007) hanelerin zaman içindeki tüketiminde devam eden yoksulluğu kronik yoksulluk, hanelerin gelirlerinde ya da tüketimlerinde meydana gelen değişiklik ile beliren yoksulluğu ise geçici yoksulluk olarak ifade etmektedir.

Kronik Yoksulluk Araştırma Merkezi (Chronic Poverty Research Center (CPRC)) tarafından 2004 yılında yayımlanan raporda yoksulluğun statik bir durum olmadığı, insanların yoksulluk statülerinin zaman içerisinde nasıl değiştiği ya da değişmediği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu durum şekil 3.1'de gösterilmiştir.

Şekil 3.1: Kronik Yoksullar, Geçici Yoksullar ve Yoksul Olmayanların Sınıflandırılması

Kaynak: (CPRC, 2004, s. 5)

Şekil 3.1.'de zaman içerisinde yoksulluktaki değişikliklere ilişkin değerlendirmelerin kronik yoksul, geçici yoksul ve yoksul olmayan olmak üzere 3 ana grup; her zaman yoksul, çoğunlukla yoksul, dalgalanan yoksul, ara sıra yoksul ve yoksul olmayan olmak üzere 5 alt grupta sınıflandırılabileceği görülmektedir.

Her zaman yoksul ve çoğunlukla yoksul olan bireyler, *kronik yoksul olanlar* olarak sınıflandırılmaktadır. Her zaman yoksul olanlar, yoksulluk düzeyleri ele alınan her dönemde belirlenen yoksulluk sınırının altında kalanları ifade etmektedir. Çoğunlukla yoksul olanlar ise ilgili dönemlerin tümünde yoksulluk düzeyleri, yoksulluk sınırının altında olan ancak ele alınan her dönemde yoksul olmayanları belirtmektedir. *Geçici yoksul olanlar;* yoksulluk sınırı civarında ortalama bir yoksulluk düzeyine sahip ve en az bir dönem yoksulluk yaşayan bireyleri içermektedir. Bir diğer ifade ile geçici yoksul olanlar, bazı dönemlerde yoksul olan ve bazı dönemlerde yoksul olmayan bireylerden oluşmaktadır. *Yoksul olmayanlar* ise bütün dönemlerde yoksulluk sınırının üzerinde yoksulluk düzeyine sahip olan bireyleri içermektedir (CPRC, 2004, s. 5).

3.2. Kronik Yoksulluğun Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri

Yoksulluk sadece gelir ya da tüketimden mahrum olma durumu değil, aynı zamanda bireylerin ulaşım, eğitim, sosyal beceri, sağlık ve iletişim gibi belirli yaşam standartlarından da mahrum olması durumudur (Mitlin, 2003). Kronik yoksulluğun da var olmasını sağlayan, bireyleri uzunca bir süre yoksulluk içerisinde tutan ve yoksulluğu sürekli hale getiren faktörler vardır (Baulch, 2011, s. 12). Bu bölümde kronik yoksulluğun sosyo-ekonomik belirleyicileri üzerinde durulacaktır.

Eğitim, beşeri sermayenin güçlenmesine katkıda bulunan kaynaklardan birisi olmakla birlikte, bireylerin yüksek gelir elde etme isteklerinin karşılanmasında önemli bir rol oynamaktadır (Yalçın, 2008). Eğitim seviyesi yükseldikçe daha iyi bir işte çalışarak daha yüksek kazanç elde edeceği düşüncesi bireyin yoksulluktan uzaklaşmasına katkı sağlamaktadır (Karayılmazlar, 2006). Eğitim seviyesinin yetersiz olması bireyleri yoksulluğa ve yoksunluğa yaklaştırmaktadır. Hanede yaşayan ebeveynlerin eğitim seviyesi, bir yandan kendi yoksulluklarını etkilemekte, diğer yandan çocuklarına ve böylece gelecek nesillere de yoksulluklarını aktarmaktadırlar. Ayrıca eğitim çağında olan bir çocuğun eğitimini almaması, çocuğu ilerleyen zamanlarda yoksulluk ile

yüzleştirebilmektedir (Limanlı, 2020). Bu durumun en önemli örneklerinden birisi, öğrenim yaşındaki kız çocuklarının eğitimden mahrum edilebilmesidir. Kız çocuklarının eğitimini tamamlayamaması, üretken olmalarını engelleyebilmekte, erken yaşta evlilik yapabilmelerine ve sosyal çevreden uzak kalabilmelerine neden olmakla birlikte, onları yoksulluk ile yüzleştirerek kısır bir döngünün oluşması ihtimalini ortaya çıkarmaktadır (Tembon ve Fort, 2008; World Bank, 2009). Yoksulluk düşük eğitim seviyesiyle, düşük eğitim seviyesi düşük ücretle, düşük ücretler kötü yaşam koşullarıyla, kötü yaşam koşulları yoksullukla kısır bir döngü oluşturmaktadır (Alpaydın, 2008; Karayılmazlar, 2006; Mihai, Titan ve Manea, 2015). Dolayısıyla eğitim, ekonomik ve toplumsal konularda belirleyici faktörlerden birisi olmaktadır (Bonal, 2004). Roberts (2000), kronik yoksullar ile diğer yoksulların birbirinden ayrıldığı bir takım ölçütlerin olduğunu belirtir. Ölçütlerden bir tanesine göre, kronik yoksul olan hanelerde, yemek için harcanan para diğer yoksul olan hanelere kıyasla çok daha düşüktür. Bir diğeri kronik yoksul olan haneler, hem çok kalabalık hem de yaş ortalaması diğer ailelere kıyasla daha büyüktür ve sonuncu ölçüte göre ise kronik yoksul yaşayan bireylerin eğitim seviyeleri daha düşüktür.

Yetersiz beslenme ve yoksulluk arasındaki ilişki hanelerin ve hatta toplumların karşılaştığı en önemli sorunlardan birisi olmaya devam etmektedir. Birleşmiş Milletler'in yayımlamış olduğu rapora göre 2021 yılında 702 ila 828 milyon arasında bireyin açlıkla karşılaştığı tahmin edilmektedir (FAO, IFAD, UNICEF, WFP ve WHO, 2022). Yetersiz beslenme bireylerin sağlık sorunu ile karşılaşmalarına sebep olmaktadır. Aşırı yoksulluğun ve yetersiz beslenmenin azaltılması amacıyla 2001 yılında Binyıl Kalkınma Hedefleri (MDG) belirlenmiştir. Belirlenen hedefler olumlu yönde seyretse bile halen yetersiz beslenen ve kronik yoksullukla mücadele içerisinde olan toplumlar söz konusudur (Savaranakumar, Malaiarasan ve Balasubramanian, 2020). Beslenme durumu ile bireylerin üretkenliği arasında da bir ilişki vardır. Yetersiz beslenme bireylerin verimli çalışmalarını, hastalıklara karşı direnmelerini ve sağlıklı düşünmelerini olumsuz yönde etkilemektedir. Dolayısıyla yetersiz beslenme düşük çıktıyla, düşük çıktı düşük ücretlerle, düşük ücretler yoksullukla, yoksulluk yetersiz beslenmeyle kronik bir döngü içerisine girerek (Saxena, 2018) yoksulluğu açlığın hem nedeni hem de sonucu (Sharma, Dwivedi ve Sing, 2016) haline getirmektedir. Yetersiz beslenme, aynı zamanda kronik gıda güvensizliği ile de

ilişkilidir. Çünkü her ikisi de bireylerin kalori ve temel besinler açısından yetersiz tüketim yaptığı noktayı vurgulamaktadır. Bu genellikle satın alma gücü eksikliği nedeniyle gıdaya "erişememenin" bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu duruma yol açan kronik yoksulluk, bazı gruplar arasında daha yaygındır (Saxena, 2018). Yetersiz beslenme, nüfusun ekonomik potansiyelini azaltarak yoksulluk oluşturur ve yoksulluk da gıda güvensizliğini artırarak yetersiz beslenmeyi pekiştirir (Siddiqui, Salam, Lassi ve Das, 2020). Yetersiz beslenme ve yoksulluk ilişkisi yalnızca yetişkinleri kapsamamaktadır. Kadınlar ve çocuklar için de ciddi bir önem taşımaktadır. Kronik yetersiz beslenme, dünya çapında 5 yaşın altındaki 165 milyon çocuğu etkilemekte ve bu çocukları kronik yoksulluk içerisine sürükleyebilmektedir. Bu çocuklarda, yetersiz beslenme sonucu boy kısalığı, vitamin eksikliği, fiziksel gelişim geriliği gibi sağlık problemlerini meydana getirerek, bu çocukların sağlıksız büyümelerine neden olmaktadır. Sağlıksız büyüyen çocuklar üretime katkı sağlayamadıkları için yetişkin birey oldukları zaman ailesini geçindirmekte de başarısız olmaktadırlar ve bu nesilden nesile geçmektedir. Dolayısıyla bu durum, yetersiz beslenmeden dolayı oluşan kronik yoksulluğun başlangıcını ve sürekliliğini oluşturmaktadır (Adeyeye, 2017; Bhutta, Berkley, Bandsma, Kerac, Trehan ve Briend, 2017; De Silva ve Sumarto; 2018).

İnsan göçü, "bireylerin kalıcı veya geçici olarak yeni bir yere yerleşmek amacıyla bir yerden başka bir yere hareketliliği" şeklinde ifade edilir (Sert ve Erenler, 2021, s. 1061). Yoksunluk, savaş, çatışma, kuraklık, geçim sıkıntısı, bölgesel hastalıklar, doğal afetler gibi faktörler, bireyleri güvenli ve daha sağlıklı yaşam koşulları arayışı içerisine iterek başka yerlere gitmeye yönlendirebilir (Pisani ve Grech, 2017). Yoksul hanehalkları göçebe bir hayat yaşayarak veya yerleşik hayata geçmiş hanelerin yanına göç ederek yoksulluktan kurtulmaya çalışabilir (Sugiyarto, Deshingkar ve McKay, 2020, ss. 136, 157). Bu durum, birçok yoksul hane için merkezi geçim stratejisi olabilir. Ancak göç eden hanedeki sosyoekonomik statü ile göçmenin çalışıp çalışmayacağına bağlı olarak başarısız ve hedeflerden uzak göçler de mevcuttur. Göçün kronik yoksulluk üzerindeki etkileri, bireylerin ve grupların göçü bir geçim stratejisi olarak benimseme derecesini de şekillendiren, kurumlar içinde ve arasında yoksullukla ilgili sermaye aktarımının biçimi ve kapsamıdır. Örneğin, ağlar veya muhtemel işverenlerle temaslar gibi belirli sosyal sermaye türlerinin yokluğu, göçün

yoksul haneler için mevcut bir seçenek olmasını kısıtlayabilir. Dolayısıyla insani, sosyal, kültürel, politik, ekonomik ve çevresel sermayeye erişim ve bunlar üzerindeki kontrol düzeyi, göç süreçlerine dâhil olmanın veya olmamanın yoğunluğunu karakterize eder. Bu sermayelere erişip erişememe, mevcut bir kronik yoksulluk durumunun, süreçlerini ve sonuçlarını tanımlayabilir. Böylece gelecekte geçim stratejilerini ve kronik yoksulluğun sürdürülüp sürdürülmemesini şekillendirebilir. Kronik yoksulluğun ortaya çıkmasında, devam etmesinde veya yoksulluktan kurtulma konusunda göçün rolüne ilişkin araştırmaların odak noktası, çeşitli dışlanma süreçlerini ve bunların yansıttığı ve onlar aracılığıyla yeniden üretildiği eşitsizlikleri anlamaktır. Bu süreçler kronik veya uzun vadeli yoksulluk ve göç arasındaki bağlantıların kapsamını ve biçimini şekillendirir. Dolayısıyla bireyler, hayat şartlarını ve geçimlerini iyileştirebilmek için göç edebilir. Ancak, bireylerin korunmasız bir yere gitmeleri onları daha da yoksullaştırabilir veya daha iyi bir yere gitmeleri yaşam standardını arttırarak onları yoksulluktan kurtarabilir. Göç, yerinde kalanlar ve hareket edenler için kronik yoksulluğun hem nedeni hem de sonucu olabilir (Collinson, Gerritsen, Clark, Kahn ve Tollman, 2017; Kothari, 2002).

Kronik yoksullar, yoksul olmayanlara kıyasla daha düşük beşeri sermaye, fiziksel varlık ve finansal sermayeye sahiptirler (Sen, 2003). Kronik yoksul olan bireylerin çoğu çok az toprak, hayvan ya da tarım aletine sahiptirler, üstelik kimilerinin bu varlıkları da yoktur. Bunun sonucunda, iş kayıpları, mahsullerin bereketsizliği, ailede hastalık ya da ölüm olması halinde tüketimlerini sağlayacak kaynaktan mahrumdurlar. Kronik yoksul olan aileler bu durumlar için sigorta yapamamakta, tahıl depolayamamakta, çiftçilik faaliyetlerini çeşitlendirememekte, aile daha iyi durumda olabilmek için yapması gereken stratejileri izleyememektedir (Dowling ve Fang, 2009, ss. 60-61). Bhide ve Mehta (2004), çalışmalarında kronik yoksulluğun hanehalkının eve, araziye ve çiftlik hayvanlarına sahip olmasıyla negatif ilişkili olduğu sonucuna varmıştır. Hanelerin barınma ve hayvancılık faaliyetlerinde gerçekleşen iyileşmeler, ekilen mahsulün bereketlenmesi, yoksulluğun devam etme olasılığını azaltmıştır. Dolayısıyla, yoksulluk döngüsünden çıkabilmek için fiziksel varlıklara sahip olmak oldukça önemlidir. Fiziksel varlıklara erişim, tüketim harcamalarını arttırır. Ayrıca arazilerini elde tutmayı başarabilen yoksul hanelerin yoksulluktan kurtulma olasılıkları da artmaktadır (CPRC, 2008).

3.3. Kronik Yoksulluğa Giriş ve Kronik Yoksulluktan Çıkış Sebepleri

Yoksulluk durağan değil, dinamik bir olgudur (Sihombing ve Arsani, 2021). Dolayısıyla dünya üzerinde herhangi bir zamanda nüfus, yoksul olan ve olmayan olmak üzere iki gruptan oluşmaktadır. Yoksullar, bir süredir yoksul olanların yanı sıra daha önce yoksul olmayan ama şimdi yoksul olanları; yoksul olmayanlar ise daha önce yoksul olan ancak ilerleyen zamanlarda yoksulluktan kurtulan ve yoksul olmayan bireyleri içermektedir. Bir süredir yoksul olan ve yoksul olmaya devam edenler ise kronik yoksul olarak gruplandırılmaktadır (Bhide ve Mehta, 2018, s. 41). Kronik yoksul olan bireylerin yoksulluğa giriş çıkışlarını etkileyen faktörler, hayatları boyunca yaşadıkları sosyo-ekonomik şoklardan kaynaklanmaktadır. Şöyle ki; bireyin hayatında gelirinin artması yönünde gerçekleşen pozitif şok onun yoksulluktan çıkışına sebep olurken, gelirinin azalması yönünde gerçekleşen negatif şok yoksulluğa girişine sebebiyet verebilmektedir (Uğur, 2016a, s. 151). Dolayısıyla yoksulluk belirli bir dönemde etkili olmadığı için bir takım faktörler bireylerin yoksulluğa girişine neden olmakta, yoksulluk içinde olan bireylerin yoksulluktan çıkmalarına engel olmakta ya da yoksulluktan kurtulmalarına yardımcı olmaktadır (Bhide ve Mehta, 2004). Aşağıdaki tabloda bu duruma örnek olabilecek faktörler gruplandırılmaktadır:

Tablo 3.1: Kronik Yoksulluğun İticileri, Sürdürücüleri ve Kesicileri

İticiler	Sürdürücüler	Kesiciler
Sağlık şoku	Okuma yazma bilmeme/ beceri eksikliği	Gelir çeşitlendirilmesi
Ani bir sakatlık	Yoksulluk/engellilik/yaşlılık	Tarım/ürün çeşitlendirmesi
Sosyal harcamaların fazlalığı	Sosyal dışlanma	Tarım dışı çalışma/yeni iş
Yüksek faizli borçlanma	Coğrafya (Uzaklık)	Kentsel bağlantılar
Başarısız yatırım	İçki/uyuşturucu bağımlılığı	Kırsal altyapıyı iyileştirmek
Kuraklık (Mahsul kıtlığı)	Kötü sağlık kuruluşları	Akrabalık ağları
Doğal afetler	Çok büyük haneler	Birikmiş varlıklar
Üretken varlıkların kaybı	İş bilgisi eksikliği	Pazarlama becerisi/ticaret bağları
Makro politika değişiklikleri	Varlıkların zorunlu satışı	İş fırsatları için bilgi ağı
İş kaybı	Borçlanma	Bağımlılık azalışı
Sosyal sınıf çatışması	Kısıtlanmış işgücü	Ücretlerin artışı
	Yönetim başarısızlığı	Krediye erişim
		Sosyal güvenlik ağları

Kaynak: (Mehta vd., 2011, s. 55)

Fakir olmayan bir hanenin yoksullaşmasına diğer bir ifade ile herhangi bir hanenin yoksulluğa girişine neden olan faktörler "iticiler"; yoksul haneleri yoksulluk içinde tutan, yoksulluğun sürmesine neden olan faktörler "sürdürücüler"; ve güçlendirilirse yoksulluktan kaçışı destekleyebilecek olan faktörler "kesiciler" olarak adlandırılmaktadır (Hulme, Moore ve Shepherd, 2001; Mehta vd, 2011, s. 54). Bireyleri yoksulluğa itici faktörler, bireyin elinde olmadan gerçekleşecek olayları da içermektedir. Sağlık şoku, ani bir sakatlık, doğal afetler gibi faktörler bireyin iradesi dışında kendiliğinden gerçekleşen olaylardır. Birey, bu olayları yaşamadan önce yoksul olmayabilir ancak faktörlerden herhangi birini yaşayarak yoksulluk sınırı altında kalır ve yoksul olan gruba dâhil olabilir. Bireylerin, yoksulluk halinin devam etmesine neden olabilecek faktörler de vardır. Okuma yazma bilmeme, yaşlılık, sosyal dışlanma, içki/uyuşturucu bağımlılığı, hanede yaşayan birey sayısının fazla olması ve borçlanma gibi faktörler bireyin yoksulluğunda sürdürücü bir görev edinerek, bireyi yoksulluğun içerisinde tutmaktadır. Ayrıca bireyin, yeni bir işte çalışmaya başlaması, ticaret bağlarını güçlendirmesi, ücretinin artması, sosyal güvenlik ağlarının var olması yoksulluktan kurtulmasına yardımcı olabilir. Bu bölümde bireylerin ya da hanelerin kronik yoksulluk sürecine giriş sebepleri, kronik yoksulluk sürecinde kalma sebepleri ve kronik yoksulluktan çıkış sebepleri ayrı ayrı incelenecektir.

3.3.1 Kronik Yoksulluğa Giriş Sebepleri

Bireylerin yaşamları boyunca meydana gelen şok ve olumsuz olaylar, bireyleri kronik yoksulluğa sürükleyebilir. Bu tür olumsuz şok ve olumsuz olaylar, kronik yoksulluk için itici bir güç oluşturmakta veya kronik yoksulluğa aracılık yapmaktadır. Dolayısıyla düşük donanım ve bu donanımlardan düşük getiriye sahip hanelerin şoklar nedeniyle yoksulluğa düşme olasılığı, eş değer şoklar yaşayan daha zengin veya daha iyi donanıma sahip hanelere göre daha yüksek olacaktır. Ayrıca yoksulluğa düşüşler bir anda değil de daha kademeli bir şekilde yaşanmaktadır (Krishna, 2009, s. 189).

Tarihin ilk zamanlarından beri toprak, besin, maden ve daha birçok nedenden ötürü toplumlar bir savaş içerisinde olmuşlardır. Yağmalanan hane, ambar, kasa gibi yerler bireylerin ellerinde olan maddi varlıkların kaybına yol açarak, bireyleri yoksulluğa sürüklemiştir. Savaşların etkileri, süresine ve aşamasına göre değişiklik gösterse de uzun süreli çatışmaların yaşanması kronik yoksulluğun meydana gelmesine olanak

sağlamıştır. Zengin toplum veya hanelerin savaşlarda uğramış olduğu maddi kayıplar neticesinde yoksulluğa sürüklendiği, insani ve toplumsal krizlerin meydana geldiği görülmüştür (Goodhand, 2001; 2003).

Bireylerin kronik yoksulluğa sürüklenmesinde savaşların yanı sıra etkili olan başka faktörler de vardır. Yasal, politik, doğal afetler, gelir kayıpları, tarımsal, sağlık ile ilgili olumsuz gelişmeler, sosyal masraflar, şoklar gibi faktörler kronik yoksulluğun itici güçleri olabilmektedir (Baulch, 2011, ss. 16-17).

Kronik Yoksulluk Araştırma Merkezi (CPRC), bireylerin kronik yoksulluk yaşayabileceği dört türü tanımlamaktadır. Bunlar; i) uzun süreli yoksulluk yaşayanlar, ii) bütün yaşamı boyunca yoksulluk yaşayanlar (yaşam boyu yoksulluk), iii) yoksulluğun ebeveynlerden çocuklara aktarımı (nesiller arası yoksulluk) ve iv) erken ve önlenebilir ölüm[4] durumu içerisinde kalanlardır. Bu durum içerisinde olan bireyler kronik yoksulluğa girecektir (CRPC, 2008, s. 4; Hulme ve Shepherd, 2003).

Gaiha (1988), Hindistan'da bulunan bireyleri gelir kriterine göre sınıflandırarak kronik yoksul olan kesimi hesaplar. Gündelik tarım işçileri, kronik yoksulluktan muzdarip olan en büyük grup iken, çiftçiler, kronik yoksulluğu en ağır tecrübe eden ikinci gruptur. Dolayısıyla kronik yoksul olan bireylerin çoğu topraksız ya da düşük bir ücret karşılığında çalışmak için toprağa bağımlıdır. Bireylerin herhangi bir varlıklarının olmaması, onların kronik yoksulluğa girmelerine neden olur. Zahir, Al-Mamun ve Shrestha (2020) ve Fasogbon, Arowosola ve Akanbi (2021) çalışmalarında temel ihtiyaçlarını sağlayamayan bireylerin kronik yoksulluk sürecine gireceği sonucuna varmıştır. Şöyle ki, temel ihtiyaçlarını sağlayamayan bireyler genelde yoksul ve savunmasız bireylerdir. Dolayısıyla bu bireylerin hayat standartları oldukça düşüktür. Bu yüzden kronik yoksulluk sürecine girme ihtimalleri çok yüksektir. Sonuç olarak, bireylerin eğitim seviyesinin düşük olması, varlıklarının olmaması, tarım işçisi olarak çalışmaları, düşük ücretlerinin olması gibi nedenler kronik yoksulluğa giriş nedenlerindendir (Mehta ve Bhide, 2003).

[4]Önlenebilir ölüm, doğrudan engellenebilir bir faktörün, engellenmemesi sonucu gerçekleşen ölümlerdir. Bireylerin mesafe ve zamana bağlı olarak, ilaçlara erişiminin kısıtlanması, yetersiz beslenmesi, hastalıklarını tedavi ettirememesi, yetersiz su ve sanitasyonun diğer sağlık risklerini arttırması gibi faktörler erken ve önlenebilir ölüm riskini arttırmaktadır. Dolayısıyla yoksulluğa bağlı erken ve önlenebilir ölüm, kronik yoksulluğun yaşanmasına neden olmaktadır (CRPC, 2004; Green ve Hulme, 2005; Shepherd, 2007; Kanbur ve Mukherjee, 2007).

3.3.2. Kronik Yoksullukta Kalıcı Olma Nedenleri

Kronik yoksulluk içinde yaşayan bireyler ulusal ve uluslararası kalkınma çabalarından en az yararlanan veya bu tarz girişimler nedeniyle zarar görme olasılığı yüksek olan kişilerdir. Çünkü bu grupta yer alan bireyler genellikle uzak kırsal alanlarda veya çatışma bölgelerinde yaşayan, engelli, sosyal ağlardan yoksun, yerinden edilmiş ve sosyal ayrımcılığa maruz kalan kişilerdir (Hulme, 2003). Bireylerin kronik yoksulluk içerisinde kalmalarının en temel nedenlerinden bir tanesi finansal sermaye yani gelirlerinde değişikliğin meydana gelmemesidir (Fusco ve Van Kerm, 2022). Politik ve sosyoekonomik dezavantajlar, sosyal dışlanma, zayıf veya başarısız hükümetler, yaşanılan coğrafya, etkinliği düşük uluslararası anlaşmalar, çevre ile ilgili sorunlar, doğuştan kronik yoksul olan bir ailenin içerisinde yer alma, eğitimsizlik gibi faktörler, bireylerin kronik yoksullukta kalıcı olma nedenleri arasındadır (CPRC, 2004).

3.3.3. Kronik Yoksulluktan Çıkış Sebepleri

Bireylerin hayatlarında gerçekleşen iyi talih, biriken varlık ve artan kazanç kronik yoksulluktan çıkmalarına neden olabilecek faktörlerdir. Bu faktörler bireylerin, kronik yoksulluğa girişine ve devam etmesine etki eden faktörlerin tam tersidir. Çünkü kazançların, özellikle de emeğin getirilerindeki iyileşme, yoksulluğu sürdüren düşük gelir ve yatırım döngüsünü kırmaya yardımcı olur. Dolayısıyla, bireylerin gelirlerini artırmaları kronik yoksulluktan çıkmalarına fayda sağlamaktadır. Ayrıca beklenmedik olumlu olaylarla birlikte şokların olmaması, yoksulluktan kurtulma ihtimalini arttırmaktadır (Baulch, 2011, s. 19; Dang ve Dabalen, 2019; Quisumbing, 2007).

Biewen (2006), Almanya'da kronik yoksulluk üzerine yaptığı bir araştırmayla, hane reisinin istihdam durumunun ve diğer gelir elde edenlerin sayısının uzun vadeli yoksulluk için önemli bir etkiye sahip olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca hane reisinin yüksek eğitim niteliklerine sahip olması durumunda yoksulluk riskinin ortadan kalkacağını ve bireylerin yoksulluktan çıkacağını öngörmektedir. Finn ve Leibbrandt (2013), Güney Afrika'daki yoksulluk dinamiklerini incelediği çalışmalarında, devlet teşviklerine erişimin yoksulluktan çıkışı hızlandıran bir etki yarattığı sonucuna ulaşmışlardır. Adepoju (2018) ise Nijerya üzerine yapmış olduğu çalışmada medeni durum, hanehalkı büyüklüğü, arazi mülkiyeti ve sahip olunan varlıkların sayısının kronik yoksulluk üzerinde etkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Dolayısıyla bu

değişkenlerde gerçekleşecek olumlu bir iyileşmenin yoksulluktan çıkmada etkili olacağını ifade etmiştir. Ayrıca eğitimin kronik yoksulluktan kurtulmada önemli bir faktör olduğunu ve bu yüzden nüfusun temel eğitim almaya teşvik edilmesini, burs programlarının oluşturulmasını ve akademik alanda başarılı olanların ek eğitim almaya teşvik edilmesini önermiştir. Fall vd. (2011) çalışmalarında eğitimin yoksulluktan çıkış için önemli bir rol oynadığını, gençlerin yoksulluktan çıkma şanslarının daha yüksek olduğunu, yaşlandıkça kadınların erkeklere oranla kronik yoksulluk içerisinde daha az kalabileceğini ifade etmişlerdir. Çalışmada genç bireylerin, gerek eğitimlerine yoğunlaşarak gerekse de istihdam olanaklarının daha fazla olması nedeniyle yoksulluktan çıkma olanaklarının daha fazla olabileceğini vurgulamışlardır. Ayrıca yaşlandıkça kadınların yoksulluktan çıkma ihtimalinin daha yüksek olmasının nedeni erkeklerin büyük ölçüde zahmetli kol emeğinden kaynaklanan işlerde daha fazla çalışarak nakit gelire bağımlı olmasından dolayı olabileceğini ifade etmişlerdir. Bu bağlamda yaşam boyunca kadınlar daha az fiziksel güç kullanırken, erkekler daha fazla fiziksel güç kullanarak yıpranmakta olduğunu belirtmişlerdir.

3.4. Kronik Yoksulluk ve Yoksulluk Tuzakları

Ülkelerin azgelişmişlik tuzağına düşebileceği fikri, 1950'lerde kalkınma iktisatçıları tarafından yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır (Nelson, 1956). 1970'li yıllarda ekonomik büyümeyi yaşayan ülkelerde yoksul insanların, neden daha uzun süre yoksul kaldıkları dikkatleri üzerine çekerek odak noktası olmuştur. Kronik yoksulluğun, ömür boyu olmasa da yıllarca devam eden bir yoksulluk türü olması ve yoksulluğun bu denli uzun sürmesi, ülkelerin yoksulluk tuzağında olabileceği görüşünü ortaya çıkarmıştır. İlerleyen zamanlarda yoksul ülkelerin de yoksulluk tuzağı içerisinde olması konuya olan ilgiyi arttırmıştır. Yoksul ülkelerin uzun vadeli büyüme başarısızlıkları ve yoksul olmayan ülkelerin de büyüme teorileri artan ilginin nedenleri arasında yer almıştır. Bu teoriler yoksul ülkelerde, yoksulluğun azaltılması için kalkınma stratejileri ve politika önerileri açısından oldukça önem arz etmiştir (Barret ve McPeak, 2006; Hoff, 2000).

Yoksulluk tuzağı, yoksulluğa neden olan faktörlerin güçlenerek etkilerini arttırdığı bir durum olarak tanımlanabilir (Gore, 2003). Bir diğer ifade ile yoksulluk tuzağı, kendi kendini güçlendiren mekanizmaların bireyleri veya toplumları sürekli yoksulluk içinde tuttuğu sosyo-ekolojik sistem durumlarıdır (Azariadis ve Stachurski, 2005, s. 297;

Haider vd., 2018). Eğer yoksulluk kuşaktan kuşağa devam eder ve döngüyü kıracak adımlar atılmazsa yoksulluk tuzağı kendini güçlendirmeye başlar. Yoksulluğun kendini güçlendirdiği kısır döngüler, döngüsel ve kümülatif nedensellik süreçleri vardır (Gore, 2003). Bu doğrultuda yoksulluk tuzakları için üç mekanizma belirlenmiştir. *Kritik eşikler (critical threshold)*, standart rekabet teorisinin güçleri devreye girmeden önce ulaşılması gereken toplam servet veya insan sermayesini ifade eder. İkincisi, siyasi güçlerden veya daha geniş sosyal etkileşimlerden kaynaklanan *işlevsiz kurumlardır (dysfunctional institutions)* ve bunlar tüm ulusları yoksulluk tuzağına düşürebilir. Yoksulluk tuzakları için son mekanizma kategorisi ise *komşuluk etkileridir (neighbourhood effects)*. Bu ise, bireyin sabit (ırk gibi) ve ekonomi tarafından belirlenebilen (mahalle, okul gibi) farklı gruplara üyeliğinden kaynaklanabilir (Bowles, Durlauf ve Hoff, 2006).

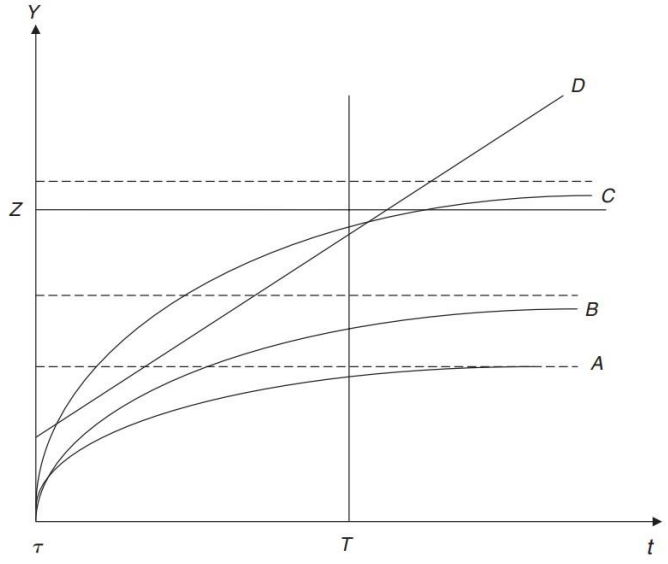
Başlangıçta yoksul olmayan ancak olumsuz bir şok ya da olay sonrasında kronik yoksul hale gelen bireyleri yoksulluk tuzağına düşürebilen mekanizma ve döngüler de mevcuttur. Bu mekanizma ve döngüler; i) başlangıçtaki bir çevresel şokun veya bunun neden olduğu yoksulluğun, doğal kaynak sistemlerinin üretim kapasitesini azaltarak, daha önce yoksul olmayan bireyleri kalıcı bir yoksulluk tuzağına dönüştürdüğü biyo-fiziksel geri bildirim döngüleri; ii) ekonomik bir şokun depresyona neden olduğu veya tercihleri değiştirdiği psikolojik geri bildirim döngüleri; iii) daha önce yoksul olmayan aileleri nesiller arası sürekli yoksulluğa iten, doğrudan insan sermayesi kaybı veya sağlık ve eğitim yatırımlarında şok kaynaklı azalmalar; iv) hanelerin finansal varlıklarını kritik seviyelerin altına iten bir şokun ardından, daha önce yoksul olmayan haneleri yoksulluk durumuna hapsedebilen çoklu denge sistemleri yaratabilen hatalı mali piyasalardır (Barrett, Carter ve Chavas, 2019).

Yoksulluk tuzaklarının en önemli özelliklerinden birisi, bireylerin aşağıdan yukarıya geçmekte zorlandıkları bir veya daha fazla kritik zenginlik sınırının varlığıdır. Sınırın üzerinde yer alan bireyler varlıklarını arttırabilmektedirler. Ancak sınırın altında yer alan bireyler, yeterli varlıklara sahip olmadığı için yoksulluktan daha fazla etkilenerek yoksulluk nöbetlerine girmektedirler. Sınır, beklenen patikanın dinamiklerinin iki yola ayrıldığı bir noktada oluşmaktadır. Burada, beklenen refahın zamana göre türevi işaret değiştirmektedir. Yoksulluk tuzakları bu nedenle çoklu dinamik dengelerinin varlığını ifade etmektedir. Yoksulluğa karşı savunmasızlık, kronik yoksulluktan uzak

durmalarını sağlayacak varlıkları biriktirmek ya da varlıklarını korumak için mücadele eden, ancak kritik bir servet eşiğinin altında kalan hanelerin durumunu ifade etmektedir (Barnett, Barrett ve Skees, 2008; Barrett ve McPeak, 2006, s. 134).

Yoksulluk tuzakları, kronik yoksulluğun anlaşılmasına yardımcı olur. Çünkü tuzağa yakalanmanın kronik bir boyutu vardır. Yoksulluk tuzağı, iki şekilde meydana gelebilir. İlki, yoksulluk sınırının altında kalınan maksimum düzeye çarpan durumdur. Diğeri ise yoksulluk sınırı altında kalınan maksimum düzeye asimptotik olarak yaklaşılmasıdır. Şekil 3.2'deki A ve B zaman yolları bu durumu temsil etmektedir. A'da yoksulluk sınırının altında kalınan ve maksimum düzeye ulaşılan durumu; B'de ise asimptotik yaklaşımla meydana gelen yoksulluk durumu ifade edilmektedir. Burada bireylerin donanımlarının ve dışsal faktörlerin bir araya getirilmesiyle oluşan dinamiklerde, olumlu bir etki ile değişim meydana gelmiyorsa yoksulluk tuzağı kaçınılmazdır. Bu tuzağın ayırt edici özelliği, kronik yoksulluğun kalıcılığının, bireyin çalışma ömrünün, hatta yaşam süresinin uzunluğundan bağımsız olmasıdır. Birey, ne kadar yaşarsa yaşasın ve işini sürdürsün, biriktirebileceği tüm varlıklara ve becerilere rağmen yoksulluktan kaçış yoktur. Asimptotik durumda, varlıkların ve becerilerin birikimi, bireyin gelirinin sonsuza kadar arttırmasına izin verecektir. Ancak bunu o kadar keskin bir azalan oranda yapacaktır ki, sürekli artan gelire rağmen yoksulluktan kurtulamayacaktır (Osmani, 2007).

Şekil 3.2: Kronik Yoksulluk Çeşitleri

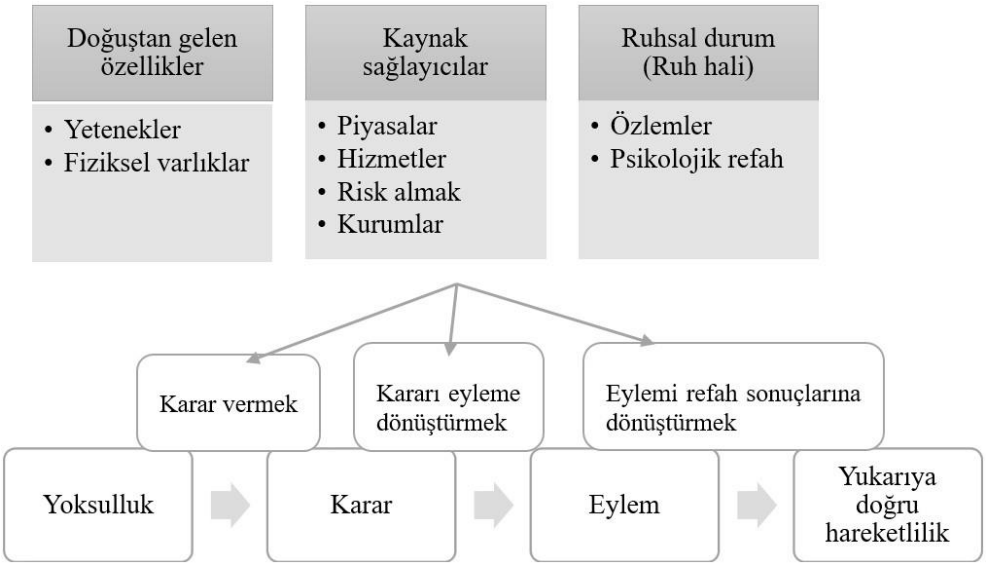

Kaynak: (Osmani, 2007)

Kronik yoksulluğun daha hafif bir şekli de söz konusudur. Bu durumda, zaman içerisindeki beklenen gelir, yoksulluk sınırının üzerindedir. Dolayısıyla, yoksulluk tuzağı yoktur. Ancak birey, yaşamı boyunca yoksulluk sınırını aşamadığı için kronik yoksul olarak hayatını yaşayabilir ve öyle ölebilir. Şekil 3.2'deki C ve D zaman yolları bu durumu göstermektedir. Bu tür kronik yoksulluğun var olabilmesinin nedeni bireylerin sınırlı bir yaşam süresinin olmasıdır. Gelir yaratma sürecinin dinamikleri, bir gün beklenen geliri yoksulluk sınırının üzerine çıkaracak şekilde olsa bile, birey o günü görecek kadar uzun süre yaşamayabilir (Osmani, 2007).

Yoksulluk tuzaklarından çıkış yapmak da mümkündür. Şekil 3.3 yoksulluktan çıkış sürecini belirtmektedir. Bu doğrultuda girdiler; doğuştan gelen özellikler, kaynak sağlayıcılar ve ruhsal durum olarak üç gruba ayrılmaktadır. Yetenekler ve fiziksel varlıklar gibi doğuştan gelen özellikler, bireyin yoksulluk durumunun var olmasında ve devam etmesinde rol oynar. Kaynak sağlayıcılar da gerekli olan bir diğer girdidir. Kronik yoksulluk, donanımların düşük olması nedeniyle değil, bağlamsal faktörlerin bu donanımların getirilerini farklı şekilde etkilemesi nedeniyle var olabilir. Farklı bağlamlarda yaşayan benzer donanıma sahip haneler bu nedenle yaşamlarında farklı yörüngelerle karşılaşabilir. Üçüncü girdi ise ruhsal durumdur. Yoksulluğun baskısı, bireylerin ruh halini ve karar verme sürecini çok çeşitli şekillerde etkiler. Yoksulluk, uzun vadeli sorunlara odaklanmak yerine, bireylerin kısa vadeli sorunlara daha fazla önem vermesine neden olur. Yoksul bireyler, zihinsel kaynaklarının çoğunu hayatta kalma sorunlarıyla mücadeleye adamakta, bu nedenle çocuklarının yetiştirilmesine yetersiz yatırım yapmakta ve yoksulluğun nesiller boyunca sürmesine neden olabilmektedir (Vakis, Rigolini ve Lucchetti, 2016, s. 3).

Şekil 3.3: Kronik Yoksulluktan Yukarı Doğru Hareketliliğe: Girdiler ve Yoksulluktan Çıkış Süreci

Kaynak: (Vakis, Rigolini ve Lucchetti, 2016, s. 3)

Yoksulluktan kurtulmanın ilk adımı karar verme sürecine dahil olmaktır. İkinci adımı ise kararları eyleme dönüştürmektir. İki aşama arasındaki fark oldukça önemlidir. Çünkü kararları eyleme dönüştürmek, bireyin harekete geçip geçmemeye karar vermeden önce, maliyetleri ve faydaları değerlendirdiği uzun bir süreci başlatır. Doğuştan gelen özellikler, kaynak sağlayıcılar ve bireylerin ruh hali de bu durumu etkiler. Yoksulluktan kurtulmanın son aşaması ise dönüşümdür. Bir yatırımın üretkenliği, bireysel yetenek ve çabaya bağlıdır; yetenekler ve fiziksel varlıklar bu nedenle merkezidir. Ruh hali, sürecin bu aşamasındaki sonuçları pozitif veya negatif etkileyebilir. Pozitif etkiler, motivasyon ve çabayı geliştirerek başarı olasılığını arttırır. Artan olasılık bireyleri yukarı doğru hareketliliğe iterek yoksulluktan kurtulmalarını sağlar. Negatif etkiler ise başarı olasılığını azaltarak bireylerin yoksulluk sürecinden kurtulamamalarına neden olur (Vakis, Rigolini ve Lucchetti, 2016, s. 4).

Yoksulluk tuzakları ile ilgili farklı çalışmalar söz konusudur (Achtziger, 2022; Banerjee vd. 2019; Bird, 2019; Chavez ve Lufin, 2022; Haider vd. 2018, Mirza vd., 2019; Ochilov ve Najibullah, 2021; Sanchez Carrera, 2019; Tran vd., 2020; Visser, Jumare ve Brick, 2019). Çalışmalarda birey veya hanelerin yoksulluk tuzağına girmelerinin başlıca nedenlerinden bir tanesi düşük gelir seviyesidir. Düşük gelir seviyesi bireyleri eğitim, sosyal imkanlara erişim, sosyal güvenceler, daha iyi yaşam

şartları gibi unsurlardan mahrum bırakmaktadır. Banerjee vd. (2019), mevcut bir işi olanlara dahi düşük miktarlarda da olsa mikro kredi verilip başarılı girişimlerde bulunarak bireylerin yoksulluk tuzağından çıkabileceğini öngörür. Bird (2019) ise uzak kırsal alanlarda yaşayan bireylerin yoksul olma olasılığının daha yüksek olduğunu, yoksulluklarının uzun süreli ve çok boyutlu olduğunu ifade eder. Ayrıca yoksul bireylerin yüksek yoğunlukta olduğu uzak kırsal bölgeleri mekânsal yoksulluk tuzakları olarak tanımlar. Chavez ve Lufin (2022) ise yoksulluk tuzaklarından kurtulabilmek için yardım alınması gerektiğini ve yardımların yetersiz olduğunda tuzaktan kurtulmanın çok zor olacağını ifade eder.

3.5. Kronik Yoksulluğun Ölçülmesi

Gelir veya tüketim verilerine dayanan geleneksel yoksulluk ölçümleri, maddi yoksulluğun görülme sıklığı, derinliği ve yoksullar arasındaki dağılımı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Ancak kronik yoksulluğu hesaplayabilmek için yoksulluk içerisinde geçen süreyi içeren bir metodoloji kullanmak gerekmektedir (Betti ve Lemmi, 2013). Ayrıca kronik yoksulluğun değerlendirilmesinin temel öncüllerinden biri, zaman içinde tekrarlanan yoksulluğun, tekrarlanmayan yoksulluğa göre daha büyük bir etkiye sahip olmasıdır (Foster, 2009, s. 62) Bu doğrultuda kronik yoksulluğu ölçmek için *süre (spells)* yaklaşımı, *bileşenler (components)* yaklaşımı ve *kırılganlık (vulnerability)* yaklaşımı kullanılmaktadır (Barrientos, 2013; Mckay ve Lawson, 2003). Bu başlık altında her yaklaşım ayrı ayrı incelenecektir.

3.5.1 Süre Yaklaşımı

Kronik ve geçici yoksulluk ayrımına ilişkin ilk çalışmalardan biri Bane ve Ellwood'un (1986) süre yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda hanelerin gelirleri analiz edilen sürenin yarısı veya yarısından daha uzun bir süre yoksulluk sınırının altında kalıyorsa, haneler kronik yoksul olarak nitelendirilir. Analiz edilen sürenin yarısından daha kısa bir süre yoksulluk sınırının altında kalıyorsa, haneler geçici yoksul olarak sınıflandırılır. İlgili analiz dönemi boyunca yoksulluk sınırının üzerinde kalan haneler ise yoksul olmayan hane olarak kabul edilir (Israeli ve Weber, 2014). Süre yaklaşımı, hanehalklarının yoksulluk dönemlerini yani birey ya da hanehalkının yoksulluk sınırı altında ne kadar zaman geçirdiğini hesaplayan bir yaklaşımdır (Biewen, 2006). Bu yaklaşımın ilk kez

Levy (1977) tarafından kullanıldığı düşünülmektedir.[5] Kronik yoksul olan bireylerin sayısı ve oranı önemli bir gösterge olsa da, kronik yoksul olan bir bireyin yoksulluk içerisinde geçirdiği zaman da büyük öneme sahiptir. Foster'ın (2009) ölçümü (F) ise süre yaklaşımından yararlanmış ve bu yaklaşımında geleneksel Foster-Greer-Thorbecke (FGT) yoksulluk ölçümüne süre (zaman) parametresini ekleyerek çok dönemli kronik bir yoksulluk ölçümü gerçekleştirmiştir. FGT ölçümü şöyledir:

$$P_{Fi}(y_i^1, y_i^2, \dots, y_i^T) = {}^1\!/_T \sum_{t=1}^{T} max\left\{0, \left[1 - \frac{y_i^t}{z}\right]^a\right\} \; e\check{g}er \; \sum_{t=1}^{T}[y_i^t \le z] \ge \tau T, \qquad (3.1)$$

Burada z yoksulluk sınırı, y_i^t refahın ölçüsü (tüketim ya da gelir vb.) $t = 1$ ... zaman dilimleri, τT süre eşiğidir (Carter ve Ikegami, 2007, s. 11). Foster (2009) bireyin yoksul olduğu dönemlerin sayısına odaklanır ve dolaylı olarak gözlemlenen gelirin daha sonra dönemler arasında transfer edilmediğini varsayar. Bu doğrultuda F ölçümü şu şekilde ifade edilir:

$$P_F = \frac{1}{NT}\sum_{i=1}^{N}\sum_{t=1}^{T} p_{i,t}^{*} \qquad (3.2)$$

ve burada

$$p_{i,t}^{*} = \begin{cases} p_{i,t}\,, e\check{g}er\ i\ birey\ T\ zamanların\ en\ az\ \tau\ dönem\ yoksulsa, \\ 0, \quad di\check{g}er\ durumda \end{cases}$$

Buna göre bireyin, yaşamı boyunca yoksulluk içerisinde geçirdiği zamanın minimum oranını ifade eden τ için ($0 \le \tau \le 1$) seçilen değer ne kadar küçükse kronik yoksul olan birey sayısı o kadar fazla kabul edilecektir. Ayrıca kronik yoksulluğa karşı duyarlılık τ'ye göre değişmektedir. Örneğin, $\tau \to 1$ (yani ölçüm kronik yoksulluğa "en fazla duyarlı" hale gelir) yaşamın her döneminde yoksulluk yaşayanlarla ilgilenildiğini ifade etmektedir (Hoy, Thompson ve Zheng, 2012, ss. 175-177).

Calvo ve Dercon (2007), yoksulluğun zaman içerisinde ölçülmesiyle ilgili çalışmalarında, telafinin zaman içindeki gücünü (yoksulluk dönemlerinin, yoksulluk olmayan dönemlerle telafi edilip edilemeyeceği); telafi oranı sorununu (her süreye eşit ağırlık verilip verilmeyeceği) ve süreklilik gücü sorununu (tekrarlanan sürelere daha fazla ağırlık verilip verilmeyeceği) modele eklemişlerdir. Calvo ve Dercon (2007), her biri ayrı öneme sahip konulara ilişkin farklı varsayımlara sahip bir yoksulluk ölçüsü

[5]Bu yaklaşımın ilk kullanımları ve daha fazla bilgi için bkz. Rodgers ve Rodgers (1993).

önermişlerdir. Yaklaşımda zamanlararası yoksulluk ölçüsü kabul edilir ve yoksul olunan yıllara, yoksul olunmayan yıllardan daha fazla ağırlık verilir.

Foster ve Santos (2012)'un ölçümünde, kronik yoksul olanların gelirleri, yoksulluk sınırının altında veya üstünde olması fark etmeksizin değiştirilmeden bırakılırken, kronik yoksul olmayanların gelirleri, yoksulluk sınırı ile değiştirilmektedir. Çalışma kronik yoksulluk ölçümüne geliri de dahil eder ve kronik yoksulluğu şöyle ölçer:

$$P_\beta(Y;z) = \begin{cases} (\frac{1}{T}) \sum_{t=1}^{T} (1/\beta)\,(1 - \left[\mu_\beta \left(\frac{y^*_{\bullet t}}{z}\right)\right]^\beta), & \beta \leq 1\,, \beta \neq 0 \\ \left(\frac{1}{T}\right) \sum_{t=1}^{T} -\ln(\mu_0 \left(\frac{y^*_{\bullet t}}{z}\right))\,, & \beta = 0 \end{cases}$$

Burada, z yoksulluk sınırı, T zaman, $y^*_{\bullet t}$ sansürlenmiş Y* matrisinin t. sütunu, β gelir standardı ortalamasını ifade etmektedir. Eğer; $\beta = 1$ ise genel ortalama aritmetik ortalamaya indirgenir, $\beta > 1$ için, yüksek gelirlere daha fazla ağırlık verilir ve genel ortalama aritmetik ortalamadan daha yüksektir, β ∞ olma eğilimindeyken maksimum gelire yaklaşır. $\beta < 1$ için, düşük gelirlere daha fazla ağırlık verilir ve genel ortalama aritmetik ortalamadan düşüktür, β -∞ eğilimi gösterdiği için minimum gelire yaklaşır. $\beta = 0$ ise geometrik ortalama, $\beta = -1$ ise harmonik ortalamadır. Ölçümde kalıcı gelir standardı yoksulluk sınırının altına düşerse kişi kronik yoksul olarak tanımlanır (Foster ve Santos, 2012).

3.5.2 Bileşenler Yaklaşımı

Bileşenler yaklaşımı, Foster ve Santos (2012) tarafından önerilen, Jalan ve Ravallion'un (2000) kalıcı bir gelir standardı ve tek dönemli bir yoksulluk ölçüsünün uygulanması anlamına gelen kronik yoksulluk ölçüsü ile ilgilidir. Bu kronik yoksulluk yaklaşımı, nüfusun ayrıştırılabilir hale gelmesini sağlar ve ilgili politikanın zaman dilimine göre tanımlanmasına yardımcı olur. Ayrıca ekonomideki klasik tüketim teorisini izleyen bu yaklaşım, hanehalklarının kaynaklarını ve tercihlerini göz önüne aldığında, hanehalklarının bazı hedeflenen yaşam standartlarına sahip olduğu varsayımına dayanmaktadır (Ravallion, 1988). Bileşenler yaklaşımı, sürekli tüketim

yoluyla kronik yoksulluğu ölçer ve daha sonra kalıcı yoksulluğu toplam çok dönemli yoksulluktan çıkararak, kalıntı ile geçici yoksulluğu elde eder (Gallardo, 2018).

Jalan ve Ravallion (1998), bileşenler yaklaşımını kullandıkları çalışmalarında, stilize edilmiş politika sorununun, geçici yoksulluğun kapsamını değerlendirmek için bir ölçüm aracı olduğunu ifade etmişler ve kronik yoksulluğu azaltma girişimlerinin kısıtlanıp kısıtlanmadığını incelemişlerdir. Ayrıca verilerdeki tüketim değişikliğinin boyutunu değerlendirmenin alternatif bir yolunu sunmuşlardır. Bossert vd. (2019), bireysel dönem başına yoksulluk değerlerinde halihazırda açıklanan özelliklere ek olarak, bireylerin gelirlerinde meydana gelen kazanç ve kayıpların psikolojik etkilerini yakalayan bir bileşen hazırlayarak, bu bileşeni modele dahil etmişlerdir.

3.5.3 Kırılganlık Yaklaşımı

Kırılganlık kavramı, 2001 Dünya Bankası raporunda yalnızca belirli bir zamandaki yoksul haneleri değil, aynı zamanda belirli bir şok yaşayarak (hastalık, doğal afet vb.) yoksul olma riski taşıyanları da dikkate alan dinamik bir kavram (World Bank, 2001) olarak ifade edilmesinin ardından daha fazla önem kazanmaya başlamıştır (Duclos, Araar ve Giles, 2006). Yoksulluğa karşı kırılganlık, bireylerin, hanehalklarının veya toplumların gelecekte yoksulluk içinde olma olasılıklarıdır (Barrientos, 2013, s. 85). Bir hane halihazırda yoksulluk sınırının altında olabilir, ancak hanenin beşeri veya fiziki sermayesini arttırması nedeniyle bir sonraki yıl yoksul olmama olasılığı daha yüksektir. Tersine, bir hane yoksulluk sınırının üzerinde olabilir ancak gelecekte yoksulluk içinde olma olasılığı vardır (McCulloch ve Calandrino, 2003). Hanelerin, sağlık ile ilgili harcamalarını ertelemesi, çocuklarını okuldan alması ve/veya çocuk işçiliği, kayıt dışı istihdamı, yetersiz beslenmesi kırılganlığın artmasına ve onların yoksulluk içinde kalmasına yardımcı olacak davranışlardır (Mosse, 2007).

Kırılganlığa karşı ilginin artmasında bir takım sebepler söz konusudur. Bu sebeplerden ilki, kırılganlığın hanelerin refahını olumsuz etkilemesidir. Başka bir deyişle, gerçek refah için yalnızca gelir ve tüketim seviyeleri gibi mevcut koşullar değil, aynı zamanda bir hanenin karşı karşıya olduğu riskler ve bunları önleme, hafifletme, baş edememe durumu da önemlidir. Bir diğer sebep, kırılganlık sadece bir boyut değildir, aynı zamanda uzun vadeli yoksunluğun bir nedeni olabilir. Örneğin, riskli bir gelecekle

karşı karşıya kalan hassas durumdaki yoksul hanelerin, ortalama olarak daha kazançlı ama aynı zamanda daha belirsiz olan girişimlere yatırım yapmaktansa, istikrarlı, düşük getirili gelir kaynaklarını tercih etme ihtimali daha yüksektir. Bu nedenle, kırılganlık ile mücadele, uzun vadeli yoksulluğu azaltma potansiyeline sahiptir. Son sebep ise, kırılganlık gelecekteki yoksulluk riskleri en yüksek olan haneleri belirlemeye çalışarak, dikkati yoksulluğun sonuçlarından ön yoksulluk risklerine kaydırır. Bu, ileriye dönük yoksulluk risklerini ele alan yoksulluğu azaltma stratejileri için çalışan politika yapıcıları için kritik öneme sahiptir (Klasen ve Povel, 2013).

Tarihsel olarak, bazı bireyler yoksulluğa hapsolmuş ve bazıları ise yoksul olarak büyümüştür. Bu bireylerin kimisinin yoksulluktan çıkması söz konusu olmazken, kimilerinin ise yoksulluktan kurtulabilmesi mümkündür. Örneğin, düşük mahsul verimliliğinden ve geçici tarım işçiliğine talebin düşük olmasından kaynaklanan talep düşüklüğü mevsimsel bir yoksulluk yaşanmasına neden olurken; hastalık (fiziksel veya zihinsel), kaza, yaş vb. faktörler nedeniyle bireyler kalıcı yoksul olabilir. Kalıcı yoksulluk sürecinden çıkış zor iken geçici yoksulluk sürecinde ise kırılganlık olabilir (Hulme ve McKay, 2006).

Yoksulluğa karşı kırılganlığın analizi ile ilgili olarak, genellikle tek boyutlu bir görüş hakimdir (Calvo ve Dercon, 2013; Celidoni, 2013, 2015; Dutta, Foster ve Mishra, 2011; Gallardo, 2018; Hohberg vd., 2018; Povel, 2015). Kırılganlığı çok boyutlu perspektiften ölçmek içinse daha az sayıda yaklaşım söz konusudur (Abraham ve Kavi, 2008; Calvo 2008; Feeny ve McDonald, 2016; Gallardo, 2020; OPHI, 2018). Calvo (2008), Calvo ve Dercon (2006, 2007)'un tek boyutlu kırılganlık yaklaşımını genişleterek, çok boyutlu bir kırılganlık ölçüsü ortaya atmıştır. Calvo ve Dercon'a (2006) göre kırılganlık, hem gelecekteki yoksulluk dönemlerinin olasılığıyla hem de yoksulluğun şiddeti ile ilgilidir (Calvo ve Dercon, 2006, s. 4). Refah boyutunun da ölçüme dahil edilmesiyle, gelecekte herhangi bir yoksulluk tehdidi ile karşılaşmak, çok boyutlu yoksulluğa karşı kırılganlık olarak isimlendirilir (Calvo, 2008, s. 1011).

McCulloch ve Calandrino (2003) bir hanehalkının kırılganlığını, herhangi bir yılda yoksulluk sınırının altında olma ihtimali olarak tanımlar ve şu şekilde ifade eder:

$$V_i = Prob(y_{it} < z) \tag{3.3}$$

Burada, V_i kırılganlık, y_{it} hane i nin t yılındaki toplam tüketim harcaması ve z yoksulluk sınırıdır. Herhangi bir yılda tüketimin yoksulluk sınırının altında olma olasılığını hesaplamak için her hane için zamanlararası tüketim dağılımı hakkında varsayımda bulunmak gerekir. Normal dağılıma sahiptir fakat dağılımın ortalaması ve varyansı her hanehalkına göre değişmektedir. Her hanenin yoksulluk sınırının altına düşmeye karşı kırılganlığı şu şekilde tahmin edilebilir:

$$V_i = Prob(\frac{y_{it}-\mu_i}{\sigma_i} < \frac{z-\bar{y_i}}{s_i}) \quad (3.4)$$

Burada, μ_i hanehalkı için gerçek zamanlar arası ortalama tüketim harcaması, σ_i gerçek zamanlararası standart sapmadır. Yani, standart normal değişkenin yoksulluk sınırının altına düşme olasılığı, tahmini zamanlararası ortalama tüketimin çıkarılması ve tahmini zamanlararası standart sapmaya bölünmesiyle normalleştirilir.

Gallardo (2020), yoksulluk kırılganlığını ölçmek için Çok Boyutlu Kırılganlık İndeksi (VMPI)'ni tanımlamıştır. Endeks, tek boyutlu ve çok boyutlu tanımlama olmak üzere iki kriter barındırır. Tek boyutlu tanımlamada, $\mu_{im} - \gamma_m r_{im} \leq z_m^v$ olduğunda i kişisi m boyutunda yoksulluğa karşı kırılgandır. Burada, z_m, refah odak niteliği y_m için kırılganlık eşiği; z_m^v kesinlik altında m odak özelliğindeki yoksulluk sınırı olan z_m'ye eşittir. Ayrıca yoksulluk eşiği kesinlik altında bire eşittir ve refahın odak boyutunda hane yoksul olduğunda sıfır değerini alır. Çok boyutlu tanımlamada ise i kişisi $s_i^v > k$ olduğunda çok boyutlu $\mathbb{R}^M$ boşluğunda yoksulluğa karşı kırılgandır. Burada k çok boyutlu yoksulluk eşiğidir ve i bireyi çok boyutlu yoksulluğa karşı kırılgansa bire, aksi takdirde sıfıra eşittir. Ayrıca endekste;

$$VPR = \frac{V^H}{H} \quad ve \quad ORV = V^H - H \quad (3.5)$$

Burada VPR kırılgan yoksulluk oranı, ORV aşırı kırılgan yoksulluk oranıdır. Kırılgan yoksulluk oranı (VPR), kırılgan kişi sayısı oranı (V^H) ile yoksul kişi sayısı oranı (H) bölümüdür. Öte yandan aşırı kırılgan yoksul oranı ise ikisi arasındaki farktır. Bu gösterge, çok boyutlu kırılgan kişi sayısı oranının, yoksul kişi sayısı oranı üzerinde tamamlayıcı bilgiler sağlar.

Kırılganlık yaklaşımı üzerine hem tek boyutlu hem de çok boyutlu olmak üzere çok sayıda analiz söz konusudur (Al-Mamun ve Mazumder, 2015; Dang ve Lanjouw,

2017; Gallardo, 2022; Hill ve Porter, 2017; Koomson, Villano ve Hadley, 2020; Legendre ve Ricci, 2015; Shifa, David, Leibbrandt, 2021, Tavares ve Betti, 2021; Ward, 2016). Legendre ve Ricci (2015) Fransa'da yakıt yoksulluğu ile kırılganlık arasındaki ilişkiyi üç farklı yaklaşım ile analiz etmişlerdir. Yalnız yaşamanın ve yalnız yaşayan emeklilerin yakıt tüketimine karşı kırılgan olma olasılığının yüksek olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Ayrıca ısıtma sistemi ve yemek pişirmek için kullanılan enerji türünün yakıt yoksulluğu ve kırılganlığı etkileyen faktörler olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Ward (2016), Çin'de yoksulluğa karşı kırılganlığın zaman içinde azaldığı, ancak azalmanın zaman veya mekan içinde aynı olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Burada, hanehalkının kırılganlık durumu iki yakın nedene bağlanmaktadır. İlki, beklenen düşük gelir, ikincisi ise yüksek gelir değişkenliğidir ve gelir değişkenliği nedeniyle kırılganlığın giderek arttığı sonucuna varılmıştır. Koomson, Villano ve Hadley (2020), finansal erişimin Ganalı hanelerin yoksulluğa karşı kırılganlığı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Finansal erişimdeki artışın, hanehalkının yoksul olma olasılığını azaltacağı ve hanehalkının gelecekte yoksulluğa maruz kalmasını önleyeceği sonucunu elde etmişlerdir. Ayrıca finansal erişimin, yoksulluğu ve yoksulluğa karşı kırılganlığı, kırsal alanlarda kentsel alanlara göre daha fazla azaltacağı sonucuna ulaşmışlardır. Tavares ve Betti (2021) ise Brezilya'da COVİD-19 salgınının yoksulluk ve kırılganlık üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Elde ettikleri sonuçlar, yoksul hanelerin, COVİD-19 bulaşımına karşı daha kırılgan olduğunu ve mekânsal eşitsizliklerin var olduğunu göstermektedir. Yapılan çalışmalarda genel olarak gelir düzeyi ile kırılganlık ters ilişkilidir. Gelir düzeyi arttıkça birey veya hanelerin yoksulluğa karşı kırılganlıkları azalırken, gelir düzeyi arttıkça kırılganlıkları azalmaktadır. Bireylerin refah dışı diğer yoksulluk nedenleri de kırılganlık yaklaşımı üzerinde rol oynar.

3.6. Türkiye İçin Kronik Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Bir İnceleme

Türkiye'de kronik ve geçici yoksulluk üzerine bilinen ilk çalışma Kızılgöl (2009) tarafından yapılmıştır. Kızılgöl (2009), hanehalklarının yoksulluk risklerini belirleyebilmek ve yaşam standartlarını ortaya koyabilmek için 2002-2006 yılları Hanehalkı Bütçe Anketi panel verilerini kullanmıştır. İlerleyen zamanlarda özellikle günümüze yaklaştıkça yoksulluk dinamikleri, bireylerin ve hanelerin yoksulluk

geçişleri, kronik ve geçici yoksulluk ayrımlarını yapmak amacıyla birçok çalışma literatüre kazandırılmıştır (Kızılgöl ve Demir, 2010; Şeker, 2011; Acar ve Başlevent, 2014; Dalgıç vd., 2015; Uğur, 2016a; Acar, Anıl ve Gürsel, 2017; Abay ve Sezgin, 2018; Yıldırım, Bakır ve Savaş, 2018; Sigeze ve Şengül, 2018, 2019; Tekdemir, 2019; Değirmenci, 2020; Evcim vd., 2020; Tekdemir ve Yılmaz, 2020; Şahin ve Kılıç, 2021; Narinç, 2022; Van, 2022). Çalışmalarda genellikle hanehalkının geliri, bireylerin eğitim seviyesi, hanede yaşayan bireylerin cinsiyetleri, sosyal güvencelerinin olup olmaması, varlık gelirleri gibi yoksulluğun belirleyici unsurları kullanılmıştır.

Acar ve Başlevent (2014), hanehalklarının yoksulluğa giriş ve çıkış nedenlerini inceledikleri çalışmalarında, hanelerin kira ve varlık gelirlerinin yoksulluktan çıkış olasılığı üzerinde olumlu bir etki yarattığını, hanedeki bağımlı çocuk sayısı fazlalığının ise yoksulluğa giriş olasılığını artırdığını bulmuşlardır. Tekdemir (2019), çalışmasında çocuk yoksulluğu ve çocuk yoksulluğunun belirleyicilerini incelemiştir. Burada, hanehalkının gelir düzeyi, barınılan konut, çocuklara yönelik sosyal transferlerin etkinliği, ebeveynlerin eğitim seviyesi, hanehalkının boyutu ve yapısı gibi faktörler çocuk yoksulluğunun belirleyicileri arasındadır. Gelir düzeyi düşük olan haneler yoksulluktan kurtulmaya çalışırken, sosyal becerileri de eksik olduğu için yoksulluktan çıkmakta zorlanmakta ve olumsuz koşul ve şoklar, olumsuz durumları da beraberinde getirmektedir. Ayrıca eğitime yapılan yatırım, bireyin yalnızca kendisini yoksulluktan kurtarması için değil, bulunduğu hanede yaşayan bireyleri de yoksulluktan kurtarması için atılan önemli bir adımdır. Dolayısıyla hanelerde yaşayan bireylerin eğitim seviyesi arttıkça yoksulluktan çıkma olasılıkları da o kadar artmaktadır (Kızılgöl ve Demir, 2010; Dalgıç, İyidoğan ve Güven, 2015; Sigeze ve Şengül, 2019; Van, 2022). Uğur (2016a) ise çalışmasında, Türkiye için dinamik çok boyutlu bir yoksulluk ölçümü gerçekleştirmiştir. Yoksulluktan çıkışta gelir dışı faktörlerin önemli bir rol oynadığı sonucuna ulaşmıştır.

4. TÜRKİYE'DE KRONİK YOKSULLUĞUN BELİRLEYİCİLERİ: YÖNTEM, VERİ VE ANALİZ

4.1. Nitel Değişkenli Panel Veri Modelleri

Regresyon modelleri, değişkenler arasındaki neden sonuç ilişkisini inceleyen modellerdir. Bu modellerde değişkenler nitel ve nicel değerler alabilir. Nitel tercih modelleri, bağımlı değişkenin nitel değerler aldığı regresyon modelleridir. Bu modellerde bağımlı değişken, farklı alternatif durumları yansıtmak amacıyla oluşturulan, kukla değişkenlerle analize dahil edilebilen nitel bir özelliğe sahiptir (Şak, 2021, s. 193). Regresyon modellerinde kukla değişkenler, bağımlı ve bağımsız değişken olarak yer alabilir. Bağımlı değişkenler, iki değer alan kukla değişken veya çok değer alan kukla değişkenler olabilir. Kukla değişkenler, 0 ve 1 değerlerini alarak evet-hayır, olumlu-olumsuz, başarılı-başarısız, var-yok, satın alma-almama gibi ikili bir tercih ve karar belirtir ise, bu modeller ikili tercih modelleri olarak isimlendirilir. Eğer bağımlı değişken çok zayıf-zayıf-iyi-çok iyi, evet-hayır-belki gibi çok değer alan bir kukla değişken ise çoklu tercih modeli olarak isimlendirilir (Güriş, Çağlayan Akay ve Güriş, 2017, s. 347; Güriş ve Çağlayan, 2000, ss. 652-653; Kennedy, 2006, s. 288).

En sık kullanılan nitel tercih modelleri, doğrusal olasılık, logit, probit ve tobit modelleridir. Bu modellerin panel veriye uyarlanmış hali panel doğrusal olasılık, panel logit, panel probit ve panel tobit modelleri olarak adlandırılır. Panel ikili nitel tercih modellerinin daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle panel veri analizi tanımı yapılacak, ardından uygulamada kullanılacak olan panel logit modeline geçilecektir.

4.1.1. Panel Veri ve Panel İkili Nitel Tercih Modeli

Pascal Mazodier tarafından 1977 yılında Paris'te düzenlenen Panel Veri Ekonometrisi konferansı, panel veri analizine olan ilgiyi artırmış ve bu yöntem, o zamandan beri hem teorik hem de uygulamalı araştırmalarda sürekli genişleyen bir kullanım alanına sahip olmuştur (Vijayamohanan, 2016, s. 3). Panel veri analizi, ülkeler, hanehalkları, firmalar gibi birimlere ait yatay kesit gözlemlerin, belirli dönemler için bir araya getirilmesini ifade etmektedir (Baltagi, 2005, s. 1). Panel veriler, M tane yatay kesit sayısı ve T zaman boyutu olmak üzere M^*T adet gözlemden oluşmaktadır. Örneğin, Türkiye'nin ilk on büyük ilindeki dört yıllık tüketim davranışı incelendiğinde $10^*4 =$

40 gözlem içeren bir veri seti oluşmaktadır (Kutlar, 2012, s. 392). Ayrıca panel veri analizi, yatay ve zaman kesitlerine sahip olması nedeniyle örneklem çeşitliliğinin artmasına ve daha güvenilir bir ekonometrik analiz yapılmasına imkan sağlamaktadır (Hsiao, 2007).

Panel veri ile oluşturulan nitel tercih modellerinde, bağımlı değişkenin bir durumun gerçekleşmesi durumunda 1, gerçekleşmemesi durumunda ise 0 değerini aldığı iki uçlu modeller panel iki durumlu modeller olarak adlandırılmaktadır (Güney, 2021, s. 301). Panel ikili tercih modellerinde temel amaç, bağımlı değişken olarak belirlenen olayın gerçekleşme olasılığını etkileyen faktörleri tespit etmektir. Bu doğrultuda panel ikili tercih modellerinin genel gösterimi şu şekildedir:

$$Y_{it} = \alpha_i + \beta' x_{it} + u_{it} \qquad i = 1,2,3,\dots,N \; ve \; t = 1,2,3,\dots,T \tag{4.1}$$

Burada Y_{it} çıktı ve x_{it} t'nci periyotta i'nci gözlem için girdilerin vektörü, α_i zaman içinde sabit olduğu varsayılan gözlemlenmemiş etkiler ve u_{it} modele ait hata terimini ifade etmektedir (Maddala, 1987, s. 308). Hata terimi sıfır ortalama ve sabit varyansa sahiptir (Gujarati, 2009, s. 101). Eğer modelde t zaman diliminde i'nci gözlem gerçekleşirse $Y_{it} = 1$ değerini almakta, gerçekleşmez ise $Y_{it} = 0$ değerini almaktadır. Bu durumda Y_{it}'nin beklenen değeri;

$Y_{it} = \begin{cases} 1 \; ise \;\; P_{it} = P(Y_{it} = 1) \\ 0 \; ise \;\; 1 - P_{it} = P(Y_{it} = 0) \end{cases}$ olmak üzere,

$$E(y_{it}) = P_{it}(1) + (1 - P_{it})(0) = P_{it} \tag{4.2}$$

olarak gösterilmektedir. P_{it} olayın gerçekleşme olasılığını ifade etmektedir. Burada beklenen değer, olayın gerçekleşme olasılığına eşit ve Y_{it} bağımlı değişkenin beklenen değerinin olasılığı olarak yorumlanmaktadır (Selim, Kırgel, Çelik ve Yazıcıoğlu, 2014).

Bir değişken bütün birimler için tüm zaman dilimlerinde gözlemlenmişse, bir diğer ifadeyle gözlemlerde eksiklik söz konusu değilse dengeli panel veri, gözlemler arasında herhangi bir dönemde eksiklik var ise dengesiz panel veri söz konusu olmaktadır (Tatoğlu, 2021, s. 393). Ayrıca panel veri modellerinde bireylere özgü yetenek, deneyim, alışkanlıklar, firmalara özgü yönetim özellikleri gibi gözlenemeyen değişkenler olabilmekte ve bu değişkenler birim etki olarak adlandırılmaktadır. Bu

gözlenemeyen birim etkiler sabit ya da rassal olarak ortaya çıkabilmektedir ve açıklayıcı değişkenler arasındaki ilişkiye göre sabit etkiler ve rassal etkiler modelleri oluşturulmaktadır (Güney, 2021, s. 301). Gözlenemeyen birim etkiler, açıklayıcı değişkenler ile ilişkili olduğu varsayılırsa sabit etkiler modeli, ilişkisiz olduğu varsayılırsa rassal etkiler modeli olarak adlandırılmaktadır (Greene, 2008, s. 183).

Regresyon analizlerinde katsayılar birimlerde ve/veya zamanda meydana gelen değişiklerden dolayı sabit parametreye dönüşebilmektedir. Dönüşebilen bu modellere sabit etkiler *(fixed effects)* modeli denilmektedir (Dam, 2014, s. 100). Sabit etkiler modelinde, sabit parametre her bir yatay kesit birim için farklı değer almaktadır. Dolayısıyla birimler arasında gerçekleşen farklılıklar sabit terimdeki farklılıklar ile ifade edilmektedir (Tatoğlu, 2021, s. 395). Sabit etkili modellerde birimler arasında farklılıklar mevcut ise tek yönlü, hem zaman hem de birimler arasında farklılıklar mevcut ise iki yönlü sabit etkiler modeli olarak adlandırılmaktadır (Sayyan, 2000, s. 20). Sabit etki modelinin genel formu şu şekildedir:

$$y_{it} = \alpha + \beta x_{it} + \mu_i + v_{it} \quad i = 1,2,3,\dots,N \;\; ve \;\; t = 1,2,3,\dots,T \tag{4.3}$$

Burada μ_i gözlenemeyen birim etkileri, v_{it} geriye kalan kalıntıları ifade etmektedir. Sabit etkiler modelinin geçerli olması için gözlenemeyen birim etkinin sabit parametre olması, geriye kalan kalıntıların sabit varyans ve sıfır ortalamalı olarak bağımsız ve benzer dağılmaları, bütün birimler ve zaman için bağımsız değişken x_{it} ile v_{it}'nin ilişkisiz olduklarının varsayılması gerekmektedir (Sigeze, 2012, s. 33).

Sabit etki modeli iki önemli eksikliğe sahiptir. Bunlardan ilki, kesit katsayısının dışlanması ile bir tane serbestlik derecesinin kazandırılması ve böylece diğer serbestlik derecelerinin kayıp edilmesine neden olunmasıdır. Örneğin, örtük olarak 1000 tane kukla değişken tanımlaması, 999 tane serbestlik derecesinin kayıp edilmesine neden olmaktadır. Bir diğer eksiklik ise modelde değişkenlik göstermeyen açıklayıcı değişkenlerin dışlanmasıdır. Bu durum zaman içinde değişmeyen ırk, din, cinsiyet gibi değişkenlerin dışlanmasına ve eğim katsayılarının tahmin edilememesine neden olmaktadır (Kennedy, 2006, s. 333). Sabit etkiler modelinde yer alan eksiklikleri gidermek amacıyla rassal etkiler modeli geliştirilmiştir.

Rassal etkiler *(random effects)* modeli, her bir zaman diliminde gözlenemeyen etkinin açıklayıcı değişkenler ile korelasyonsuz olduğu modeldir (Wooldridge, 2019, s. 489). Rassal etkiler modeli genel formu şu şekildedir:

$$Y_{it} = \beta_{1i} + \beta_2 X_{2it} + \beta_3 X_{3it} + e_i + u_{it} \quad (4.4)$$

Model daha kısa olarak şu şekilde ifade edilir:

$$Y_{it} = x'_{it}\beta + \mu_{it} + v_{it} \quad (4.5)$$

$$\varepsilon_{it} = \mu_i + v_{it} \quad (4.6)$$

Modelde, ε_{it} birleşik hata terimini, μ_i rassal birim etkiyi, v_{it} rassal hata terimini ifade etmektedir (Güney, 2021, s. 302). Rassal etkiler modelinin etkin ve sapmasız olarak tahmin edilebilmesi için μ_i ve v_{it} rassal değişkenlerinin, birbirlerinden bağımsız, birim etkileri birimler arasında ilişkisiz ve normal dağılımlı, ortalamaları sıfır, birbirleriyle korelasyonsuz ve sabit varyanslı olmaları gerekmektedir (Tatoğlu, 2021, s. 399). Ekonometrik çalışmalarda yer alan firmalar, hanehalkları, bireyler, bölgeler, ülkeler, şehirler gibi birimler arasında farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıkların mevcut olması, birimlerin heterojen olduğunu, yani gözlenemeyen birim etkinin söz konusu olduğunu ifade etmektedir (Güneş, 2021, s. 329).

Panel verilerde tahmin hipotezlerin test edilmesiyle başlar. Hipotez kabul edilirse veriler bir araya getirilir. Hipotez reddedilirse, rassal etki tahmincisinin sapmalı olup olmadığını test etmek amacıyla *Hausman Testi* kullanılır (Kennedy, 2006, s. 335). Dolayısıyla Hausman Testi, modelde sabit etkilerin mi yoksa rassal etkilerin mi daha uygun olduğunu anlamak amacıyla yapılır ve sonuca göre hangi modelin kullanılacağına karar verilir. Hausman testi, sabit etkili tahmincinin yansız ve tutarlı olduğu varsayımlarından hareket etmektedir (Sağlam ve Karaca, 2015). Bu test için kullanılan hipotezler şu şekildedir (Baltagi, 2005, s. 66):

$$H_0: E(u_{it}/x_{it}) = 0$$

$$H_1: E(u_{it}/x_{it}) \neq 0 \quad (4.7)$$

Burada H_0 hipotezinde, bağımsız değişken ile hata terimi arasında korelasyon bulunmamakta, sabit ve rassal etkiler tahmincisi tutarlı ancak rassal etkiler modeli

etkindir. H_1 hipotezinde ise bağımsız değişken ile hata terimi arasında korelasyon bulunduğu için sabit etkiler modeli etkin ve tutarlıdır (Aydemir, 2021, s. 104).

Hausman testi, rassal etkiler modeli etkin olduğunda hipotezi χ^2 (ki-kare)[6] dağılımına uyan istatistiksel yöntem ile test edilmektedir. Test istatistiği şu şekildir:

$$H = (\widehat{\beta_{SE}} - \widehat{\beta_{TE}})'[Avar(\widehat{\beta_{SE}}) - Avar(\widehat{\beta_{TE}})]^{-1}(\widehat{\beta_{SE}} - \widehat{\beta_{TE}}) \quad (4.8)$$

Denklemde SE sabit etkileri; TE rassal etkileri; $Avar(\widehat{\beta_{SE}})$ ve $Avar(\widehat{\beta_{TE}})$ sırasıyla sabit ve rassal etkiler modelinin tahmininden elde edilen asimptotik varyans ve kovaryans matrislerini ifade etmektedir. H istatistiği, sabit ve rassal etkiler modelindeki serbestlik derecesi ile asimptotik χ^2 dağılmaktadır. Test sonucunda H istatistiği χ^2 değerinden büyük ise H_0 hipotezi reddedilmektedir. Dolayısıyla, rassal etkiler modeli tutarsız olduğu için sabit etkiler modeli tercih edilecektir. H_0 hipotezinin kabul edildiği durumda ise sabit etkiler modeli tutarsız olacağı için rassal etkiler modeli tercih edilecektir (Tatoğlu, 2021, s. 401).

4.1.2. Panel Logit Model

Panel logit model, hata teriminin lojistik olasılık dağılımlı olduğunu varsayar ve şu şekilde ifade edilir:

$$F(x_{it}'\beta) = \frac{e^{x_{it}'\beta}}{1+e^{x_{it}'\beta}} \quad (4.9)$$

Birim etkinin dikkate alınması ile oluşturulan panel logit model ise şu şekildedir (Güney, 2021, ss. 302-303):

$$F(x_{it}'\beta) = \frac{e^{x_{it}'\beta+\mu_i}}{1+e^{x_{it}'\beta+\mu_i}} \quad (4.10)$$

Panel logit model, i. birim için, t. zamanda lojistik dağılım fonksiyonunu belirtmektedir (Greene ve Hensher, 2010, ss. 13-15). Panel logit model, homojen panel logit ve heterojen panel logit model olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

[6]Ki-kare dağılımı, bağımsız standart normal rassal değişkenlerin karelerinin eklenmesiyle elde edilen istatistiksel yöntemdir. Z_i, $i = 1,2,\dots,n$ her biri normal dağılıma sahip rassal değişken olsun. Yeni rassal değişken $X = \sum_{i=1}^{n} Z_i^2$ olarak ifade edilir. Dolayısıyla, X, n serbestlik derecesi ile ki-kare dağılıma sahiptir. Bu durum $X \sim \chi_n^2$ olarak gösterilir (Wooldridge, 2019, s. 490).

4.1.2.1. Homojen Panel Logit Model

Homojen panel logit model, hem eğim hem de sabit parametrelerin zamana ve/veya birimlere göre sabit olduğu modeller olarak ifade edilmektedir. Modelde birime özgü katsayılar (μ_i) bulunmamaktadır. Panel logit model, t zamanında i'inci birim için durum gerçekleşmişse $y_{it} = 1$ değerini alır ve bu P_{it} ile eğer durum gerçekleşmemişse $y_{it} = 0$ değerini alır ve bu da $(1 - P_{it})$ ile gösterilmektedir. Dolayısıyla y_{it}'nin beklenen değeri $E(y_{it}) = P_{it}(1) + (1 - P_{it})(0) = P_{it}$ olarak ifade edilmektedir. Homojen panel logit modellerinde olasılık gösterimi şu şekildedir (Baltagi, 2005, s. 209):

$$P_{it} = P(y_{it} = 1) = F(x'_{it}\beta) \tag{4.11}$$

Modelin genel gösterimi ise denklem 4.12'de gösterildiği gibidir. $P_{it} = F(x'_{it}\beta)$ ve homojen panel logit modelde ele alınan durumun gerçekleşme olasılığını ifade etmektedir. Homojen panel logit modelleri yaygın olarak en çok olabilirlik yöntemi ile tahmin edilmektedir. En çok olabilirlik yöntemi, logaritmik benzerlik fonksiyonunun maksimizasyonuna dayanmakta ve maksimizasyon Newton-Raphson yöntemi ile yapılmaktadır ve bu yöntem, tekrara dayalı bir yöntemdir. Yöntemde öncelikle ilk değer belirlenir, ardından tahmin yapılır ve tahmin edilen değerle yeniden tahmin yapılır. Tahmin işlemi, değerler birbirine yaklaşıncaya dek devam eder. Newton-Raphson modeline alternatif olan bir diğer tahmin modeli ise Fisher-Scoring yöntemidir (Bartolucci, 2009). Homojen panel logit modelinde logaritmik benzerlik fonksiyonu şu şekildedir:

$$L(\beta) = \sum_{it} \left(y_{it} lnF\left(\acute{\beta} x_{it}\right) \right) + \left((1 - y_{it}) \left(1 - lnF\left(\acute{\beta} x_{it}\right) \right) \right) \tag{4.12}$$

Elde edilen bu denklemden β'ya göre kısmi türev alınarak oluşturulan denklem ise şu şekildedir:

$$\sum_{it} x_{it} \left(y_{it} F\left(\acute{\beta} x_{it}\right) \right) \frac{F\left(\acute{\beta} x_{it}\right)}{F\left(\acute{\beta} x_{it}\right)\left(1 - F\left(\acute{\beta} x_{it}\right)\right)} \tag{4.13}$$

Elde edilen bu denklem sıfıra eşitlenerek çözülür. Çözüm sonucunda homojen panel logit modeli için en çok olabilirlik tahmincileri elde edilir. Ayrıca modelde katsayıların tek tek anlamlılığı için z testi, birlikte anlamlılığı için benzerlik oranı (LR) testi kullanılmaktadır (Akay, 2018, s. 207).

4.1.2.2. Heterojen Panel Logit Model

Heterojen panel logit modeli, birimler arası değişmeleri ya da hem zaman hem de birimlerde oluşan farklılıkları modele dahil etmeyi sağlamaktadır. Ayrıca oluşan farklılıklar, modelde katsayıların bazılarında veya hepsinde değişmeye neden olabilmektedir. Değişikliklere neden olan heterojenitenin dikkate alınmaması neticesinde tutarsız tahminler elde edilebilmektedir. Dolayısıyla modellerde birime özgü katsayılar (μ_i) ve gözlenemeyen heterojenite modele dahil edilir. Model için olasılık şu şekildedir:

$$P_{it} = P(y_{it} = 1) = F\left(\mu_i + \acute{\beta} x_{it}\right) \quad ve \quad P_{it} = \frac{e^{\mu_i + \hat{\beta} x_{it}}}{\left(1 + e^{\mu_i + \hat{\beta} x_{it}}\right)} \tag{4.14}$$

Modelde birime özgü katsayılar (μ_i) sabit veya rassal etkiler içerebilir (Akay, 2018, s. 209). Dolayısıyla model tahmini sabit ve rassal etkiler modeline göre farklılıklar içermektedir. Bu nedenle heterojen panel logit model sabit etkili panel logit ve rassal etkili panel logit olarak iki gruba ayrılmaktadır.

4.1.2.2.1. Sabit Etkili Panel Logit Model

Sabit etkili panel logit model, katsayıların birimlere veya hem zaman hem de birime göre değiştiğini varsayan modeldir. Dolayısıyla modelde bağımsız değişkenlerde değişiklik meydana gelebilir. Modelin önemli özelliği, bağımsız değişkenlerle gözlenemeyen heterojenliğin birbirleriyle ilişkili olmasıdır. Ayrıca modelde birime özgü etkiler sabit katsayılar ile açıklanmakta ve modelde yer alan diğer değişkenler birime özgü etkileri içermemektedir. Birime özgü etkiler modele dahil edildiğinde denklem şu şekildedir:

$$y_{it}^{*} = x_{it}'\beta + \mu_i + u_{it} \tag{4.15}$$

Sabit etkili panel logit modelde bir olayın gerçekleşme olasılığı şu şekildedir:

$$P(y_{it} = 1) = P(y_{it}^{*} > 0) = P(u_{it} > -x_{it}'\beta - \mu_i) = F(x_{it}'\beta + \mu_i) \tag{4.16}$$

Burada, F'yi tanımlayan birikimli dağılım (yoğunluk) fonksiyonu simetrik olduğu için eşitlik bu şekildedir. Denklemde μ_i ve β bilinmeyen parametre, T sabit için $N \to \infty$ olduğundan, μ_i parametre sayısı N ile artar. Bu durum, μ_i'nin sabit bir T için tutarlı

bir şekilde tahmin edilemeyeceğini ifade eder. Bu durum *tesadüfi parametre sorunu (incidental parameters problem)* olarak bilinir (Baltagi, 2005, s. 209). Logit modeli için ortak olasılık şu şekildedir:

$$P(y_{it}) = \frac{e^{\mu_i(\sum_{t=1}^{T} y_{it}) + \hat{\beta}\left(\sum_{t=1}^{T} x_{it} y_{it}\right)}}{\prod_{t=1}^{T}\left[1+e^{(\mu_i+\hat{\beta}x_{it})}\right]} \quad (4.17)$$

Bu model için logaritmik benzerlik fonksiyonu ise şu şekildedir:

$$L(\mu,\beta) = -\sum_{i=1}^{N}\sum_{t=1}^{T} log\left[1+e^{(\mu_i+\hat{\beta}x_{it})}\right] + \sum_{i=1}^{N}\sum_{t=1}^{T} y_{it}\left(\mu_i+\hat{\beta}x_{it}\right) \quad (4.18)$$

Modelde, birim etki (μ_i) için minimum yeterli istatistik değeri varsa logaritmik benzerlik fonksiyonunun, μ_i'lere göre kısmi türev alınarak değeri bulunabilir (Akay, 2018, s. 211). Sabit etkili panel logit modellerde, homojen logit modellerde olduğu gibi katsayıların tek tek anlamlılığı için z testi, tahmincilerin bütününün anlamlılığı için LR testi kullanılır.

4.1.2.2.2. Rassal Etkili Panel Logit Model

Rassal etkili panel logit model, birimlere ve/veya zamana göre gerçekleşen değişiklikleri ele almakta ve değişiklikleri modele hata teriminin bir bileşeni olarak dahil etmektedir. Dolayısıyla bu modelde birim ve/veya zamana ait hata bileşenlerinin ortalaması ve varyansları bulunmaktadır. Ayrıca, birime özgü etkilerin ortak bir dağılımdan meydana geldiği, normal dağıldığı, bağımsız olduğu varsayımlarının yanı sıra hata terimleri arasında ilişki olmadığı varsayımı da mevcuttur (Greene, 2001). Rassal etkili panel logit modelde bir olayın gerçekleşmesinin koşullu olasılığı şu şekildedir (Akay, 2018, s. 215):

$$P(y_{it}=1|\mu_i) = \frac{1}{\left(1+e^{-(\mu_i+\hat{\beta}x_{it})}\right)} \quad (4.19)$$

Rassal etkili modellerde, μ_i ile x_i'nin korelasyonsuz dağıldığı varsayılmaktadır. Rassal etkili panel logit model için log-olabilirlik fonksiyonu ise şu şekildedir (Greene, 2008, s. 798):

$$L_i = P\left(y_{i1}, y_{i2}, \dots, y_{iT_i}|X\right) = \int_{-\infty}^{+\infty}\left[\prod_{t=1}^{T_i} P(Y_{it}=y_{it}\,|x_{it}'\beta+\mu_i)\right] f(\mu_i)d\mu_i \quad (4.20)$$

Rassal etkili logit modeller için tahmin yöntemi genellikle marjinal en çok benzerlik yöntemi ile yapılmaktadır. Yöntem, hem zamana göre sabit olan hem de zamana göre değişen parametrelerin katsayılarını tahmin etmekte ve gelecek değerlerin öngörülmesine imkan sağladığı için sıklıkla kullanılmaktadır. Rassal etkili panel logit modellerde, katsayıların tek tek anlamlılığı için z testi kullanılırken, modelin bütününün anlamlılığı için Wald testi kullanılmaktadır. Ayrıca modelin katsayılarının yorumlanabilmesi için marjinal etkilerden yararlanılır ve odds oranları[7] da hesaplanabilir (Akay, 2018, s. 218).

4.2. Panel Sıralı Nitel Tercih Modelleri

Sıralı *(ordered)* nitel tercih modeli, bağımlı değişkenin ikiden daha fazla değer alması durumunda geliştirilen ve sıralı değerler alan modeldir. Modelin önemli bir özelliği, düzeyler arasında belirgin bir sıralamanın olmasıdır (Akkuş ve Özkoç, 2018, s. 97). Bağımlı değişkenin aldığı değerler örneğin kendi içerisinde "az", "orta", "çok" gibi bir sıralamaya sahip olup, 1, 2, 3, …vb. şekilde kodlanarak modele dahil edilebilmektedir (Özkoç, 2021, s. 265). Dolayısıyla, kategorik değişkenler belirli bir niteliğin sırasını belirlemek için kullanılabilmektedir (Gürler, 2021, s. 103). Genel olarak sıralı yapıya sahip panel nitel modeller şu şekildedir:

$$y_{it}^{*} = \beta' x_{it} + \alpha_i + u_{it}$$

$$y_{it} = j \qquad \tau_{j-1} < y_{it}^{*} \leq \tau_j \qquad j = 1,2,3,\dots,J \tag{4.21}$$

Denklemde y_{it}^{*} gizli bir değişken ve bağımsız değişkenlerin doğrusal fonksiyonu, x_{it} bağımsız değişkenleri, α_i gözlenemeyen birim etki, u_{it} hata terimini ve τ gizli değişkeninin eşik değerlerini ya da kesme noktalarını temsil etmektedir. Eşik değerleri $-\infty$ ile $+\infty$ arasında yer almaktadır (Güneş, 2021, ss. 330-331). y_{it}^{*} sürekli rassal değişkeni, y_i'nin alacağı değerleri belirlemekte ve bu eşik değerler yardımıyla yapılmaktadır. Bağımlı değişkeni oluşturan sıralı seçenekler ile eşik değerleri arasındaki ilişki şu şekildedir:

$$y = 1, \quad \tau_0 < y_{it}^{*} \leq \tau_1 \qquad \Leftrightarrow \ \tau_0 - x_i'\beta < u_i \leq \tau_1 - x_i'\beta$$

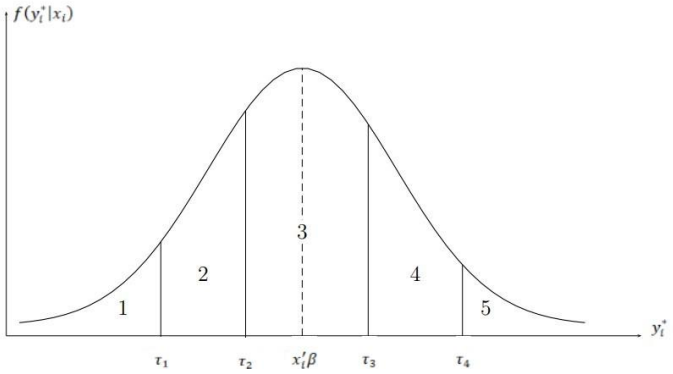
[7]Odds oranı farklı kaynaklarda fark oranı, bahis oranı, olasılık oranı gibi çeşitli isimlerde kullanılmaktadır.

$$y = 2, \quad \tau_1 < y_{it}^* \leq \tau_2 \quad \Leftrightarrow \ \tau_1 - x_i'\beta < u_i \leq \tau_2 - x_i'\beta$$

$$y = j, \quad \tau_{j-1} < y_{it}^* \leq \tau_j \quad \Leftrightarrow \ \tau_{j-1} - x_i'\beta < u_i \leq \tau_j - x_i'\beta \qquad (4.22)$$

Burada, j adet sıralı seçenek olması durumunda $j-1$ eşik değeri bulunmaktadır, $\tau_0 = -\infty$ ve $\tau_j = \infty$'dur. Örneğin, 5 seçenekli bir bağımlı değişkenin, 4 tane eşik değeri olmaktadır. Bu durum şekil 4.1'de gösterilmektedir (Winkelmann ve Boes, 2006, s. 174).

Şekil 4.1: Gizli Değişkenin Eşik Değer Yapısı

Kaynak: (Winkelmann ve Boes, 2006, s. 175).

Herhangi bir x_i değeri için gözlenebilir seçeneğin tercih edilme olasılığı şu şekildedir:

$$\pi_{ij} = P(y_i = j|x_i) = F(\tau_j - x_i'\beta) - F(\tau_{j-1} - x_i'\beta) \qquad (4.23)$$

Denklemde τ eşik değerlerini ve F kümülatif dağılım fonksiyonunu ifade etmektedir. J seçeneği için $\tau_0 = -\infty$ ve $\tau_j = \infty$ olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla $F(\tau_0 - x_i'\beta) = F(-\infty - x_i'\beta) = 0$ ve $F(\tau_j - x_i'\beta) = F(\infty - x_i'\beta) = 1$ olacaktır (Akay ve Van, 2018, ss. 228-229).

Sıralı nitel tercih modellerinde yaygın olarak sıralı logit ve sıralı probit modelleri kullanılmaktadır. Modellerde, Φ standart normal dağılımı ifade ettiği için $F = \Phi$ olması durumunda sıralı probit modeli; Λ lojistik dağılım fonksiyonunu temsil ettiği için $F = \Lambda$ olması durumunda ise sıralı logit modeli temsil etmektedir (Özer, 2004, s. 92). Panel sıralı logit ve panel sıralı probit modellerinin kurulumları genel olarak benzer olsa da hata terimlerinin dağılımından kaynaklı bazı farklılıklar barındırmaktadır (Güney, 2018, s. 67).

4.2.1. Panel Sıralı Logit Modeli

Sıralı çoklu kategorik bağımlı değişkenler ile nicel veya nitel bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi tahmin etmek için panel sıralı logit model kullanılır (Tatoğlu, 2017). Panel sıralı logit modelinin genel gösterimi şu şekildedir:

$$y_{it}^{*} = x_{it}'\beta + \alpha_i + u_{it}$$

$$y_{it} = j \quad \tau_{j-1} < y_{it}^{*} \leq \tau_j \quad j = 1,2,3,\dots,J \quad i = 1,2,\dots,N \quad t = 1,2,\dots,T \qquad (4.24)$$

Modelde, t zamanında i'inci birim için y_{it}^{*} gizli değişkeni, x_{it} bağımsız değişkeni ve gözlenemeyen değişkenler α_i ve u_{it} ile ilişkilendirilir. Burada gözlenemeyen değişken α_i'nin zamanla değişmeyen kısmı x_{it}'ye bağlı olabileceği gibi bağlı olmayabilir. Ayrıca gözlenemeyen değişken, α_i'nin dağılımı ile ilgili bir varsayımda bulunabilir veya α_i sabit bir etki olarak ele alınabilir (Akay ve Van, 2018, s. 230). x_{it} istatistiksel olarak gözlenemeyen etkiye sahip olduğunda, α_i sabit olarak kalır ve sabit etki modeli kullanılır; x_{it} ve α_i'nin birbirinden bağımsız olarak dağıldığı durumlarda ise rassal etkiler modeli kullanılır (Tatoğlu, 2017). Bir diğer ifadeyle, gözlenemeyen heterojenliği dikkate almak amacıyla panel sabit etkili sıralı logit model; hata teriminin normal dağıldığı ve açıklayıcı değişkenlerin bağımsız olduğu durumlarda rassal etkili panel sıralı logit model kullanılmaktadır (Yamak, Abdioğlu ve Doğan, 2022).

4.2.1.1. Sabit Etkili Panel Sıralı Logit Modeli

Sabit etkili panel sıralı logit model, t zamanda i'nci birim için gizli değişken y_{it}^{*}'yi, bağımsız değişken x_{it} ve gözlemlenemeyen değişkenler α_i ve u_{it} ile ilişkilendirir. Bu doğrultuda sabit etkili panel sıralı logit modelinin genel gösterimi şu şekildedir:

$$y_{it}^{*} = \beta' x_{it} + \alpha_i + u_{it} \qquad i = 1,2,\dots,N \quad ve \quad t = 1,2,\dots,T \qquad (4.25)$$

Gözlenemeyen değişken α_i'nin zamanla değişmeyen kısmı x_{it}'ye bağlı olabilir veya bağlı olmayabilir. Gözlenen sıralı değişken y_{it}'nin eşik değer yapısı şu şekildedir (Greene, 2008, s. 837):

$$y_{it} = j \quad \tau_{j-1} < y_{it}^{*} < \tau_j, \qquad j = 1,2,\dots,J \qquad (4.26)$$

Sabit etkili sıralı logit modelinde x_{it}, α_i ve u_{it} IID standart lojistik dağılıma sahiptir. Sabit etkilerle düzenlenmiş logit modelde hata terimi u_{it}'nin kümülatif dağılım fonksiyonu şu şekildedir (Tatoğlu, 2017):

$$F(u_{it}|x_{it}, \alpha_i) = F(u_{it}) = \frac{1}{1+\exp(-u_{it})} \equiv \Lambda(u_{it}) \tag{4.27}$$

j seçeneğinin, i'inci birim ve t'inci zamanda gözlemlenme olasılığı şu şekildedir (Baetschmann, 2012):

$$P(y_{it} = j|x_{it}, \alpha_i) = \Lambda\left(\tau_{ij+1} - x'_{it}\beta - \alpha_i\right) - \Lambda\left(\tau_{ij} - x'_{it}\beta - \alpha_i\right) \tag{4.28}$$

Burada α_i sabit etkileri ve Λ sıralı logit model için lojistik dağılım fonksiyonunu ifade etmektedir. Ayrıca olasılık x_{it} ve β'nın yanı sıra aynı zamanda α_i, τ_{ij} ve τ_{ij-1}'e bağlıdır (Yamak vd., 2022). Dolayısıyla bağımlı değişken, bağımsız değişken, birim etki ve eşik değerlerinin de bir fonksiyonudur (Tatoğlu, 2017). Burada x_{it} sabit terimi içermemektedir. Çünkü sabit terim, eşik noktalarının içinde yer almaktadır (Akay ve Van, 2018, s. 231).

4.2.1.2. Rassal Etkili Panel Sıralı Logit Modeli

Rassal etkili panel sıralı logit modelinde, birim ve zamana göre veya yalnızca birimlerde meydana gelen değişiklikler dikkate alınmaktadır. Bunun yanı sıra birimler veya zamana göre meydana gelen değişiklikler, modelde hata terimi olarak ele alınmaktadır (Lechner, Lollivier ve Magnac, 2008, s. 217). Birim etkinin varlığı halinde rassal etkili panel sıralı logit modelinin gösterimi şu şekildedir:

$$y_{it}^{*} = \beta' x_{it} + \alpha_i + u_{it} \qquad i = 1,2,\dots,N \quad ve \quad t = 1,2,\dots,T \tag{4.29}$$

Denklemde yer alan x_{it} bağımsız değişkeni ve α_{it}, i. birim için birimsel heterojenlik veya birim etkiyi ifade etmektedir. Bağımsız değişken, i birime göre değişen fakat t zaman birimine göre sabit olan, t zaman birimine göre değişen fakat i birime göre sabit olan ya da i birime ve t zaman birimine göre değişen gözlemlenebilir değişkenleri içermektedir. Geleneksel panel veri modellerinde, α_i her bir yatay kesit gözlemi için tahmin edilmesi gereken bir değişken olarak kabul edildiğinde sabit etkili olarak adlandırılmaktadır. Sıralı yapıya sahip logit modelin gizli regresyon yapısı şu şekildedir:

$$y = j, \;\; \tau_{j-1} < y^* \leq \tau_j \tag{4.30}$$

Burada y^* daha önce ifade edildiği üzere gizli değişkeni, j ise bağımlı değişkenin sahip olduğu seçenek sayısını ifade etmektedir. Gizli değişkene sahip kümülatif logit olasılık yapısı şu şekildedir:

$$logit = [P(y \leq j)] = \log(P(y \leq j)/1 - P(y \leq j)) \tag{4.31}$$

Kümülatif logit yapısına ait fonksiyon ise şu şekildedir:

$$logit = [P(y \leq j)] = \alpha_j + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 + \cdots + \beta_n x_n = \alpha_j x_i' \beta \tag{4.32}$$

Denklemde j toplam seçenek sayısı olmak üzere $j = 1, \dots, j-1$ kategori bulunmaktadır. $x_1, x_2, \dots, x_n$ tane açıklayıcı değişken sayısı ve $\beta_1, \beta_2, \dots, \beta_n$ katsayıları ifade etmektedir. Modelde birbirine benzer olan gözlemler birbiriyle ilişkilendirilebilir ve farklı birimlerin farklı eşik değerleri olabilir. Rassal etkiler modeli, sabit etkiler modelinin böyle bir korelasyon ve özelliği yakalayamaması yönüyle farklılığı içermektedir. Bu sorun için modele denklem 4.32'de yer alan rassal etki dahil edilir. Böylelikle rassal etkili panel sıralı logit model şu şekildedir:

$$logit = [P(y_{it}^* \leq j)] = \alpha_j + \beta_1 x_{1it} + \beta_2 x_{2it} + \cdots + \beta_n x_{nit} = \alpha_j + u_i + x_{it}' \beta \tag{4.33}$$

Burada y_{it}^*, j seçeneğe ait gizli bağımlı değişken, x_{it}' bağımsız değişkenler vektörü, u_i i'nci birim için gözlemlenemeyen ve genellikle normal bir dağılıma $N(0, \sigma_u^2)$ göre birimler arasındaki değişkenliği ifade eden rassal etkiyi göstermektedir (Zheng, Liu, Liu ve Shiwakoti, 2014).

Rassal etkili sıralı logit modelde en çok olabilirlik uygulanırsa, y_{it}'nin j'nin üstünde bir kategoriye düşme olasılığı şu şekildedir:

$$P(y_{it} > j | \tau, x_{it}, a_i) = \Lambda\left(x_{it}' \beta + a_i - \tau_j\right) \tag{4.34}$$

Denklemde gözlenemeyen birim etki $\alpha_i \sim IIDN(0, \sigma_\alpha^2)$'dir, τ_j eşik değerleri, $\Lambda(.)$ lojistik birikimli dağılım fonksiyonunu temsil etmektedir (StataCorp, 2021, s. 377; Güneş, 2021, s. 340). Açıklayıcı değişken y_{it} için j'inci kategori gözlemlenme olasılığı şu şekildedir:

$$p_{it\tau} \equiv P(y_{it} = j | \tau, x_{it}, a_i) = P\left(\tau_{j-1} < x_{it}' \beta + \alpha_i + u_{it} \leq \tau_j\right)$$

$$= P\left(\tau_{j-1} - x'_{it}\beta - \alpha_i < u_{it} \leq \tau_j - x'_{it}\beta - \alpha_i\right)$$

$$= \Lambda\left(\tau_j - x'_{it}\beta - \alpha_i\right) - \Lambda(\tau_{j-1} - x'_{it}\beta - \alpha_i)$$

$$= \frac{1}{1+\exp(-\tau_j + x'_{it}\beta + \alpha_i)} - \frac{1}{1+\exp(-\tau_{j-1} + x'_{it}\beta + \alpha_i)} \quad (4.35)$$

Burada $\tau_0 = -\infty$ ve $\tau_j = \infty$'dur. Rassal etkili sıralı logit modelde de sabit terim, eşik noktalarının içinde yer aldığı için yoktur. Ayrıca modelde hata terimi u_{it}, sıfır ortalama ve $\pi^2/3$ ile lojistik dağılır, gözlenemeyen birim etki α_i'den bağımsızdır. Rassal etkiler panel logit modeli, en çok olabilirlik yöntemi ile tahmin edilebilmesi için koşullu olasılık ile olabilirlik fonksiyonu elde edilir. Koşullu dağılım şu şekildedir:

$$f(y_{it}, \tau, x_{it}\beta + \alpha_i) = \prod_{j=1}^{J} P_{itj}^{I_j(y_{it})} = exp \sum_{j=1}^{J} \{I_j(y_{it}) \log(p_{itj})\} \quad (4.36)$$

$$I_j(y_{it}) \begin{cases} 1 & y_{it} = j \\ 0 & diğer\ durumlarda \end{cases}$$

Ardından $i = 1,2,3, \dots, M$ için $y_i = (y_{i1}, \dots, y_{in_i})$'nin koşullu dağılımı ise şu şekildedir:

$$\prod_{t=1}^{n_i} f(y_{it}, \tau, x_{it}\beta + \alpha_i) \quad (4.37)$$

Panel düzeyinde olabilirlik fonksiyonu ise şu şekildedir (StataCorp, 2021, s. 378):

$$l_i\left(\beta, \tau, \sigma_\mu^2\right) = \int_{-\infty}^{\infty} \frac{e^{-\frac{\mu_i^2}{2\sigma_\mu^2}}}{\sqrt{2\pi}\sigma_\mu} \left\{\prod_{t=1}^{n_i} f(y_{it}, \tau, x_{it}\beta + \alpha_i)\right\} d\mu_i$$

$$\equiv \int_{-\infty}^{\infty} g(y_{it}, \tau, x_{it}\beta + \mu_i)\, d\mu_i \quad (4.38)$$

Olabilirlik fonksiyonunun hesaplanmasında integralin çözümü için M-point Gauss-Hermite[8] yaklaşımlarından kuadratik, ortalama, varyans uyarlamalı ya da uyarlamasız Gauss-Hermite yaklaşımından yararlanılmaktadır (Güney, 2018, ss. 68-69).

[8]M-point Gauss-Hermite yaklaşımı detayları için bkz. StataCorp (2021), ss. 379-380.

4.2.1.2.1. Marjinal Etkiler

Marjinal etki, açıklayıcı değişkende meydana gelen bir değişmenin, bağımlı değişkenin gerçekleşme olasılığında meydana getirdiği marjinal değişimi ölçmektedir (Emeç, Birecikli ve Balaylar, 2021). Panel sıralı logit modelde, bağımsız değişkene ait katsayılar marjinal etkileri göstermemektedir. Modelde yer alan bağımsız değişkenlere ait marjinal etkiler şu şekilde hesaplanmaktadır (Katchova, 2013, s. 5):

$$\frac{\partial p_{ij}}{\partial x_{it}} = \{F'(\alpha_{j-1} - x_i'\beta) - F'(\alpha_j - x_i'\beta)\}\beta_t \quad (4.39)$$

Örneğin, bağımlı değişkenin 3 olasılığa (0, 1 ve 2) sahip olduğu bir modelde tahmincilerin marjinal etkileri şu şekildedir (Greene, 2008, s. 833):

$$\frac{\partial P(y_{it}=0|x_{it})}{\partial x_{it}} = -\Lambda(x_{it}'\beta)\beta$$

$$\frac{\partial P(y_{it}=1|x_{it})}{\partial x_{it}} = [\Lambda(-x_{it}'\beta) - \Lambda(\mu_i - x_{it}'\beta)]\beta$$

$$\frac{\partial P(y_{it}=2|x_{it})}{\partial x_{it}} = \Lambda(\mu_i - x_{it}'\beta)\beta \quad (4.40)$$

Ayrıca her bir değişkenin farklı alternatifler üzerindeki marjinal etkilerin toplamı sıfırdır. Marjinal etkiler, bağımsız değişkendeki her bir birim artışın, j. alternatifi seçme olasılığını yüzde olarak artırır veya azaltır şeklinde yorumlanmaktadır (Katchova, 2013, s. 5).

4.3. Veri, Model ve Bulgular

4.3.1. Uygulamada Kullanılan Veri ve Özellikleri

Çalışmada Türkiye'de kronik veya geçici yoksulluğun belirleyicilerini incelemek amacıyla, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hazırlanan 2015-2018 yılları için Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması (GYKA)'nın dört dönemlik mikro panel veri seti kullanılmıştır. Örneklem boyutu her yıl için 11889 olmak üzere toplamda 47556'dır. Analizde bağımlı değişken gelire dayalı hesaplanmış yoksulluk durumu; açıklayıcı değişkenler ise yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, iş durumu, medeni durum, sağlık durumu ve geçinebilme durumudur.

Bağımlı değişkenin oluşturulmasında, bireylerin yoksulluk durumunu sınıflandırmak amacıyla, ilk önce GYKA verileri kullanılarak karekök eşdeğerlik ölçütü ile hanehalkı kullanılabilir gelirinin medyan değeri[9] hesaplanmıştır. Ardından, medyan gelirin %60'ının altında kalan bireyler yoksul olarak nitelendirilmiştir. Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir gelirine göre elde edilen verilere göre 2015-2018 yılları arasındaki yoksul bireylerin toplam nüfusa oranı tablo 4.1'de verilmiştir.

Tablo 4.1: Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Gelirinin Medyanının %60'ına Göre Yoksulluk Oranları

	1. yılda yoksul (2015)	**2. yılda yoksul (2016)**	**3. yılda yoksul (2017)**	**4. yılda yoksul (2018)**
%	19.96	18.47	16.78	18.55

Kaynak: (TÜİK, 2018 veri setinden elde edilmiştir.)

Çalışmada, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60'ının altında kalan bireylerin yoksul olarak kabul edildiği göreli bir yoksulluk sınırı kullanılmıştır. Çalışmada, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir geliri, medyan gelirinden küçükse "1", hanehalkı kullanılabilir geliri medyan gelirinden büyükse "0" değerini almıştır. Yani, bireyler ilgili yılda yoksul (1) veya yoksul olmayan (0) olarak nitelendirilmiştir. Ardından, sıralı bağımlı değişkenin oluşturulabilmesi için, dört dönem boyunca göreli yoksulluk sınırının üstünde olan bireyler, "yoksul olmayan" olarak gruplandırılmış ve "1" şeklinde kodlanmıştır. Herhangi bir dönemde yoksulluğa giren veya bir dönem göreli yoksulluk sınırının altında kalan bireyler "geçici yoksul" olarak gruplandırılmış ve "2" şeklinde kodlanmıştır. Eğer bireyler en az iki dönem göreli yoksulluk sınırının altında bir yaşam sürdürmüş ise, "kronik yoksul" olarak nitelendirilmişlerdir ve "3" ile kodlanmışlardır. Çalışmada bağımlı değişken "poor" için elde edinilen istatistik değerleri tablo 4.2'de sunulmuştur.

[9]Karekök eşdeğerlik ölçütü, hanehalkının refahını, hem hanehalkı üyelerinin yaşlarını ve diğer ihtiyaç farklılıklarını dikkate almadan hem de çocuklar ve yetişkinler arasında ayrım yapmadan, hanehalkı büyüklüğünün karekökü alınarak hesaplanan ölçüttür (OECD, 2013, s. 169; Chanfreau ve Burchardt, 2008). Bu doğrultuda tezde, karekök eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelir değerleri; 2015 yılı için 14980.58 TL; 2016 yılı için 17260 TL; 2017 yılı için 19334.58 TL ve 2018 yılı için 21771.69 TL olarak hesaplanmıştır.

Tablo 4.2: Bağımlı Değişkene Ait İstatistik Değerleri

poor	Frekans Değeri	%
Yoksul olmayanlar	31804	66.88
Geçici Yoksullar	5876	12.36
Kronik Yoksullar	9876	20.77

Kaynak: (TÜİK, 2018 veri setinden elde edilmiştir.)

Tablo 4.2'den de görüleceği üzere ele alınan dört dönem boyunca yoksulluk yaşamamış bireylerin oranı %66,9'dur. Örneklemin %12,4'ü dört dönem içerisinde yalnızca bir dönem yoksulluk yaşayarak geçici olarak yoksul kategorisinde yer almıştır. Dört dönem boyunca iki ve daha uzun dönem yoksulluk yaşayan bireylerin oranı ise yaklaşık %20,8'dir.

Tablo 4.3: Açıklayıcı Değişkenlerin Tanımlamaları

Yaş (age)	Ferdin yaşı
Cinsiyet (gender)	Cinsiyet 0-Erkek (Referans grubu) 1-Kadın
Eğitim Düzeyi (edu)	Ferdin en son bitirdiği okul 0-Okur-yazar olmayan, okur-yazar olup bir okul bitirmeyen (Referans grubu) 1-İlkokul, ortaokul, mesleki ortaokul ve ilköğretim 2-Genel lise 3-Mesleki veya teknik lise 4-Yüksekokul, fakülte ve üzeri[10]
İş Durumu (empl)	Ferdin kendi tanımlamasına göre şu anki durumu 0-İş arıyor (Referans grubu) 1-Ücretli veya yevmiyeli olarak tam/yarı zamanlı çalışıyor 2-İşveren/kendi hesabına çalışan (tam/yarı zamanlı çalışıyor) 3-Emekli, erken emekli, işten ayrılmış, engelli veya çalışamaz halde 4-Çırak/stajyer, eğitim öğretime devam ediyor, ev işleri, çocuk, yaşlı, hasta vb. kişilerin bakımı ile meşgul, diğer faal olmayan
Medeni Durum (mar)	Ferdin medeni durumu 0-Hiç evlenmedi (Referans grubu) 1-Evli 2-Eşi öldü, boşandı, ayrı yaşıyor
Sağlık Durumu (health)	Ferdin genel sağlık durumu 0-Çok iyi/iyi (Referans grubu) 1-Ne iyi, ne kötü 2-Kötü/Çok kötü
Geçinebilme Durumu (exp)	Hanenin toplam aylık geliriyle bir ay boyunca geçinebilme durumu 0-Çok zor/zor (Referans grubu) 1-Biraz zor, biraz kolay 2-Kolay/çok kolay

Kaynak: (TÜİK, 2018 veri setinden elde edilmiştir.)

[10]2018 veri setinde bireylere ait yüksekokul, fakülte ve üzeri eğitim düzeyi tek bir kategoride yer aldığı için eğitim düzeyi sınıflandırılmasında ayrım yapılmamıştır.

Tablo 4.3'te bireylerin yoksul olmama, geçici yoksul olma ve kronik yoksul olma durumlarının belirleyicilerini araştırmak amacıyla kullanılan açıklayıcı değişkenlere yer verilmiştir. Tabloda yer alan sınıflandırmada yaş değişkeni hariç diğer değişkenlerde "0" değerini alanlar, referans grubu olarak alınmıştır. Çalışmada, yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, iş durumu, medeni durum, sağlık durumu ve geçinebilme durumu olmak üzere 7 tane açıklayıcı değişken kullanılmıştır. Açıklayıcı değişkenlere ait istatistik değerleri tablo 4.4'te verilmiştir.

Tablo 4.4: Açıklayıcı Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistik Değerleri

Açıklayıcı Değişken	Ortalama	Standart Hata	Minimum Değer	Maksimum Değer
Yaş (age)	44.05228	16.67218	15	105
Cinsiyet (gender)				
0-Erkek (Referans grubu)	0.46723	0.49893	0	1
1-Kadın	0.53276	0.49893	0	1
Eğitim Düzeyi (edu)				
0-Okur-yazar olmayan, okur-yazar olup bir okul bitirmeyen (Referans grubu)	0.17810	0.38261	0	1
1-İlkokul, ortaokul, mesleki ortaokul ve ilköğretim	0.50883	0.49992	0	1
2-Genel lise	0.09340	0.29100	0	1
3-Mesleki veya teknik lise	0.07494	0.26330	0	1
4-Yüksekokul, fakülte ve üzeri	0.14471	0.35181	0	1
İş Durumu (empl)				
0-İş arıyor (Referans grubu)	0.03694	0.18863	0	1
1-Ücretli veya yevmiyeli olarak tam/yarı zamanlı çalışıyor	0.31390	0.46408	0	1
2-İşveren/kendi hesabına çalışan (tam/yarı zamanlı çalışıyor)	0.15501	0.36192	0	1
3-Emekli, erken emekli, işten ayrılmış, engelli veya çalışamaz halde	0.14627	0.35338	0	1
4-Çırak/stajyer, eğitim öğretime devam ediyor, ev işleri, çocuk, yaşlı, hasta vb. kişilerin bakımı ile meşgul, diğer faal olmayan	0.34786	0.47630	0	1
Medeni Durum (mar)				
0-Hiç evlenmedi (Referans grubu)	0.16914	0.37488	0	1
1-Evli	0.72987	0.44403	0	1
2-Eşi öldü, boşandı, ayrı yaşıyor	0.10097	0.30130	0	1
Sağlık Durumu (health)				
0-Çok iyi/iyi (Referans grubu)	0.64166	0.47951	0	1
1-Ne iyi, ne kötü	0.24360	0.42926	0	1
2-Kötü/Çok kötü	0.11473	0.31870	0	1
Geçinebilme Durumu (exp)				
0-Çok zor/zor (Referans grubu)	0.26224	0.43985	0	1
1-Biraz zor, biraz kolay	0.56443	0.49585	0	1
2-Kolay/çok kolay	0.17348	0.37866	0	1

Kaynak: (TÜİK, 2018 veri setinden elde edilmiştir.)

Tablo 4.4 açıklayıcı değişkenlere ait verilerden düzenlenerek oluşturulmuş ve tabloda açıklayıcı değişkenlere ilişkin istatistik değerleri yer almıştır. Buna göre, yaş

değişkeninin en az değeri 15 ve en fazla değeri ise 105'tir. Dolayısıyla çalışmada yer alan bireylerden en küçüğü 15 yaşında iken en büyüğü 105 yaşında ve bireylerin ortalama yaşı ise 44.05'tir. Örneklemin %53,2'si kadın iken, %46,7'si erkektir. Eğitim düzeyi değişkenine göre, %17,8'i okuryazar olmayan ve bir okul bitirmeyen bireyler iken, %50,88'i ilköğretim ve %14,4'ü yüksekokul, fakülte ve üzeri mezunu bireylerdir. İş durumu değişkenine göre, %31,3'ü ücretli veya yevmiyeli çalışan, %34,7'si eğitimine devam eden, ev işleri, yaşlı, hasta bakımı vb. işlerle meşgul olan bireylerdir. Örneklem grubunda yer alan bireylerin yaklaşık %4'ünün iş aradığı görülmektedir. Medeni durum değişkenine göre örneklemin yaklaşık %73'ü evli, yaklaşık %17'si ise bekar bireylerden oluşmaktadır. Çalışmada ele alınan bireylerin %64'ünün sağlık durumunun çok iyi ve iyi olduğu, %17'sinin ise sağlık durumunun kötü veya çok kötü olduğu görülmektedir. Çalışmada ele alınan bireylerin %26,2'sinin geçinebilme durumu çok zor veya zor iken, %17,3'ünün geçinebilme durumu ise çok kolay veya kolaydır.

4.3.2. Model, Analiz ve Bulgular

Çalışma 2015-2018 dönemine ait yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, iş durumu, medeni durum, sağlık durumu ve geçinebilme durumu değişkenlerinin, kronik yoksulluk üzerindeki etkilerini görebilmek amacıyla veriler STATA 15 istatistik programı kullanılarak rassal etkiler panel sıralı logit modeli ile tahmin edilmiştir. Modelde zaman içerisinde değişmeyen ve bireye özgü (cinsiyet gibi) değişkenlerin yer alması nedeniyle rassal etkiler modeli kullanılmıştır. Ardından, modele ait marjinal etkiler hesaplanmış ve yorumlanmıştır.

2015-2018 dönemi için rassal etkili panel sıralı logit modeli şu şekilde kurulmuştur:

$$poor_{it} = \beta_0 + \beta_1 age_{it} + \beta_2 gender_{it} + \beta_3 edu_{it} + \beta_4 empl_{it} + \beta_5 mar_{it} + \beta_6 health_{it} + \beta_7 exp_{it} + u_{it}$$

Modelde i, i'inci gözlemi; t, zaman dilimini; bağımlı değişken $poor_{it}$ yoksulluk durumunu; age_{it} yaşı; $gender_{it}$ cinsiyeti,; edu_{it} eğitim düzeyini; $empl_{it}$ iş durumunu; mar_{it} medeni durumu; $health_{it}$ sağlık durumunu; exp_{it} geçinebilme durumunu ve u_{it} hata terimini ifade etmektedir. Çalışmaya ait rassal etkiler panel sıralı logit modeli değerleri tablo 4.5'te yer almaktadır.

Tablo 4.5: Rassal Etkiler Panel Sıralı Logit Modeli

Gözlem Sayısı: 11.889	Wald Chi2 (16)=390.06
Grup Sayısı: 11.889	Prob>chi2=0.0000
Entegrasyon Yöntemi: mvaghermite	Entegrasyon noktası: 12
Log pseudolikelihood: -8232842.2	

poor	Katsayılar	Robust Standart Hata	z	P>|z|
age	-.0740361	.0070225	-10.54	0.000
gender	-.568087	.1342748	-4.23	0.000
edu				
1	-2.03792	.213073	-9.56	0.000
2	-3.58976	.343065	-10.46	0.000
3	-3.866253	.3609374	-10.71	0.000
4	-5.748858	.3582434	-16.05	0.000
empl				
1	-.9480565	.2666528	-3.56	0.000
2	-.2434381	.2752238	-0.88	0.376
3	-.807097	.2973848	-2.71	0.007
4	-.509769	.272533	-1.87	0.061
mar				
1	.7819141	.1775754	4.40	0.000
2	1.26605	.2533876	5.00	0.000
health				
1	.282025	.1270314	2.22	0.026
2	1.212779	.1977842	6.13	0.000
exp				
1	-2.589106	.2318051	-11.17	0.000
2	-4.55223	.3362316	-13.54	0.000
/cut1	-6.518247	.5562878		
/cut2	-4.859753	.483558		
/sigma2_u	10.3495	1.598289		

Tablo 4.5 rassal etkiler panel sıralı logit model için sonuç değerlerini ifade etmektedir. Model tahmini ortalama ve varyans uyarlamalı Gauss-Hermite kareleme yöntemi (mvaghermite) kullanılarak elde edilmiştir (Güneş, 2021, s. 336). Wald istatistik değeri 390.06, prob değeri 0.000 olarak hesaplanmıştır ve model bir bütün olarak anlamlıdır. Ayrıca eğim katsayıları da genel olarak anlamlıdır. Çalışmada bağımlı değişkenimiz üç (τ) kategoriye (yoksul olmama, geçici yoksul olma ve kronik yoksul olma) sahiptir. Eşik değerleri ($\tau - 1$) değer aldığından dolayı, tabloda cut1 ve cut2 olmak üzere iki tane eşik değer mevcuttur. Cut1 değerinin yaklaşık olarak -6.52 olması bağımsız değişkenler sıfır iken yoksul olmama kategorisini, geçici yoksul ve kronik yoksul kategorilerinden ayırt etmek için kullanılan eşik değeridir ve yoksul olmama kategorisinin üst sınırını ifade etmektedir. Cut2 değişkeni ise bağımsız değişkenler sıfır iken yoksul olmama ve geçici yoksul olma kategorilerinin kronik yoksul olma kategorisinden ayırmak için kullanılan gizli değişken üzerindeki eşik noktasıdır ve değer yaklaşık -4.86 olarak hesaplanmıştır. İki değişken arasında yer alan bireyler geçici yoksul kategorisinde, -4.86 değerinden daha yüksek değer alan bireyler ise

kronik yoksul kategorisinde sınıflandırılmaktadır. Sigma2_u birim etkinin varyansını (σ_a^2) ifade etmektedir. Modelde birim etkinin varyansı 1.59 standart sapma ile 10.34 olarak hesaplanmıştır. Katsayı tahminlerinin daha anlaşılır ve iyi yorumlanabilmesi için marjinal etkiler hesaplanıp yorumlanmaktadır (Kiren Gürler, 2021, s. 117). Çalışmada yoksul olmama, geçici yoksul olma ve kronik yoksul olma durumları için marjinal etkiler hesaplanmış, ayrı ayrı tablolarda değerleri verilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 4.6: Rassal Etkiler Panel Sıralı Logit Modeli, Yoksul Olmama Durumu İçin Marjinal Etkiler

Gözlem Sayısı: 11.889
Model Varyans Tahmin Edicileri=Robust

poor=1	dy/dx	Delta-method Standart Hata	z	P>|z|
age	.0058482	.0003681	15.89	0.000
gender	.044874	.0103233	4.35	0.000
edu				
1	.1949792	.0138589	14.07	0.000
2	.3202994	.0174333	18.37	0.000
3	.3391708	.0179552	18.89	0.000
4	.4383502	.015155	28.92	0.000
empl				
1	.076469	.0217801	3.51	0.000
2	.020362	.0231719	0.88	0.380
3	.0656232	.0242946	2.70	0.007
4	.042103	.0227017	1.85	0.064
mar				
1	-.0593626	.0125088	-4.75	0.000
2	-.0989687	.0188265	-5.26	0.000
health				
1	-.0222343	.0099982	-2.22	0.026
2	-.1002852	.0154428	-6.49	0.000
exp				
1	.243117	.0136886	17.76	0.000
2	.3878694	.014388	26.96	0.000

Tablo 4.6 yoksul olmama durumu için hesaplanmış marjinal etki değerlerini ifade etmektedir. Diğer değişkenler sabit tutulduğunda bireylerin yaşı ilerledikçe yoksul olmama ihtimalleri %0,5 daha artmaktadır. Diğer değişkenler sabit tutulduğunda kadınların erkeklere göre yoksul olmama ihtimalleri %4 daha fazladır. Diğer değişkenler sabit tutulduğunda eğitim düzeyinde gerçekleşen artışın yoksul olmama olasılığı ile doğru orantılı olduğu görülmektedir. İlkokul mezunu olanların, okur-yazar olmayan ve okur-yazar olup, bir okul bitirmeyen bireylere göre yoksul olmama ihtimalleri yaklaşık %19,5, lise mezunları için %32, mesleki ve teknik lise mezunları için yaklaşık %34 ve yüksekokul, fakülte ve üzeri mezunları için ise yoksul olmama ihtimali %43,8 daha fazladır. Bireylerin iş durumuna bakıldığında, ücretli veya

yevmiyeli tam/yarı zamanlı çalışan bireylerin, iş arayan bireylere göre yoksul olmama ihtimalleri %7,6 daha fazladır. Emekli, erken emekli, işten ayrılmış, engelli veya çalışamaz halde olan bireylerin ise iş arayan bireylere göre yoksul olmama ihtimali yaklaşık %6,56 daha fazladır.

Diğer değişkenler sabit tutulduğunda evli bireylerin, bekarlara göre yoksul olmama ihtimalleri yaklaşık %6, eşi ölen, boşanan veya ayrı yaşayan bireylerin bekarlara göre yoksul olmama ihtimalleri ise yaklaşık %10 daha azdır. Genel sağlık durumu ne iyi ne kötü olan bireylerin, sağlık durumu iyi/çok iyi olan bireylere göre yoksul olmama ihtimalleri %2,2, sağlık durumu kötü/çok kötü olan bireylerin ise %10 daha düşüktür. Dolayısıyla sağlık durumu kötüleştikçe bireylerin yoksul olmama ihtimalleri azalmaktadır. Hanelerin toplam aylık hane geliriyle bir ay boyunca geçinebilme durumu, biraz zor/biraz kolay olan hanelerin, çok zor/zor olan hanelere göre yoksul olmama ihtimalleri %24, kolay/çok kolay olan hanelerin ise %38,7 daha fazladır. Dolayısıyla hanelerin geçinebilme durumu iyileştikçe yoksul olmama ihtimali artmaktadır.

Tablo 4.7: Rassal Etkiler Panel Sıralı Logit Modeli, Geçici Yoksul Olma Durumu İçin Marjinal Etkiler

Gözlem Sayısı: 11.889
Model Varyans Tahmin Edicileri=Robust

poor=2	**dy/dx**	**Delta-method Standart Hata**	**z**	**P>|z|**
age	-.0014072	.0000977	-14.41	0.000
gender	-.0107975	.0024877	-4.34	0.000
edu				
1	-.0276482	.0017322	-15.96	0.000
2	-.063948	.0042588	-15.02	0.000
3	-.0704743	.0047381	-14.87	0.000
4	-.1106578	.0048785	-22.68	0.000
empl				
1	-.0176577	.0044802	-3.94	0.000
2	-.0041772	.0046161	-0.90	0.366
3	-.0148357	.0051711	-2.87	0.004
4	-.0090657	.0045711	-1.98	0.047
mar				
1	.0154091	.0034608	4.45	0.000
2	.0240018	.0044895	5.35	0.000
health				
1	.0055198	.0024521	2.25	0.024
2	.0212967	.002918	7.30	0.000
exp				
1	-.0332354	.0016988	-19.56	0.000
2	-.0789735	.0034182	-23.10	0.000

Tablo 4.7 geçici yoksul olma durumu için hesaplanmış marjinal etkiler değerlerini ifade etmektedir. Tabloya bakıldığında yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, iş durumu ve geçinebilme durumu değişkenleri geçici yoksullukla negatif ilişkili iken medeni durum ve sağlık durumu değişkenleri ise pozitif yönde ilişkilidir. Buna göre, diğer değişkenler sabit tutulduğunda bireylerin yaşı ilerledikçe geçici yoksul olma ihtimalleri daha düşüktür. Cinsiyet değişkenine bakıldığında ise kadınların erkeklere göre geçici yoksul olma ihtimali daha azdır.

Eğitim düzeyi arttıkça, geçici yoksul olma ihtimali azalmaktadır. Yüksekokul, fakülte ve üzeri mezunu bireylerin, okur-yazar olmayan ve okur-yazar olup bir okul bitirmeyen bireylere göre geçici yoksul olma ihtimali % 11 daha düşüktür. İş durumu değişkenine bakıldığında, ücretli veya yevmiyeli tam/yarı zamanlı çalışan bireylerin, iş arayan bireylere göre geçici yoksul olma ihtimalleri yaklaşık %2 daha düşüktür. Emekli, erken emekli, işten ayrılmış, engelli veya çalışamaz halde olan bireylerin iş arayan bireylere göre geçici yoksul olma ihtimalleri yaklaşık %1,5 daha düşüktür.

Evli olan bireylerin, bekar bireylere göre geçici yoksul olma ihtimalleri %1,54, eşi ölen, boşanan veya ayrı yaşayan bireylerin ise bekarlara göre geçici yoksul olma ihtimalleri ise %2,4 daha fazladır. Genel sağlık durumu ne iyi ne kötü olan bireylerin, sağlık durumu iyi/çok iyi olan bireylere göre geçici yoksul olma ihtimalleri %0,5, sağlık durumu kötü/çok kötü olan bireylerin ise %2,13 daha fazladır. Dolayısıyla sağlık durumu kötüleştikçe bireylerin geçici yoksul olma ihtimalleri artmaktadır.

Hanelerin toplam aylık hane geliriyle bir ay boyunca geçinebilme durumu, biraz zor biraz kolay olan hanelerin çok zor/zor olan hanelere göre geçici yoksul olma ihtimalleri %3,32, kolay/çok kolay olan hanelerin ise yaklaşık %7,9 daha düşüktür. Dolayısıyla hanelerin geçinebilme durumu iyileştikçe geçici yoksul olma ihtimali azalmaktadır.

Tablo 4.8 kronik yoksul olma durumu için hesaplanmış marjinal etkiler değerlerini ifade etmektedir. Tabloya bakıldığına kronik yoksul olma durumu ile yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, iş durumu ve geçinebilme durumu değişkenleri negatif yönlü, medeni durum ve sağlık durumu değişkenleri ise pozitif yönlü ilişki içerisindedir.

Tablo 4.8: Rassal Etkiler Panel Sıralı Logit Modeli, Kronik Yoksul Olma Durumu İçin Marjinal Etkiler

Gözlem Sayısı: 11.889
Model Varyans Tahmin Edicileri=Robust

poor=3	dy/dx	Delta-method Standart Hata	z	P>|z|
age	-.004441	.0002843	-15.62	0.000
gender	-.0340765	.0078657	-4.33	0.000
edu				
1	-.167331	.0126936	-13.18	0.000
2	-.2563514	.0144701	-17.72	0.000
3	-.2686965	.0146378	-18.36	0.000
4	-.3276924	.0128254	-25.55	0.000
empl				
1	-.0588113	.0173755	-3.38	0.001
2	-.0161848	.0185617	-0.87	0.383
3	-.0507875	.0191931	-2.65	0.008
4	-.0330373	.0181504	-1.82	0.069
mar				
1	.0439534	.0090873	4.84	0.000
2	.0749669	.014463	5.18	0.000
health				
1	.0167145	.0075542	2.21	0.027
2	.0789885	.0126404	6.25	0.000
exp				
1	-.2098816	.0128532	-16.33	0.000
2	-.3088959	.0129355	-23.88	0.000

Diğer değişkenler sabitken bireylerin yaşı ilerledikçe kronik yoksul olma ihtimali azalmaktadır. Kadınların erkeklere göre kronik yoksul olma ihtimali %3,4 daha azdır. Eğitim düzeyi değişkeni için elde edilen bulgular anlamlıdır. İlköğretim mezunu olanların okur-yazar olmayan ve okur-yazar olup bir okul bitirmeyen bireylere göre kronik yoksul olma olasılığı %16,7, lise mezunu olanların %25,6, mesleki ve teknik lise mezunu olanların yaklaşık %27 ve yüksekokul, fakülte ve üzeri düzeyde bir eğitim düzeyine sahip olan bireylerin ise kronik yoksul olma olasılığı %32,7 daha düşüktür. Dolayısıyla eğitim düzeyinin artması kronik yoksulluk üzerinde negatif yönlü, azaltıcı bir etki meydana getirir.

İş durumu değişkenine bakıldığında, ücretli veya tam zamanlı olarak çalışan bireylerin, iş arayan bireylere göre kronik yoksul olma ihtimali yaklaşık %6 daha düşüktür. Emekli, erken emekli, işten ayrılmış, engelli veya çalışamaz halde olan bireylerin, iş arayan bireylere göre kronik yoksul olma ihtimali %5 daha düşüktür. Bireylerin geçinebilme durumu ile kronik yoksulluk arasında negatif yönlü bir ilişki mevcuttur. Şöyle ki, geçinebilme düzeyi biraz zor biraz kolay olan bireylerin, geçinebilme durumu çok zor/zor olan bireylere göre kronik yoksul olma ihtimalleri yaklaşık %21, geçinebilme düzeyi kolay/çok kolay olan bireylerin ise kronik yoksul

olma ihtimali %30 daha düşüktür. Dolayısıyla geçinebilme durumu iyileştikçe, bireylerin kronik yoksul olma ihtimali azalmaktadır.

Medeni durum ve sağlık durumu değişkenleri kronik yoksul olma durumu ile pozitif yönlü bir ilişki içerisindedir. Diğer değişkenler sabitken evlilerin, bekar bireylere göre kronik yoksul olma ihtimalleri %4,3, eşi ölen, boşanan, ayrı yaşayan bireylerin ise yaklaşık olarak %7,5 daha yüksektir. Sağlık durumu ne iyi ne kötü olan bireylerin, sağlık durumu çok iyi/iyi olan bireylere göre kronik yoksul olma ihtimalleri %1,6, sağlık durumu kötü/çok kötü olan bireylerin ise %7,9 daha yüksektir.

Yoksul olmama, geçici yoksul olma ve kronik yoksul olma durumlarına göre marjinal etkiler ayrı ayrı hesaplanmış ve elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır. Bireylerin yaşının ilerlemesi, yoksul olmama durumu ile pozitif ilişkili iken, geçici ve kronik yoksul olma durumu ile negatif ilişkilidir. Bu da yaş ilerledikçe, bireylerin geçici veya kronik yoksul olma olasılıklarının azaldığı anlamına gelmektedir. Sigeze ve Şengül (2018)'ün çalışmasının bulguları da benzer sonuçlar sergilemektedir. Kadınların erkeklere göre yoksul olmama ihtimalleri daha fazla, geçici ve kronik yoksul olma ihtimalleri ise daha azdır. Bu durum kadınların, erkeklere göre yoksul olma olasılıklarının daha düşük olduğunu ifade eden çalışmaları desteklemektedir (Dalgıç vd., 2015; Barcena-Martin ve Moro-Egido, 2013; Bradshaw, Chant ve Linneker, 2017; Sigeze ve Şengül, 2019).

Bireylerin eğitim düzeylerinin yoksulluk üzerindeki etkilerine bakıldığında, eğitim seviyesinin artmasının geçici ve kronik yoksul olma ihtimalini azalttığı görülmektedir. Karagöl, Koca ve İlgün (2018), bu bulguyu destekleyecek sonuçları elde etmiş, eğitim düzeyi ile yoksulluk arasında ters yönlü bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır. Ayrıca çalışmalarında ilkokul mezunu bireyler ile yüksekokul, fakülte ve üzeri mezunu bireyler arasındaki yoksulluk oranında önemli derecede farklılık olduğu görülmüştür. Ayrıca yapılan birçok çalışmadan elde edinilen bulgular birbirini destekler niteliktedir (Acar ve Başlevent, 2014; Afera, 2015; Alpaydın, 2008; Değirmenci, 2020; Evcim vd., 2020; Karayılmazlar, 2006; Kızılgöl ve Demir, 2010; Şahin ve Kılıç 2021; Uğur, 2016a; Van, 2022).

Bireylerin iş durumu yoksul olmama, geçici ve kronik yoksul olma üzerinde etkilidir. Ücretli veya yevmiyeli olarak tam/yarı zamanlı çalışan bireylerin, iş arayan bireylere

göre yoksul olmama ihtimali %8.93 daha fazla iken, geçici yoksul olma ihtimalleri %2 ve kronik yoksul olma ihtimalleri ise %6.89 daha azdır. Dolayısıyla çalışıyor olmak, yoksulluk üzerinde azaltıcı bir etkiye sahiptir. Dalgıç vd. (2015) ve Ayan ve Değirmenci (2021)'nin bulguları da benzer sonuçlar sergilemektedir.

Bireylerin medeni durumunda diğer değişkenler sabitken evli olanların ve eşi ölen, boşanan, ayrı yaşayan bireylerin, bekar olanlara göre yoksul olmama ihtimalleri daha az, geçici yoksul ve kronik yoksul olma ihtimalleri daha fazladır. Bu bulguyu destekleyecek çalışmalar (Çağlayan, Koşan ve Astar, 2012; Evcim vd., 2020; Sigeze ve Şengül, 2018) ve bireylerin medeni durumunun yoksulluk üzerinde bir etkisi olmadığını belirten çalışmalar (Kızılgöl, 2009; Değirmenci, 2020) da mevcuttur. Çalışmadan elde edilen bulgular, genel sağlık durumu kötüleştikçe bireylerin yoksul olmama olasılığının daha düşük, geçici ve kronik yoksul olma olasılığının ise daha yüksek olduğunu, bu durum genel sağlık durumunun iyileşmesinin yoksulluğu azaltıcı etkide bulunacağını ifade eden Yıldırım vd. (2018) ve Limanlı (2016)'nın çalışmaları ile ortak bulgulara sahiptir. Son değişken olan geçinebilme durumuna göre ise bireylerin geçinebilme durumları ile yoksul olmama, geçici yoksul ve kronik yoksul olma durumu ilişkilidir. Bireylerin geçinebilme durumları kolaylaştıkça bir diğer ifade ile geçinebilme durumları iyileştikçe geçici ve kronik yoksul olma olasılıkları azalmaktadır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yoksulluk konusuna ilgi son yıllarda giderek artmakta ve araştırma alanının genişlemesi ile yoksulluk üzerine çalışmalar günümüzde halen artarak devam etmektedir. Yoksulluğun statik analizleri, incelenen bir dönem için nüfusta yer alan yoksul kişi sayısını belirlemektedir, ancak bu durum yoksulluk incelemelerinin eksik bir yanını da ortaya koymaktadır. Çünkü incelenen bir dönemde nüfusun belirli bir kısmının yoksul olduğunu bilmek, bireylerin yoksulluk durumlarının geçici mi yoksa kronik mi olduğu sorusunu yanıtsız bırakmaktadır (Biewen, 2003, s. 2). Thorbecke (2007) de, yoksulluğun çözülmemiş konulardan birisinin doğrudan veya dolaylı olarak yoksulluk dinamikleri olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla bu eksikliğin giderilmesi için yoksulluk analizlerine zaman boyutu da dahil edilerek dinamik bir analiz gerçekleştirilmelidir. Çünkü yoksulluk, bireyden bireye, bir zaman diliminden başka bir zaman dilimine, bir yerden başka bir yere boyut ve nedenleri açısından çeşitlilik gösteren bir konudur. Bu nedenle yoksulluğa zaman boyutunun dahil edilmesi, bireylerin incelenen dönemden sonraki süreçte yoksulluktan kurtulup kurtulamadığına dair bilgilere ulaşılmasına ve yoksulluk durumlarının daha iyi incelenmesine imkân sağlamaktadır. Ayrıca yoksulluk dinamik bir bakış açısıyla incelendiğinde, araştırma sorusu "kim daha yoksul?" yerine "kimin yoksul kalma olasılığı daha yüksek ve kimin yoksul olma riski daha fazla?" şeklinde değişmektedir (Jenkins ve Cappelari, 2002). Dolayısıyla bu soruların cevaplanması, bireylerin yoksulluk durumları hakkında daha fazla bilgi edinilebilmesine olanak sağlamaktadır.

Yoksulluk çalışmalarında hem statik hem de dinamik anlamda çok fazla tek boyutlu ve çok boyutlu yoksulluk ölçümü mevcuttur. Bu durum, yoksulluk ölçümünün geniş bir ilgiye tabi olduğunu ifade eder. Tek boyutlu anlamda genel olarak gelire tabi bir ölçüm gerçekleşse de, insani yaşam boyutlarını da dahil edilerek çok boyutlu yoksulluk ölçümleri gerçekleştirilebilir. Bu kapsamda çalışmanın ikinci bölümünde, yoksulluk tanımlamaları ve çeşitlerinin yanında tek boyutlu ve çok boyutlu yoksulluk ölçümleri de ele alınarak açıklanmıştır. Tek boyutlu yoksulluk ölçümünde, yoksul bireylerin toplam nüfusa oranını ifade eden kafa sayım oranı en eski ölçüm yöntemidir. Bu ölçüm yöntemi içerisinde barındırdığı bir takım eksiklikler nedeniyle ve bu eksiklikleri gidermek amacıyla gelişerek yeni ölçüm yöntemlerinin gelişmesine neden

olmuştur. Türkiye için tek boyutlu yoksulluk ölçümleri üzerine yapılan incelemede, gelire bağlı yoksulluk eğitim düzeyi, yaş, hanede yaşayan birey sayısı ve medeni durum gibi sosyo-ekonomik belirleyiciler ile ilişkili olduğu görülmüştür. Çok boyutlu yoksulluk ölçümünde de birbirinden farklı ölçüm yöntemleri olsa da Alkire ve Foster (2011) tarafından geliştirilen AF yöntemi son dönemde sıklıkla kullanılmaktadır. Kullanılan bu yöntem ile Türkiye için çok boyutlu yoksulluk ölçümü üzerine bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda çok boyutlu yoksulluğun, eğitim, sağlık ve farklı yaşam standardı boyutları ile ilişkili olduğu görülmüştür.

Çalışmanın üçüncü kısmında kronik yoksulluk detaylandırılmıştır. Bu doğrultuda, yoksulluğun ömür boyu olmasa da yıllarca devam etmesi kronik yoksulluk olarak adlandırılır. Birey ya da hanelerin bazı dönemlerde yoksul sınıfında yer alması ve bazı dönemlerde yoksul olmayan sınıfında yer alması ise yoksulluğun geçici bir durum olduğunu ifade eder ve geçici yoksulluk olarak tanımlanır. Kronik yoksul olan bireyler yaşamlarının uzunca bir süresinde hatta yaşamları boyunca da yoksul olarak yaşayabilir. Ancak kronik yoksulluk tek bir nedenden dolayı meydana gelmemekle birlikte, bireylerin yaşayacağı bazı durumlar onların yoksulluk sürecine girmelerine neden olabilir. Örneğin, bireylerin yaşayacağı doğal afetler, gelir kayıpları, olumsuz sağlık şokları, kuraklık ve toplumların savaş içerisinde olması kronik yoksulluğa giriş nedenleri arasındadır. Bu nedenler, bireyin elinde olmadan gerçekleşen faktörler olsa da bireylerin okuma yazma bilmemesi, uzak kırsal alanda yaşaması, içki/uyuşturucu bağımlısı olması ve hanede yaşayan birey sayısının fazla olması kronik yoksulluk içerisinde tutan sebeplerdendir. Bu faktörleri yaşayan ve yoksulluktan kurtulamayan bireyler için yoksulluk kısır bir döngü haline gelebilir. Yoksulluk tuzağını ifade eden bu durum, yoksulluğa neden olan faktörlerin güçlenerek etkisini artırmasıdır. Güçlenen bu yapı kırılmadığı sürece yoksulluğun bireyin bütün yaşamı boyunca devam etmesi ve hatta kuşaktan kuşağa aktarılmasına neden olabilir. Bir diğer ifadeyle, bir birey ne kadar uzun süre yoksul kalırsa, yoksulluktan kurtulma olasılığı o kadar daha düşük olabilir (Jenkins, 2000). Bölüm içerisinde Türkiye için kronik yoksulluk ölçümleri üzerine bir inceleme de gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda, kronik yoksulluğun eğitim düzeyi, sağlık durumu, çalışan bireylerin Sosyal Güvenlik Kurumuna kayıtlı olması ve bireylerin kırsal alan veya kentlerde yaşaması gibi sosyo-ekonomik nedenlerle ilişkili olduğu görülmüştür.

Bu doğrultuda, tezin dördüncü kısmında Türkiye'de kronik ve geçici yoksulluğun belirleyicileri, 2015-2018 yılları için TÜİK tarafından hazırlanan GYKA'nın dört dönemlik mikro panel veri seti kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, iş durumu, medeni durum, sağlık durumu ve geçinebilme durumu değişkenlerinin, kronik ve geçici yoksulluk üzerindeki etkileri, rassal etkiler panel sıralı logit modeli ile tahmin edilmiştir. Ardından, modele ait marjinal etkiler hesaplanmış ve yorumlanmıştır. Uygulamada ele alınan bütün açıklayıcı değişkenlerin anlamlı, geçici ve kronik yoksulluk için belirleyici nitelikte olduğu sonucuna varılmıştır.

Elde edinilen bulgulara göre, eğitim düzeyi değişkeni, geçici ve kronik yoksulluk üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Uğur (2016a), eğitim düzeyinin artmasının kronik yoksulluktan çıkmada oldukça önemli olduğunu, Karayılmazlar (2006) ve Alpaydın (2008) ise çalışmalarında eğitim düzeyi ile yoksulluk arasında önemli bir ilişki olduğunu ifade ederler. Bu çalışmadan elde edilen bulgular da eğitim düzeyinin, yoksulluk için önemli bir belirleyici nitelikte olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü her eğitim düzeyi için, okuryazar olmayan bireye göre, eğitim arttıkça bireyin hem geçici hem de kronik yoksul olma olasılığı azalmaktadır. Ayrıca bireylerin eğitim seviyesi arttıkça, daha fazla kazançlı işlerde çalışarak yüksek gelir elde edebileceğine, haklarının daha fazla farkında olacağına ve daha verimli yaşam kalitesi ile yaşayacağına, böylelikle yoksulluk sınırının altına düşmeyeceğine inanılmaktadır.

Elde edinilen bulgulara göre, sağlık durumu değişkeni, geçici ve kronik yoksulluk üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Limanlı (2016), kötü sağlık durumuna sahip olan bireylerin yoksul olma durumlarının yüksek olduğunu ifade eder. Dolayısıyla, bu çalışmadan elde edinilen bulgularda da sağlık durumunun, yoksulluk için önemli bir belirleyici nitelikte olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü her sağlık durumunda, sağlık durumu çok iyi/iyi olan bireye göre, sağlık durumu kötüleştikçe bireylerin geçici ve kronik yoksul olma olasılıkları artmaktadır. Sağlıksız bireylerin, üretime katkıda yetersiz kaldıkları dolayısıyla düşük gelir düzeyine sahip oldukları düşünülmektedir.

Ayrıca, iş durumu değişkeninde bireylerin işsiz olması, geçici ve kronik yoksulluğu artırıcı bir etkiye sahiptir. Dalgıç vd. (2015) ve Ayan ve Değirmenci (2021), bireylerin çalışıyor durumda olmasının yoksulluk üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olduğunu ifade eder. Dolayısıyla, bu çalışmadan elde edilen bulgu da iş durumunun, geçici ve

kronik yoksulluk üzerinde belirleyici bir nitelikte olduğu ortaya çıkmıştır. Çünkü işsiz olan bireyler, düzenli bir gelire sahip değildir. Dolayısıyla, gelir yetersizliğine bağlı olarak temel ihtiyaçlarını da karşılamada zorlandıkları düşünülmektedir. Bu durum işsiz bireyleri, yoksulluk içerisinde tutmakta ve gelir seviyelerini arttırmadıkları için yoksulluktan çıkışı zorlaştırarak kronik yoksulluk sürecine girmelerine neden olmaktadır. Elde edilen bir diğer bulguya göre bireylerin geçinebilme durumu kötüleştikçe, geçici ve kronik yoksul olma olasıkları artmaktadır.

Çalışmanın bulguları, kronik yoksullukla mücadelede önemli bilgiler sunmaktadır. Buna göre, bireylerin eğitim düzeyindeki düşüklük, sağlık durumunda meydana gelen kötüleşme, işsiz kalma ve geçinebilme durumunda oluşan zorluklar, geçici ve kronik yoksulluğun önemli belirleyicileridir. Dolayısıyla bu durumların yaşanması geçici ve kronik yoksul olma ihtimalini arttıracaktır. Ayrıca bireylerin maddi imkanlarının yetersiz olması, onların barınma, beslenme, giyinme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamalarını zorlaştırırken, eğitim düzeyinin düşük olması kendi güçlerinin ve haklarının farkında olmamalarına neden olur. Bu sebepten ötürü kronik yoksulluğun önemli bir belirleyicisi olan eğitim düzeyi için, kamu eğitim yatırımlarının arttırılması, eğitimde fırsat eşitsizliklerinin giderilmesi, yoksul ailelerin çocuklarına eğitimlerine devam edebilmeleri için düzenli yardımların yapılması ve eğitim teşviklerinin sağlanması bireylerin yoksulluktan kurtulmalarını kolaylaştıracak bir etkiye sahip olacağı düşünülmektedir. Bireylerin genel sağlık durumlarını iyileştirici politikaların izlenmesinin, kamu sağlık teşviklerinin uygulanmasının ve kamu desteği ile genel sağlık taramalarının yaptırılmasının geçici ve kronik yoksulluk üzerinde yine azaltıcı bir etkiye sahip olacağı düşünülmektedir. Bireylerin iş durumlarının da geçici ve kronik yoksulluk üzerinde belirleyici bir faktör olduğu görülmektedir. Ücretli veya yevmiyeli olarak tam/yarı zamanlı çalışan bireylerin, iş arayan bireylere göre kronik yoksulluğa girme ihtimalleri oldukça düşüktür. Ayrıca geçinebilme durumları kolay/çok kolay olan bireylerin, zor/çok zor olan bireylere göre geçici ve kronik yoksul olma ihtimali düşüktür. Dolayısıyla istihdam olanaklarının arttırılması ve ücretlerin iyileştirilmesi hem iş arayan bireylere göre geçici ve kronik yoksul olma olasılığını azaltacağı hem de geçinebilme durumlarında bir iyileşme meydana getireceği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Abay, M. Ç., & Sezgin, S. (2018). Türkiye ve Bazı AB Ülkelerinde Yoksulluk ve Gelir Dağılımı. *Journal of Life Economics, 5*(4), 97-110.

Abraham, R., & Kavi, K. S. (2008). Multidimensional Poverty and Vulnerability. *Economic and Political Weekly*, 43(20), 79–87.

Acar, A. & Başlevent, C. (2014). Examination of the Transitions of Households into and out of Poverty in Turkey. *BETAM Working Paper Series* No. 15: BÜ.

Acar, A. (2014). The Dynamics of Multidimensional Poverty in Turkey. *BETAM Working Paper Series* No. 14. Bahçeşehir Üniversitesi.

Acar, A., Anıl, B., & Gürsel, S. (2017). Mismatch Between Material Deprivation and Income Poverty: The Case of Turkey. *Journal of Economic Issues, 51*(3), 828-842.

Achtziger, A. (2022). Overspending, Debt, and Poverty. *Current Opinion in Psychology*, 101342.

Adepoju, A. (2018). Determinants Of Multidimensional Poverty Transitions Among Rural Households in Nigeria. *International Association of Agricultural Economists,* No. 2058-2018-5335.

Adeyeye, S. A. O. (2017). The Role of Food Processing and Appropriate Storage Technologies in Ensuring Food Security and Food Availability in Africa. *Nutrition & Food Science, 47*(1), 122-139.

Afera, N. (2015). Determinants of Poverty in Rural Tigray: Ethiopia Evidence From Rural Households of Gulomekeda Wereda. *Journal of Poverty, Investment and Development, 10*(1), 95-102.

Akay, E. Ç. & Van, M. H. (2018). Panel Sıralı Nitel Tercih Modelleri. Editör. S. Güriş (Ed.), *Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi* içinde (ss. 229-245). İstanbul: Der Yayınları.

Akay, E. Ç. (2018). Panel İkili Nitel Tercih Modelleri. Editör. S. Güriş (Ed.), *Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi* içinde (ss. 203-228). İstanbul: Der Yayınları.

Akkuş, Ö. & Özkoç, H. (2018). *Stata Uygulamaları İle Nitel Veri Analizi.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002). Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri, Yoksullukla Mücadele Stratejileri. Aktan, C.C. (Ed), *Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu*, Ankara, 39-69.

Alagh, Y. K. (1992). Growth-Performance of the Indian Economy, 1950-89 Problems of Employment and Poverty, *Developing Economies*, 30(2), 97-116.

Aliber, M. (2003). Chronic Poverty in South Africa: Incidence, Causes and Policies. *World development*, *31*(3), 473-490.

Alkire, S. & A. Fortacz, A. (2021). Insıghts For Policymaking From The Multidimensional Poverty Index. *Great*, 169.

Alkire, S. & Foster, J. (2007, revised in 2008). Counting And Multidimensional Poverty Measurement. *OPHI Working Paper* 7, OPHI: University of Oxford.

Alkire, S. (2011). Multidimensional Poverty and its Discontents. *OPHI Working Papers* 46, OPHI: University of Oxford.

Alkire, S. and Jahan, S. (2018). The new global MPI 2018: Aligning with the Sustainable Development Goals. *OPHI Working Paper* 121, University of Oxford.

Alkire, S., Foster, J. & Santos, M. E. (2011). Where Did Identification Go? *Journal of Economic Inequality, 9(3),* 501-5.

Alkire, S., Foster, J., Seth, S., Santos, M. E., Roche, J. M. ve Ballon, P. (2015). *Multidimensional Poverty Measurement and Analysis.* United Kingdom: Oxford University Press.

Alkire, S., Kanagaratnam, U., Nogales, R., & Suppa, N. (2022). Revising The Global Multidimensional Poverty Index: Empirical Insights and Robustness. *Review of Income and Wealth*.

Al-Mamun, A., & Mazumder, M. N. H. (2015). Impact of Microcredit on Income, Poverty, and Economic Vulnerability in Peninsular Malaysia. *Development in practice*, *25*(3), 333-346.

Alpaydın, Y. (2008). Türkiye'de Yoksulluk ve Eğitim İlişkileri. *İlem Yıllık*, *3*(3), 49-64.

Altay, A. (2005). Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu Mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme. *Sosyoekonomi*, *2*(2).

Arpacıoğlu, Ö., & Yıldırım, M. (2011). Dünyada ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, *4*(2), 60-76.

Aslan, G. (2020). Türkiye'de Yoksulluk ve İşgücü Piyasası. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *3*(1), 83-105.

Atkinson, A. B. (1987). On The Measurement Of Poverty. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 749-764.

Atkinson, A. B. (2003). Multidimensional Deprivation: Contrasting Social Welfare and Counting Approaches. *The Journal of Economic Inequality*, *1*(1), 51-65.

Ayan, T. Y. & Değirmenci, N. (2021). Hanehalkı Sorumlusu ve Yoksulluk: Probit Model. *Journal of Management and Economics Research*, 19(1), 77-87.

Aydemir, A. (2021). *Bankacılık Sektörünün Finansal Kırılganlık Açısından Analizi Türkiye ve BRICS Ülke Örnekleri*. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Aydın, K., & Güloğlu, T. (2011). Türkiye'de Nispi Yoksulluğun Sosyo-Ekonomik Analizi. *Journal of Social Policy Conferences, 60,* 89–118.

Aykın, F. ve İpek, E. (2021). Eşdeğerlik Ölçeği Seçimine Göre Yoksulluk Göstergelerinin Analizi: Türkiye Uygulaması. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *17* (2), 279-296.

Azariadis, C., & Stachurski, J. (2005). Poverty Traps. *Handbook of economic growth*, *1*, 295-384.

Baetschmann, G. (2012). Identification and Estimation of Thresholds in The Fixed Effects Ordered Logit Model. *Economics Letters*, *115*(3), 416-418.

Baker, J., Schuler, N. (2004). Analyzing Urban Poverty: A Summary of Methods and Approaches. *Policy Research Working Paper; No.3399*. World Bank, Washington, D.C..

Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data.* Third Edition, New York: John Wiley & Sons Inc.

Banerjee, A., Breza, E., Duflo, E., & Kinnan, C. (2019). Can Microfinance Unlock A Poverty Trap for Some Entrepreneurs? (No. w26346). *National Bureau of Economic Research.*

Bárcena-Martín, E., & Moro-Egido, A. I. (2013). Gender and Poverty Risk in Europe. *Feminist Economics, 19(2), 69–99*

Barnett, B. J., Barrett, C. B., & Skees, J. R. (2008). Poverty Traps and Index-Based Risk Transfer Products. *World Development*, *36*(10), 1766-1785.

Barret, M. R., Carter, M. R. & J. P. Chavas (2019). *The Economics of Poverty Traps*. Chicago: University of Chicago Press.

Barrett, C. B., & McPeak, J. G. (2006). Poverty Traps and Safety Nets. In *Poverty, inequality and development* (pp. 131-154). Springer, Boston, MA.

Barrientos, A. (2013). Does vulnerability create poverty traps? In *Chronic Poverty Concepts, Causes and Policy* (pp. 85-111). Palgrave Macmillan, UK.

Barrientos, A., & Hulme, D. (2005). Chronic Poverty and Social Protection: Introduction. *The European Journal of Development Research*, *17*(1), 1-7.

Bartolucci, F. (2009). Analysis of Binary Panel Data By Static and Dynamic Logit Models. Erişim adresi: http://www.stat.unipg.it/~bart/Napoli031209.pdf.

Başaran, A., & Çetinkaya, M. (2013). Türkiye'de Sübjektif Yoksulluk Profili: 2003-2008. *Sosyoekonomi*, *19*(19).

Baulch, B. (2011). Overview: poverty dynamics and persistence in Asia and Africa. In B. Baulch (Ed), *Why Poverty Persists* (p.1-28). Edward Elgar: Cheltenham.

Betti, G., & Lemmi, A. (2013). Poverty and Social Exclusion in 3D: Multidimensional, Longitudinal and Small Area Estimation. In *Poverty and Social Exclusion* (pp. 319-333). Routledge.

Betti, G., Cheli, B., Lemmi, A. & Verma, V. (2006). Multidimensional and Longitudinal Poverty: an Integrated Fuzzy Approach. In A. Lemmi & G. Betti (Ed), *Fuzzy Set Approach to Multidimensional Poverty Measurement* (p. 115-138). New York: Springer.

Beyazıt, E. (2020). Sosyal Politika, Yoksulluk ve Kent Yoksulluğu. *OPUS International Journal of Society Researches*, *16*(30), 2966-2993.

Bhide, S. & Mehta, A. K. (2004). Chronic Poverty in Rural India: Issues and Findings From Panel Data. *Journal of Human Development*, *5*(2), 195-209.

Bhutta, Z. A., Berkley, J. A., Bandsma, R. H., Kerac, M., Trehan, I., & Briend, A. (2017). Severe Childhood Malnutrition. *Nature reviews Disease primers*, *3*(1), 1-18.

Biewen, M. (2003). Who Are The Chronic Poor? Evidence On The Extent And The Composition Of Chronic Poverty In Germany. *IZA Discussion Paper Series No: 779,* Institute for the Study of Labor, Bonn.

Biewen, M. (2006). Who Are The Chronic Poor? An Econometric Analysis of Chronic Poverty in Germany. In *Dynamics of Inequality and Poverty*. Emerald Group Publishing Limited.

Bildirici, Z. (2011). *Avrupa Birliğinde Yoksullukla Mücadele ve Türkiye'nin Uyum Sürecindeki Yeni Uygulamalar*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Bird, K. (2019). *Addressing Spatial Poverty Traps*. Overseas Development Institute, Chronic Poverty Advisory Network: London, UK.

Bonal, X. (2004). Is the World Bank Education Policy Adequate for Fighting Poverty? Some Evidence from Latin America. *International Journal of Educational Development, 24*(6), 649-666.

Bossert, W., Chakravarty, S. R., & d'Ambrosio, C. (2019). Poverty and Time. In *Poverty, Social Exclusion and Stochastic Dominance* (pp. 63-82). Springer, Singapore.

Bowles, S., Durlauf, S. N., & Hoff, K. R. (2006). *Poverty Traps* (pp. 116-138). New York: Russell Sage Foundation.

Bradshaw, S., Chant, S., & Linneker, B. (2017). Gender and Poverty: What We Konow, Don't Konow And Need To Know for Agenda 2030. *Gender, Place & Culture, 24(12), 1667–1688.*

Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika.* İstanbul: İletişim yayıncılık.

Burchi, F., Rippin, N., & Montenegro, C. (2018). From İncome Poverty to Multidimensional Poverty: An International Comparison. *Working Paper,* 174.

Calvo, C. & Dercon, S. (2006). Vulnerability to Poverty. *CSAE Working Paper Series,* (3).

Calvo, C. & Dercon, S. (2007). Chronic Poverty and All That: The Measurement of Poverty Over Time. *Chronic Poverty Research Centre*. Working Paper, (89).

Calvo, C. (2008). Vulnerability to Multidimensional Poverty: Peru, 1998-2002. *World Development, 36(6),* 1011–1020.

Calvo, C., & Dercon, S. (2013). Vulnerability to Individual and Aggregate Poverty. *Social Choice and Welfare,* 41, 721–740

Canbay, T., & Selim, S. (2010). Türkiye'de Hanehalkı Yoksulluğu. *Ege Akademik Bakış, 10(2),* 627–649.

Carter, M. R., & Ikegami, M. (2007). Looking Forward: Theory-Based Measures Of Chronic Poverty And Vulnerability. *Chronic Poverty Research Centre Working Paper*, (94).

Celidoni, M. (2013). Vulnerability to Poverty: An Empirical Comparison of Alternative Measures. Applied Economics, 45(12), 1493–1506.

Cerioli, A., & Zani, S. (1990). A Fuzzy Approach to The Measurement of Poverty. *In Income and Wealth Distribution, Inequality and Poverty* (pp. 272-284). Springer, Berlin, Heidelberg.

Chakrabartty, S. N. (2017). Composite Index: Methods and Properties. *Journal of Applied Quantitative Methods*, *12*(2), 25-33.

Chambers, R. (2006). What is poverty? Who asks? Who answers?. *Poverty in Focus December 2006, UNDP International Poverty Centre.*

Chanfreau, J., & Burchardt, T. (2008). *Equivalence Scales: Rationales, Uses And Assumptions.* Edinburgh: Scottish Government.

Chavez, A., & Lufin, M. (2022). Household Asset Dynamics and Shocks: An Empirical Assessment of Asset-Based Poverty Traps in Peru. *The Annals of Regional Science*, 1-31.

Cheli, B. & Lemmi, A. (1995). A Totally Fuzzy and Relative Approach to the Multidimensional Analysis of Poverty. *Economic Notes.* Vol. 24 (1), p. 115-134.

Chowdhury, T. A., & Mukhopadhaya, P. (2014). Multidimensional poverty approach and development of poverty indicators: the case of Bangladesh. *Contemporary South Asia*, *22*(3), 268-289.

Collinson, M. A., Gerritsen, A. A., Clark, S. J., Kahn, K., & Tollman, S. M. (2017). Migration and Socio-Economic Change in Rural South Africa, 2000-2007. In *The Dynamics of Migration, Health and Livelihoods* (pp. 81-108). Routledge.

Costa, M. & De Angelis, L. (2008). The Multidimensional Measurement Of Poverty: A Fuzzy Set Approach. *Statistica*, 68(3), 303-319.

Coşkun, M. N. (2012). Türkiye'de Yoksulluk: Bölgesel Farklılıklar ve Yoksulluğun Profili. *Discussion Paper*. No. 2012/59.

CPRC (2004). *The Chronic Poverty Report 2004–05.* Chronic Poverty Research Centre.

CPRC (2008). *The Chronic Poverty Report 2008-09: Escaping Poverty Traps.* Chronic Poverty Research Centre.

Çağlayan E., Koşan N. I., Astar M. (2012). An empirical analysis of the determinants of household poverty in Turkey. *Asian Economic and Financial Review,* 2(1): 181-191.

Çetin, İ. (2020). Yoksulluk ve Yoksulluk Göstergeleri: Türkiye ve OECD Ülkeleri Üzerine Bir Karşılaştırma. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *22*(2), 510-532.

Dağdemir, Ö. (1999). *Türkiye Ekonomisinde Yapısal Değişim ve Gelir Dağılımı.* Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir.

Dağdemir, Ö. (2002). Türkiye Ekonomisinde Yoksulluk Sorunu ve Yoksulluğun Analizi: 1987-1994. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Hak-İş Konfederasyonu Yayını, Ankara*, 1-19.

Dalgıç, B., İyidoğan, P. V., & Güven, A. (2015). Yoksulluk ve Yoksulluk Geçişlerinin Belirleyenleri: Türkiye Örneği. *Sosyoekonomi*, *23*(24).

Dam, M. M. (2014). *Sera Gazı Emisyonlarının Makroekonomik Değişkenlerle İlişkisi: OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi*. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Aydın.

Dang, H. A. H., & Dabalen, A. L. (2019). Is Poverty in Africa Mostly Chronic or Transient? Evidence From Synthetic Panel Data. *The Journal of Development Studies*, *55*(7), 1527-1547.

Dang, H. A. H., & Lanjouw, P. F. (2017). Welfare Dynamics Measurement: Two Definitions of A Vulnerability Line and Their Empirical Application. *Review of Income and Wealth*, *63*(4), 633-660.

De Silva, I., & Sumarto, S. (2018). Child Malnutrition in Indonesia: Can Education, Sanitation and Healthcare Augment The Role of Income?. *Journal of International Development*, *30*(5), 837-864.

Decerf, B. (2022). Absolute and Relative Poverty Measurement :A Survey. *Policy Research Working Paper;10008.* World Bank, Washington, DC.

Değirmenci, N. (2020). Hanehalkı Sorumlusunun Yoksulluk Olasılığını Etkileyen Demografik Özellikleri: Düzey 1 Bölgeleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *19*(39), 858-868.

Değirmenci, N., & Ayan, T. Y. (2020). OECD Ülkelerinin Sağlık Göstergeleri Açısından Bulanık Kümeleme Analizi ve TOPSIS Yöntemine Göre Değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *38*(2), 229-241.

Demir, G. (2022). Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksinin Bulanık LMAW Yöntemi İle Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimlerde Nicel Araştırmalar Dergisi*, *2*(1), 67-77.

Doğan, E. (2014). *Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi*. T.C. Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi. Yayın, 2880.

Dowling, J. M. & Fang, Y. C. (2009). *Chronic Poverty in Asia: Causes, Consequences and Policies.* World Scientific: Singapore.

Drewnowski, J. (1977). Poverty: It is Meaning and Measurement. *Development and Change*. *8* (2), 183-208.

Duclos, J. Y., Araar, A., & Giles, J. (2006). Chronic and Transient Poverty: Measurement and Estimation, With Evidence from China. *Journal of Development Economics*, *91*(2), 266-277.

Dumanlı, R. (1996). *Yoksulluk ve Türkiye'deki Boyutları.* DPT Uzmanlık Tezi. Ankara.

Dutta, I., Foster, J., & Mishra, A. (2011). On Measuring Vulnerability to Poverty. *Social Choice and Welfare*, 37(4), 743–761

Emeç, H., Üçdoğruk Birecikli, Ş., & Acar Balaylar, N. (2021). Türkiye'de Genç İşsizliğinin Profili: Panel Logit Model Tahmini. *Yönetim ve Çalışma Dergisi,* 5(2): 137-154.

Erdem, T. (2006). *Yoksulluk, Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavramlar ve Süreçler.* Erdem. T. (Ed.), Lotus Yayınevi, Ankara.

Erdoğan, G. (2002). Türkiye'de ve Dünyada Yoksulluk Ölçümleri Üzerine Değerlendirmeler. *Yoksullukla mücadele stratejileri, 4*.

Evcim, N., Güneş, S. & Karaalp-Orhan, H. S. (2020). Türkiye'de Hanehalkı Göreli Yoksulluğunu Etkileyen Faktörler: Lojistik Regresyon Analizi. *Sosyoekonomi,* 28(43): 11-32.

Fall, A. S., Antoine, P., Cissé, R., Dramani, L., Sall, M., Ndoye, T., Diop, M., Doucouré, B., Ballé Sylla, P. & Faye, A. (2011). The Dynamics of Poverty in Senegal: Chronic Poverty, Transitional Poverty and Vulnerabilities. *Policy Brief, LARTES, 27*, 6-p.

FAO, IFAD, UNICEF, WFP and WHO. (2022). *The State of Food Security and Nutrition in the World 2022. Repurposing food and agricultural policies to make healthy diets more affordable*. Rome, FAO.

Fasogbon, B. M., Arowosola, T. A., & Akanbi, A. A. (2021). Ending Poverty: The Role of Food and Nutrition to The Vulnerable. In *No Poverty* (pp. 279-289). Cham: Springer International Publishing.

Feeny, S., & McDonald, L. (2016). Vulnerability to Multidimensional Poverty: Findings from Households in Melanesia. *The Journal of Development Studies,* 52(3), 447–464.

Finn, A., & Leibbrandt, M. (2013). The Dynamics of Poverty in The First Three Waves of NIDS. *NIDS Discussion Paper, Working Paper Series,* 119.

Foster, J. E. & Santos, M. E. (2012). Measuring Chronic Poverty. *OPHI Working Paper* No. 52. OPHI: University of Oxford.

Foster, J. E. (2009). A Class of Chronic Poverty Measures. In T. Addison, D. Hulme & R. Kanbur (eds.), *Poverty Dynamics: Interdisciplinary Perspectives* (p. 59-76). Oxford: Oxford University Press.

Foster, J., Greer, J., & Thorbecke, E. (1984). A Class of Decomposable Poverty Measures. *Econometrica: Journal of The Econometric Society*, 761-766.

Foster, J., Seth, S., Michael, L., Sajaia, Z. (2013). *A Unified Approach to Measuring Poverty and Inequality-Theory and Practice: Streamlined Analysis with ADEPT Software*. Washington, DC: World Bank.

Fusco, A., & Van Kerm, P. (2022). Measuring Poverty Persistence. *Luxembourg Institute of Socia-Economic Research, Working Papers,* 2.

Gaiha, R. (1988). Income Mobility in Rural India. *Economic Development and Cultural Change*, *36*(2), 279-302.

Gallardo, M. (2018). Identifying Vulnerability to Poverty: A Critical Survey. *Journal of Economic Surveys*, *32*(4), 1074-1105.

Gallardo, M. (2020). Measuring Vulnerability to Multidimensional Poverty. *Social Indicators Research, 148*(1), 67-103.

Gallardo, M. (2022). Measuring vulnerability to Multidimensional Poverty With Bayesian Network Classifiers. *Economic Analysis and Policy*, *73*, 492-512.

Giovanis, E., & Ozdamar, O. (2021). Regional employment support programs and multidimensional poverty of youth in Turkey. *Eurasian Economic Review*, *11*, 583-609.

Goedhart, T., Halberstadt, V., Kapteyn, A., & Van Praag, B. (1977). The poverty line: concept and measurement. *Journal of human resources,* 503-520.

Goodhand, J. (2001). Violent Conflict, Poverty and Chronic Poverty. *Chronic Poverty Research Centre Working Paper*, (6).

Goodhand, J. (2003). Enduring Disorder and Persistent Poverty: A Review of The Linkages Between War and Chronic Poverty. *World Development*, *31*(3), 629-646.

Gore, C. (2003). Globalization, The International Poverty Trap and Chronic Poverty in the Least Developed Countries. *CRPC Working Paper*, (30).

Göksu, R. (2018). Kent Yoksullarının İşgal Evleriyle Kentte Söz Sahibi Olma Mücadelesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *73*(1), 105-127.

Green, M., & Hulme, D. (2005). From Correlates And Characteristics To Causes: Thinking About Poverty From A Chronic Poverty Perspective. *World Development*, *33*(6), 867-879.

Greene, W. H. & Hensher, D. A. (2010). *Modeling Ordered Choices A Primer*. USA: Cambridge University Press.

Greene, W. H. (2001). Fixed and Random Effects in Nonlinear Models. *NYU Working Paper, No,* EC-01-01.

Greene, W. H. (2008). *Econometric Analysis.* Sixth Edition, New Jersey: Pearson Prentice Hall.

Greitemeyer, T., & Sagioglou, C. (2019). The Experience of Deprivation: Does Relative More Than Absolute Status Predict Hostility?. *British journal of social psychology*, *58*(3), 515-533.

Gujarati, D. N. (2009). *Temel Ekonometri.* (Ü. Şenesen-G. G. Şenesen Çev.). İstanbul: Literatür Yayıncılık.

Güneş, C. (2021). Panel Sıralı Modeller ve Stata Uygulamaları. Editör. Ş. Ü. Birecikli & S. Şengül (Ed), *Uygulamalarla Mikroekonometri* içinde (ss. 329-345). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Güney, Ç. S. (2018). *Türkiye'de Dinamik Yoksulluğun Rassal Etkiler Multinominal Logit Model ile İncelenmesi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Adana.

Güney, Ç. S. (2021). Panel İki Durumlu Modeller ve Stata Uygulamaları. Editör. Ş. Ü. Birecikli & S. Şengül (Ed), *Uygulamalarla Mikroekonometri* içinde (ss. 301-313). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Güriş, S. & Çağlayan, E. (2000). *Ekonometri Temel Kavramlar*. İstanbul: Der Yayınları.

Güriş, S., Çağlayan Akay, E. & Güriş, B. (2017). *Eviews İle Temel Ekonometri.* İstanbul: Der Yayınları.

Gürler, Ö. K. (2021). Sıralı Modeller ve Stata Uygulamaları. Editör. Ş. Ü. Birecikli & S. Şengül (Ed), *Uygulamalarla Mikroekonometri* içinde (ss. 103-138). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Hagenaars, A. (1986). *The Perception of Poverty.* Amsterdam: North-Holland.

Haider, L. J., Boonstra, W. J., Peterson, G. D., & Schlüter, M. (2018). Traps and Sustainable Development in Rural Areas: A Review. *World Development, 101*, 311-321.

Haughton, J. & Khandker, S. R. (2009). *Handbook on Poverty and Inequality*. Washington: World Bank.

Hill, R. V., & Porter, C. (2017). Vulnerability to Drought and Food Price Shocks: Evidence from Ethiopia. *World Development, 96*, 65-77.

Hoff, K. (2000). Beyond Rosenstein-Rodan: The Modern Theory of Underdevelopment Traps. In *Washington DC, the World Bank, Annual World Bank Development Economics Conference*.

Hohberg, M., Landau, K., Kneib, T., Klasen, S., & Zucchini, W. (2018). Vulnerability to Poverty Revisited: Flexible Modeling and Better Predictive Performance. *Journal of Economic Inequality*, 16(3), 439-454.

Hoy, M., Thompson, B. S. & Zheng, B. (2012). Empirical issues in lifetime poverty measurement. *The Journal of Economic Inequality,* 10(2), 163-189.

Hsiao, C. (2007). Panel Data Analysis Advantages and Challenges. *Test*, *16*(1), 1-22.

Hulme, D. (2003). Chronic Poverty and Development Policy: An Introduction. *World Development*, *31*(3), 399-402.

Hulme, D., & McKay, A. (2006). Identifying and Measuring Chronic Poverty: Beyond Monetary Measures. *CPRC-IIPA Working Paper* 30. New Delhi: Indian Institute of Public Administration.

Hulme, D., & Shepherd, A. (2003). Conceptualizing Chronic Poverty. *World Development*, *31*(3), 403-423.

Hulme, D., Moore, K., & Shepherd, A. (2001). Chronic Poverty: Meanings and Analytical Frameworks. *Chronic Poverty Research Centre Working Paper*, (2).

ILO (1976). *Employment, Growth and Basic Needs: A One World Problem.* Geneva: International Labour Office.

Israeli, O. ve Weber, M. (2014). Defining Chronic Poverty: Comparing Different Approaches. *Applied Economics*, 46(31), 3874-3881.

Işık, D. A. (2018). Subjektif Yoksulluk: Leyden Yaklaşımı ile Bir Değerlendirme. *Amme İdaresi Dergisi* , *51* (1).

Jalan, J., & Ravallion, M. (1998). Transient Poverty in Postreform Rural China. *Journal of Comparative Economics*, *26*(2), 338-357.

Jäntti, M., & Danziger, S. (2000). Income poverty in advanced countries. *Handbook of income distribution*, *1*, 309-378.

Jenkins, S. P. (2000). Modelling Household Income Dynamics. *Journal of Population Economics*, *13*, 529-567.

Jenkins, S. P., & Cappellari, L. (2002). Modelling Low Income Transitions. *IZA Discussion Paper Series No: 504,* Institute for the Study of Labor, Bonn.

Johnson, D. (1988). The Measurement of Poverty in Australia: 1981–82 and 1985–86. *Australian Economic Review*, *21*(3), 13-24.

Jolliffe, D., & Prydz, E. B. (2016). Estimating international poverty lines from comparable national thresholds. *The Journal of Economic Inequality*, *14*(2), 185-198.

Kanbur, R., & Mukherjee, D. (2007). Premature Mortality And Poverty Measurement. *Bulletin Of Economic Research, 59*(4), 339-359.

Kapteyn, A., Kooreman, P., & Willemse, R. (1988). *Some Methodological Issues in the Implementation of Subjective Poverty Definitions. The Journal of Human Resources, 23*(2), 222.

Karadağ, M. A. (2015). *Tek Boyutlu ve Çok Boyutlu Yoksulluk Ölçümleri: Türkiye Uygulaması.* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Karadağ, M. A., & Saraçoğlu, B. (2015). Çok Boyutlu Yoksulluk Analizi: Türkiye-AB Karşılaştırması. *Amme İdaresi Dergisi*, *48*(4).

Karagöl, E. T., Koca, A. G. D., & İlgün, B. (2018). Eğitim ve Yoksulluk İlişkisi. In *International Conference on Applied Economics and Finance & Extended Wıth Social Sciences,* 205-217.

Karahasan, B. C., & Bilgel, F. (2021). The topography and sources of multidimensional poverty in Turkey. *Social Indicators Research, 154*(2), 413-445.

Karayılmazlar, E. (2006). Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk ve Eğitim. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *24*(2), 205-225.

Kartal, A., & Zanbak, M. (2020). Kadın Yoksulluğunun Çok Boyutlu Analizi: Antalya Alt Bölgesi Örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 294-315.

Kartal, N., & Demirhan, Y. (2014). Türkiye'de Kentsel Yoksulluğun Kırsal Nedenleri ve Çözüm Önerileri Üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *15*(2), 135-154.

Katchova, A. (2013). Ordered probit and logit models. *Econometrics Academy*.

Kaya, Z. (2011). *Türkiye'de Yoksulluk Analizi: Bir Probit Model Uygulaması.* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Kayalıdere, G. ve Şahin, H. (2014). Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye'de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelişimi ve Yoksulluk. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi,* 2(2): 57-75.

Kennedy, P. (2006). *Ekonometri Kılavuzu.* (M. Sarımeşeli-Ş. Açıkgöz Çev.). Ankara: Gazi Kitapevi.

Keser, E. N. N. (2019). Türkiye'de Yaşlı Yoksulluğu Sorununa Yönelik Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *30*(2), 739-764.

Khan, H. M. (2000). Rural Poverty in Developing Countries: Issues and Policies, *IMF Working Paper*, 3-30.

Kılıç, J., & Tunçsiper, B. (2021). Çok Boyutlu Yoksulluk ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye ve Bazı Ülkeler İçin Sistem GMM Analizi (2010-2018). *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *19*(4), 101-114.

Kızılgöl, Ö. (2009). *Türkiye'de Yoksulluk Sorunu: Ekonometrik Bir Bakış.* Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Kızılgöl, Ö. A., & Demir, Ç. (2010). Türkiye'de Yoksulluğun Boyutuna İlişkin Ekonometrik Analizler. *Business and Economics Research Journal*, *1*(1), 21.

Klasen, S., & Povel, F. (2013). Defining and Measuring Vulnerability: State of The Art and New Proposals. *Vulnerability to poverty*, 17-49.

Koçaşlı, İ. O. & Eroğlu, N. (2021). Rezerv Opsiyon Mekanizmasının Finansal İstikrara Etkisi Üzerine Ekonometrik Bir Uygulama. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* 43(1), 157-178.

Koomson, I., Villano, R. A., & Hadley, D. (2020). Effect of Financial Inclusion on Poverty and Vulnerability to Poverty: Evidence Using a Multidimensional Measure of Financial Inclusion. *Social Indicators Research*, *149*(2), 613-639.

Kothari, U. (2002). Migration and Chronic Poverty. *Manchester: Chronic Poverty Research Centre*, (16).

Krishna, A. (2009). Subjective Assessments, Participatory Methods, and Poverty Dynamics. *Poverty Dynamics: Interdisciplinary Perspectives*, 183.

Kutlar, A. (2012). *Ekonometriye Giriş.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Lechner, M., Lollivier, S., & Magnac, T. (2008). Parametric binary choice models. In *The econometrics of panel data* (pp. 215-245). Springer, Berlin, Heidelberg.

Legendre, B., & Ricci, O. (2015). Measuring Fuel Poverty in France: Which Households Are The Most Fuel Vulnerable?. *Energy Economics*, *49*, 620-628.

Levy, F. (1977). How Big is the American Underclass? *Working Paper* 0090-1. Washington, DC: Urban Institute.

Limanlı, Ö. (2015). Intertemporal poverty in Turkey. Procedia Economics and Finance, 30, 487–497.

Limanlı, Ö. (2016). Multidimensional poverty in Turkey. In *Turkish economic association international conference on economics ICE-TEA* (p. 110).

Limanlı, Ö. (2020). Türkiye'de Çocuk Yoksulluğu: Bir Yeniden Değerlendirme. *Journal of Research in Economics*, *4*(2), 158-173.

Lipton, M. (1997). Poverty--are there holes in the consensus?. *World Development*, *25*(7), 1003-1007.

Lok-Dessallien, R. (1999). Review of Poverty Concepts and Indicators. *UNDP Soc Dev Poverty Elimin Div Poverty Reduct Ser*, 21.

Long, J. S. & Freese, J. (2001). *Regression Models For Categorical Dependent Variables Using STATA.* Texas: Stata Corporation (StataCorp).

Mabughi, N., & Selim, T. (2006). Poverty as social deprivation: A survey. *Review of Social Economy*, *64*(2), 181-204.

Maddala, G. S. (1987). Limited Dependent Variable Models Using Panel Data. *Journal of Human resources*, 307-338.

Mansoori, E. G. (2011). FRBC: A fuzzy rule-based clustering algorithm. *IEEE transactions on fuzzy systems*, *19*(5), 960-971.

McCulloch, N., & Calandrino, M. (2003). Vulnerability and Chronic Poverty in Rural Sichuan. *World Development*, *31*(3), 611-628.

McKay, A. (2013). Assets and Chronic Poverty. Shepherd, A. & Brunt, J. (Ed.), *Chronic Poverty Concepts, Causes and Policy. Rethinking International Development Series* (112-133). London: Palgrave Macmillan.

McKay, A., & Lawson, D. (2003). Assessing The Extent And Nature Of Chronic Poverty In Low Income Countries: Issues And Evidence. *World development*, *31*(3), 425-439.

Mehta, A. K., & Bhide, S. (2003). Issues in Chronic Poverty: Panel Data Based Analysis. *Chronic Poverty Research Centre Working Paper*.

Mehta, A. K., & Bhide, S. (2018). Poverty Trends and Measures. In *Poverty, Chronic Poverty and Poverty Dynamics* (pp. 9-36). Singapore: Springer.

Mehta, A. K., Bhide, S., Kumar, A., & Shah, A. (2018). Poverty, Chronic Poverty and Poverty Dynamics. *Policy Imperatives. Singapore: Springer*.

Mehta, A. K., Shepherd, A., Bhide, S., Shah, A., & Kumar, A. (2011). India Chronic Poverty Report. *Chronic Poverty Research Centre Working Paper*.

Mihai, M., Ţiţan, E., & Manea, D. (2015). Education and poverty. *Procedia Economics and Finance*, *32*, 855-860.

Mirza, M. U., Richter, A., Van Nes, E. H., & Scheffer, M. (2019). Technology Driven Inequality Leads To Poverty and Resource Depletion. *Ecological Economics*, 160, 215-226.

Mitlin, D. (2003). Addressing Urban Poverty Through Strengthening Assets. *Habitat International*, 27(3), 393-406.

Mosse, D. (2007). Power And The Durability Of Poverty: A Critical Exploration Of The Links Between Culture, Marginality And Chronic Poverty. *Chronic Poverty Research Centre Working Paper*, (107).

Mussard, S., & Pi Alperin, M. N. (2007). *Multidimensional poverty decomposition: a fuzzy set approach*. Milano: Vita e pensiero.

Narinç, N. Ö. (2022). Türkiye'de Subjektif Yoksulluğu Belirleyen Faktörlerin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modelle Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (47), 74-92.

Nelson, R. R. (1956). A Theory of The Low-Level Equilibrium Trap in Underdeveloped Economies. *The American Economic Review*, *46*(5), 894-908.

Ochilov, A. O., & Najibullah, E. (2021). How to Reduce Poverty in Afghanistan. In *E-Conference Globe* (pp. 114-117).

Odekon, M. (2006). *Encyclopedia of world poverty*. London: Sage Publications.

OECD, (2013). *OECD Guidelines for Micro Statistics on Household Wealth*. OECD Publishing, Paris.

Oldford, R. W., & Cherry, W. H. (2006). Picturing probability: The poverty of Venn diagrams, the richness of eikosograms. *Unpublished manuscript*.

OPHI (2018). *Global Multidimensional Poverty Index 2018: The Most Detailed Picture to Date of The World's Poorest People.* Oxford: University of Oxford.

Osmani, S. (2007). When Endowments And Opportunities Don't Match: Understanding Chronic Poverty. *Chronic Poverty Research Centre Working Paper*, (78).

Önder, H., & Şenses, F. (2006). Türkiye'de Yoksulluk Ve Yoksulluk Düşüncesi. *İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar*, *199*, 221.

Örnek, İ. (2010). Türkiye'de Yoksulluğun Azaltılmasında Kırsal Kalkınma Stratejilerinin Etkinliği. *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Bildiriler Kitabı. TC Başbakanlık SYDV Başkanlığı Yayını,* Ankara.

Özer, H. (2004). *Nitel Değişkenli Ekonometrik Modeller Teori ve Bir Uygulama*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Özkoç, H. H. (2021). Sıralı Logit ve Probit Modelleri. Editör. E. Ç. Akay & Ö. Korkmaz (Ed), *Sağlık verileri ile uygulamalı mikroekonometri* içinde (ss. 265-288). İstanbul: Der Yayınları.

Öztornacı, B., & Demirdöğen, A. (2015). Farklı Eşdeğerlik Ölçeklerine Göre Temel Yoksulluk Göstergelerinin Değişimi: Türkiye Örneği. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, *21*(1 ve 2), 7-15.

Pisani, M., & Grech, S. (2017). Disability and Forced Migration: Critical Intersectionalities. *Disability and the Global South,* 2(1), 421-441.

Povel, F. (2015). Measuring Exposure to Downside Risk With an Application to Thailand and Vietnam. *World Development,* 71, 4–24.

Pyatt, G. (2003). An alternative approach to poverty analysis. *Economic Systems Research, 15*(2), 113-133.

Quisumbing, A. R. (2007). Investments, Bequests, and Public Policy: Intergenerational Transfers and The Escape from Poverty. *Chronic Poverty Research Centre Working Paper*, (98).

Ravallion, M. (1988). Expected Poverty Under Risk-Induced Welfare Variability. *The economic journal*, *98*(393), 1171-1182.

Ravallion, M. (1990). On the coverage of public employment schemes for poverty alleviation. *Journal of Development Economics*, *34*(1-2), 57-79.

Ravallion, M. (1992). Poverty Comparisons: A Guide To Concepts And Methods. *Living Standards Measurement Study (LSMS) Working Paper*, No: 88. Washington D.C: World Bank Group.

Ravallion, M. (2011). On Multidimensional Indices Of Poverty. *The Journal of Economic Inequality, 9(2), 235–248.*

Ravallion, M., & Huppi, M. (1991). Measuring changes in poverty: A methodological case study of Indonesia during an adjustment period. *The World Bank Economic Review*, *5*(1), 57-82.

Ravallion, M., & Sen, B. (1996). When method matters: Monitoring poverty in Bangladesh. *Economic development and cultural change*, *44*(4), 761-792.

Roberts, B. J. (2001). Chronic and Transitory Poverty in Post-Apartheid South Africa: Evidence from KwaZulu-Natal. *Journal of Poverty*, *5*(4), 1-28.

Rodgers J. & Rodgers, J. (1993). Chronic Poverty in the United States. *Journal of Human Resources*, 28 (1), 25-54.

Sağlam, M., & Karaca, S. S. (2015). Çalışma Sermayesi Unsurlarının Firma Karlılığına Etkisi: Borsa İstanbul Şirketleri Üzerine Bir Uygulama. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, *10*(1), 119-132.

Sanchez Carrera, E. J. (2019). Evolutionary Dynamics of Poverty Traps. *Journal of Evolutionary Economics*, *29*(2), 611-630.

Sapancalı, F. (2001). Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2): 115-140.

Saravanakumar, V., Malaiarasan, U., & Balasubramanian, R. (2020). Sustainable Agriculture, Poverty, Food Security and İmproved Nutrition. In *Sustainable development goals* (pp. 13-39). Springer, Cham.

Saxena, N. C. (2018). Hunger, Under-Nutrition and Food Security in India. In *Poverty, Chronic Poverty and Poverty Dynamics* (pp. 55-92). Springer, Singapore.

Sayyan, H. (2000). *Dinamik Panel Veri Modelleri ve OECD Ülkeleri Para Talebi Uygulaması*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Selim, S., Kırgel, H. D., Çelik, O., & Yazıcıoğlu, H. (2014). Türkiye'de İşsizliğin Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri: Panel Veri Analizi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, *10*(22), 1-25.

Sen, A. (1976). Poverty: an ordinal approach to measurement. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 219-231.

Sen, A. (1993). Capability and Well-Being. In M. C. Nussbaum & A. Sen (eds.), *The Quality of Life* (pp.30-53). Oxford: Clarendon Press.

Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma* (Çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1999.

Sen, B. (2003). Drivers of Escape and Descent: Changing Household Fortunes in Rural Bangladesh. *World development*, *31*(3), 513-534.

Sert, D. S., & Erenler, T. C. (2021). Theories of Migration: Reasons for Mobility. In *No Poverty* (pp. 1061-1072). Cham: Springer International Publishing.

Sezgin, F. H., Hobikoğlu, E. H., & Budak, Y. (2022). Yoksulluk Algı Ölçeği Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, *14*(26), 229-244.

Sharma, P., Dwivedi, S., & Singh, D. (2016). Global Poverty, Hunger, and Malnutrition: A Situational Analysis. In *Biofortification of food crops* (pp. 19-30). Springer, New Delhi.

Shepherd, A. (2007). Chronic Poverty: Some Policy Implications. *Development*, *50*(2), 48-55.

Shifa, M., David, A., & Leibbrandt, M. (2021). Spatial Inequality Through The Prism of A Pandemic: Covid-19 in South Africa. *Scientific African*, *13*, e00949.

Siddiqui, F., Salam, R. A., Lassi, Z. S., & Das, J. K. (2020). The Intertwined Relationship Between Malnutrition and Poverty. *Frontiers in Public Health*, *8*, 453.

Sigeze, Ç. (2012). *Türkiye'de Hanelerin Tüketim Harcamaları: Panel Verilerle Talep Sisteminin Tahmini.* Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Sigeze, Ç., & Şengül, S. (2018). Türkiye'de Yoksulluğun Rassal Etkiler Multinomial Logit Model İle İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *20*(4), 503-521.

Sigeze, Ç., & Şengül, S. (2019). Rassal Etkiler Multinomial Logit Model için Bayesyen ve Klasik Yaklaşım: Türkiye'de Dinamik Yoksulluk Örneği. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *9*(1), 51-71.

Sihombing, P. R., & Arsani, A. M. (2021, April). Static and Dynamic Panel Models: Which is Better? Case study: Poverty data in Indonesia 2012-2019. In *IOP Conference Series: Earth and Environmental Science* (Vol. 739, No. 1, p. 012057). IOP Publishing.

Srinivasan, T. N. (1977). *Poverty: Some Measurement Problems*. World Bank.

StataCorp, (2021). *Stata Longitudinal Data/Panel Data Reference Manual.* USA: Stata Corp.

Streeten, P. (1994). Poverty Concepts and Measurement. In *Poverty monitoring: An international concern* (pp. 15-30). Palgrave Macmillan, London.

Sugiyarto, E., Deshingkar, P., & McKay, A. (2019). Internal Migration and Poverty: A Lesson Based on Panel Data Analysis from Indonesia. Jayanthakumaran, K., Verma, R., Wan, G., Wilson, E. (Ed). In *Internal Migration, Urbanization and Poverty in Asia: Dynamics and Interrelationships* (pp. 135-162). Springer, Singapore.

Suryahadi, A., & Sumarto, S. (2001). *The Chronic Poor, The Transient Poor And The Vulnerable In Indonesia Before And After The Crisis*. SMERU Research İnstitute.

Şahin, S. Ç., & Kılıç, İ. E. (2021). Poverty Dynamics in Turkey: A Multinomial Logit Model. *Ekonomika*, *100*(2), 133-143.

Şak, N. (2021). İkili Nitel Tercih Modelleri. Editör. E. Ç. Akay & Ö. Korkmaz (Ed), *Sağlık verileri ile uygulamalı mikroekonometri* içinde (s.193-214). İstanbul: Der Yayınları.

Şeker, S. D. (2011). *The Dynamics of Poverty in Turkey*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi İktisat Bölümü, Ankara.

Şeker, S. D. (2011). Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi ve Endeks Sıralamasının Analizi. *Kalkınma Bakanlığı Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü,* Yayın No: 2828, Ekim.

Şeker, S. D., & Dayıoğlu, M. (2015). Poverty Dynamics in Turkey. *Review of Income and wealth*, *61*(3), 477-493.

Şengül, S. (2004). *Türkiye'de Yoksulluk Profili ve Gelir Gruplarına Göre Gıda Talebi.* Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.

Şenses, F. (2019). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk.* İstanbul: İletişim Yayınları.

Tatoğlu, F. Y. (2017). Determining The Factors That Affect The Net Migration Rate in Turkey with Ordered Panel Logit Regression Analysis. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *18*(1), 1-13.

Tatoğlu, F. Y. (2021). Panel Veri Modelleri. Editör. E. Ç. Akay & Ö. Korkmaz (Ed), *Sağlık verileri ile uygulamalı mikroekonometri* içinde (ss. 393-435). İstanbul: Der Yayınları

Tavares, F. F., & Betti, G. (2021). The Pandemic of Poverty, Vulnerability, and COVID-19: Evidence From A Fuzzy Multidimensional Analysis of Deprivations in Brazil. *World Development*, *139*, 105307.

Tekdemir, N. (2019). *Türkiye'de Çocuk Yoksulluğu ve Çocuk Yoksulluğunun Belirleyicilerinin AB Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Analizi.* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Tekdemir, N., & Yılmaz, H. H. (2020). Türkiye ve Avrupa Ülkelerinde Çocuk Yoksulluğunun Belirleyicileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi,* 53(3), 1075-1104.

Tekeli, İ. (2000). *Kent Yoksulluğu ve Modernite'nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine*. H. Akder ve M. Güvenç (Ed.), *Yoksulluk Bölgesel Gelişme, Kırsal Yoksulluk, Kent Yoksulluğu*. İstanbul: TESEV Yayını. (139-160).

Tembon, M. & Fort, L. (2008). *Girls' Education in the 21st Century: Gender Equality, Empowerment, and Economic Growth. Directions in Development; Human Development.* Washington, DC: World Bank.

Temiz, H. E. (2008). Dünyada Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri. *Çalışma ve Toplum*, *2*(17), 61-100.

Thorbecke, E. (2007). Multidimensional Poverty: Conceptual and Measurement Issues. In N. Kakwani & J. Silber (Ed.), *The Many Dimensions of Poverty* (p. 3-19). Palgrave MacMillan.

Topgül, S. (2013). Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *14*(1), 277–296.

Townsend, P. (1962). The meaning of poverty. *British Journal of Sociology,* Vol. 13(3), p. 210-227.

Tran, P. B., Hensing, G., Wingfield, T., Atkins, S., Annerstedt, K. S., Kazibwe, J., ... & Lönnroth, K. (2020). Income Security During Public Health Emergencies: The COVID-19 Poverty Trap in Vietnam. *BMJ Global health*, *5*(6), e002504.

TÜİK (2022). *Gelir, Yaşam ve Tüketim İstatistikleri*. data.tuik.gov.tr (Erişim Tarihi: 06.05.2022).

Uğur, M. S. (2015). Yoksulluğun Çok Boyutluluğu ve Türkiye İçin Çok Boyutlu Bir Yoksulluk Ölçümü. *EY International Congress on Economics II*, Ankara.

Uğur, M. S. (2016a). *Yoksulluğun Dinamiklerinin Çok Boyutlu Olarak İncelenmesi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Adana.

Uğur, M. S. (2016b). Multidimensional Poverty Index With Alkire-Foster Methodology For Nuts-1 Regions In Turkey. *Economic and Social Development: Book of Proceedings*, 272.

UN (1996). *Report of The United Nations Conference on Human Settlements (HABITAT II).* Oxford University Press for the United Nations Centre for Human Settlements.

UNDP (1990). *Human Development Report 1990*. New York: Oxford University Press.

UNDP (1997). *Human Development Report 1997*. New York: Oxford University Press.

UNDP (2006). *Human Development Report 2006*. New York: Oxford University Press.

UNDP (2010). *Human Development Report 1997*. New York: Palgrave Macmillan.

Uzun, A. M. (2003). Yoksulluk Olgusu ve Dünya Bankası. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2): 155-173.

Ünal, İ. B., & Doğan, M. K. (2022). Türkiye'de enflasyonun gelir eşitsizliğine etkisinin mikro düzeyde analizi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *77*(2), 309-332.

Vakis, R., Rigolini, J., & Lucchetti, L. (2016). *Left Behind: Chronic Poverty in Latin America and The Caribbean*. World Bank Publications.

Van, M. H. (2022). Türkiye'de Yoksulluğun Mikro Düzeyde Belirleyicileri: Kantil Regresyon Analizi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,* 12(2), 105-129.

Venn, J. (1880). On the Diagrammatic and Mechanical Representation of Propositions and Reasonings. *Philosophical Magazine and Journal of Science,* 10(59), 1-18.

Vijayamohanan P. N. (2016). Panel Data Analysis with Stata Part 1 Fixed Effects and Random Effects Models. *MPRA Paper, 76869*.

Visser, M., Jumare, H., & Brick, K. (2020). Risk Preferences and Poverty Traps In The Uptake Of Credit and Insurance Amongst Small-Scale Farmers in South Africa. *Journal of Economic Behavior & Organization*, *180*, 826-836.

Ward, P. S. (2016). Transient Poverty, Poverty Dynamics, and Vulnerability to Poverty: An Empirical Analysis Using a Balanced Panel From Rural China. *World development*, *78*, 541-553.

Watts, H. W. (1969). An economic definition of poverty. No. 1907-2017-1986.

Winkelmann, R. & Boes, S. (2006). *Analysis of Microdata.* New York: Springer.

Wooldridge, J. M. (2019). *Ekonometriye giriş modern yaklaşım* (E.Ç. Akay, Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.

World Bank (1990). *World Development Report 1990: Poverty*. New York: OUP.

World Bank (2001). *World Development Report 2000/2001: Attacking Poverty*. World Development Report Washington, D.C. : World Bank Group.

World Bank (2009). World Development Report 2009: Reshaping Economic Geography. World Bank.

World Bank (2014). *Introduction to Poverty Analysis (90288).* Washington, DC: World Bank Group.

World Bank (2022). *Poverty and Shared Prosperity 2022: Correcting Course*. Washington, DC: World Bank.

Yalçın, N. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk*. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Yamak, N., Abdioğlu, Z., & Doğan, S. (2022). G20 Ülkelerinde Yolsuzluğun Belirleyicileri: Panel Sıralı Logit Yaklaşımı. *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, *8*(3), 501-512.

Yıldırım, J., Bakır, M. A., & Savas, A. (2018). State Dependence in Poverty: The Case of Turkey. *Emerging Markets Finance and Trade*, *54*(9), 1963-1972.

Yıldırımalp, S., & Özdemir, A. (2013). Yapabilirlikten Yoksunluk Bağlamında Türkiye'de Kadın Yoksulluğu. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, *2*(4).

Yorulmaz, R. (2022). Finansal Erişim ve Yoksulluk İlişkisi: Dinamik Panel Veri Analizi ile OECD Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(1): 89-106.

Zahir, K. M., Al Mamun, A., & Shrestha, R. B. (2020). Family Farmers' Cooperatives towards Ending Poverty and Hunger in Bangladesh. *Family Farmers' Cooperatives: Ending Poverty and Hunger in South Asia. SAARC Agriculture Center, Bangladesh; Asian Farmers' Association, Philippines; and National Dairy Development Board, India. 228 p*, 33.

Zheng, Z., Liu, Z., Liu, C., & Shiwakoti, N. (2014). Understanding public response to a congestion charge: A random-effects ordered logit approach. *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, *70*, 117-134.

Zülfikar, B. Ş. (2010). *Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Yöntemleri: Katılımcı Bir Yaklaşımla Sosyal Riski Azaltma Projesi'nin Başarı Değerlendirmesi-Ankara İli Örneği*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	0000-0003-4307-1792
Adı Soyadı	Betül SAĞLAM
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Bölüm	İktisat

KATILDIĞI

Sertifikalar	OPHI – Designing a Multidimensional Poverty Index - 2022